

รูปแบบการจัดการเรียนรู้แหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน : พื้นที่ตำบลบางกะจะ จังหวัดจันทบุรี

THE MODEL OF COMMUNITY TOURIST ATTRACTION BASED LEARNING

MANAGEMENT : CASE STUDY OF BANG KA JA SUB – DISTRICT

CHANTHABURI PROVINCE

วิทยานิพนธ์

ของ

วราภรณ์ แพทย์รังษี

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

มิถุนายน 2556

รูปแบบการจัดการเรียนรู้แหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน : พื้นที่ตำบลบางกะจะ จังหวัดจันทบุรี

THE MODEL OF COMMUNITY TOURIST ATTRACTION BASED LEARNING

MANAGEMENT : CASE STUDY OF BANG KA JA SUB – DISTRICT

CHANTHABURI PROVINCE

วิทยานิพนธ์

ของ

วราภรณ์ แพทย์รังษี

เสนอต่อมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร

ปริญญาบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สาขาการบริหารธุรกิจ

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

มิถุนายน 2556

ใบรับรองวิทยานิพนธ์

เรื่อง

รูปแบบการจัดการเรียนรู้แหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน : พื้นที่ตำบลบางกะจะ จังหวัดจันทบุรี
The Model of Community Tourist Attraction Based Learning Management
: Case Study of Bang Ka Ja Sub – district Chanthaburi Province

วราภรณ์ แพทย์รังษี

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานสอบวิทยานิพนธ์
(ดร.ชมสุภักดิ์ ครุฑกะ)

..... ประธานที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์
(ดร.โกศล อินทวงศ์)

..... กรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์
(ดร.นิพนธ์ วุฒิชัย)

..... กรรมการสอบวิทยานิพนธ์
(ดร.วันชัย ปานจันทร์)

ได้รับอนุมัติจากมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณีให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สาขาการบริหารธุรกิจ

..... คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(รองศาสตราจารย์ ดร.ถาวร ฉิมเลี้ยง)

วันที่..... เดือน..... พ.ศ.

วราภรณ์ แพทย์รังษี. (2556). รูปแบบการจัดการเรียนรู้แหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน : พื้นที่ตำบล
บางกะจะ จังหวัดจันทบุรี. วิทยานิพนธ์ บธ.ม. (การบริหารธุรกิจ). จันทบุรี : มหาวิทยาลัย
ราชภัฏรำไพพรรณี.

คณะกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

โกศล อินทวงศ์ ปร.ด. (การพัฒนาศักยภาพชุมชน)
นิพนธ์ วุฒิชัย ปร.ด. (สังคมศาสตร์)

ประธานกรรมการ
กรรมการ

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาบริบทชุมชนในพื้นที่ตำบลบางกะจะ จังหวัด
จันทบุรี 2) ศึกษารูปแบบการจัดการเรียนรู้การท่องเที่ยวโดยชุมชน พื้นที่ตำบลบางกะจะ จังหวัด
จันทบุรี ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ผู้นำชุมชนตำบลบางกะจะ จังหวัดจันทบุรี จำนวน
178 คน กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 20 คน ใช้วิธีการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling)

ข้อค้นพบจากการวิจัยครั้งนี้ พบว่า ตำบลบางกะจะในสมัยโบราณเรียกกันว่า “บางกาจัน”
ก็มี “บางกะจะหัวฟลอย” ก็มีตำบลบางกะจะเป็นที่ลาดไหลเขาต่ำลง ๆ จนติดต่อกับแม่น้ำลำคลอง
อุดมสมบูรณ์ไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติ และมีฟลอยที่มีชื่อเสียงโด่งดังไปทั่วโลก คือ ฟลอยนุสรักษ์
เขียวไพลิน ฟลอยสตาร์ ประชาชนดั้งเดิมของชาวบางกะจะเป็นคนไทยแท้ ๆ และบางส่วนก็เป็นชาวจีน
ที่อพยพมา และยังมีสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ เช่น วัดพลับ ค่ายเนินวง เป็นต้น จากการสนทนา
ระดมสมอง ณ สถานที่ของโรงเรียนบางกะจะ โดยผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่ม เป็นผู้นำหมู่บ้าน จำนวน
20 คน อาทิเช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้านทุกหมู่บ้าน กลุ่มสตรีอาสา ชาวบ้านในชุมชน พ่อค้าแม่ค้า นักศึกษา
ปริญญาโท และอาจารย์ สรุปประเด็นได้ว่าควรจัดเป็นโซน ซึ่งควรนำร่องใน 9 โซน

ข้อเสนอแนะจากการวิจัยครั้งนี้ 1) ในการจัดระดมสมอง กลุ่มเป้าหมายที่เข้าร่วมประชุม
มาไม่ครบเนื่องจากการติดประชุมกลุ่มแม่บ้าน และภารกิจอื่น ๆ คราวต่อไปควรจัดตารางให้ดี
เพื่อกลุ่มเป้าหมายจะได้ว่างตรงกัน 2) การจัดโซนการท่องเที่ยวควรสอดคล้องและเหมาะสมกับเวลา
เพราะมี 9 โซน เพื่อให้ได้ทันเวลา 3) ควรมีกิจกรรมเสริมการเรียนรู้ จากแหล่งท่องเที่ยวโดยให้
นักท่องเที่ยวปฏิบัติร่วมกับชาวบ้านในชุมชนด้วย และ 4) การท่องเที่ยวจะต้องจัดโปรแกรม
การเรียนรู้ให้เหมาะสมกับแต่ละวัย เช่น เยาวชน ผู้ใหญ่ และผู้สูงอายุ

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

Waraporn Patrungsee. (2013). **The Model of Community Tourist Attraction Based Learning Management : Case Study of Bang Ka Ja Sub – district Chanthaburi Province.**

Thesis M.B.A. (Business Administration). Chanthaburi : Rambhai Barni Rajabhat University.

Thesis Advisors

Kosol Intarwongse Ph.D. (Human Resource Development)

Chairman

Nipon Vuttichai Ph.D. (Social Science)

Member

Abstract

The purposes of this study are 1) to examine the community context in Bang Ka Ja Sub – district in Chanthaburi 2) to study the community tourist attraction based learning management in the area of Bang Ka Ja Sub – district in Chanthaburi. The research populations were selected from the 10 village of Bang Ka Ja Sub – district in Chanthaburi. The sample group was the group of 10 villages headmen, sub – district headmen, and the brainstorming group of 20 community leaders, senior people, the long time residents, and many people from different occupations such as teachers, folk scholars, and community members.

The research findings were found that the ancient Bang Ka Ja Sub – district was called “Bang Ka Jan” or “Bang Ka Ja Hua Ploy”. The geographical features were the foothill slopes connecting with rivers with abundantly natural resources. The town was renowned for the following world famous gemstones : topaz, sapphire, and star sapphire. The original inhabitants of Bang Ka Ja were real Thai nationality and some were the Chinese immigrants. The important historical landmarks are Wat Plub, Neon Wong Fort, and many more interesting places. In the focus group discussion, the group of 20 sub – district headmen, village headmen, volunteer women, villagers, merchants, vendors, graduate students, teachers, and lecturers agreed to have 9 zone of tourist attractions in the community.

Recommendations from this study are as follows : 1) in the brainstorming meeting, there have been problems about not having sufficient members in the meeting because women’s groups have some other errands and they are not available in the scheduled meeting. Thus, the good-timing meeting schedule should be arranged for all the meeting members 2) the tourism zones of 9 tourist attractions should be managed appropriately with the time allocation in the trip 3) the learning activities in the different tourist attractions should be organized for the tourists to participate with the villagers 4) the learning programs should be suitably designed to match the different kinds of tourists who could be young adults and senior people.

กิตติกรรมประกาศ

การศึกษาเรื่อง “รูปแบบการจัดการเรียนรู้แหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน : พื้นที่ตำบลบางกะจะ จังหวัดจันทบุรี” เป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตรปริญญาบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สาขาการบริหารธุรกิจ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี สำเร็จลุล่วงไปด้วยดีโดยได้รับความกรุณาจากหลายท่านที่ให้ความช่วยเหลือ รวมทั้งขอขอบคุณอาจารย์ดร.โกศล อินทวงศ์ ประธานกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ดร.นิพนธ์ วุฒิชัย กรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ซึ่งให้ข้อเสนอแนะในการทำวิทยานิพนธ์ครั้งนี้

ในการทำวิทยานิพนธ์ครั้งนี้ ผู้วิจัยขอขอบคุณ ดร.ชมสุภักดิ์ กระจุกทะ ที่กรุณาเป็นประธานสอบวิทยานิพนธ์ และ ดร.วันชัย ปานจันทร์ ที่กรุณาเป็นกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ และกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านที่กรุณาเสียสละเวลาในการให้คำแนะนำ ช่วยเหลือ ตลอดจนกลุ่มกำนันผู้ใหญ่ และชาวบ้านทั้ง 10 หมู่บ้าน ที่คอยให้ข้อมูลและความร่วมมือ ส่งผลให้การศึกษานี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งและขอบพระคุณเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้ สุดท้ายนี้ ผู้วิจัยขอขอบคุณครอบครัวอีกทั้งเพื่อนร่วมรุ่นที่คอยเป็นกำลังใจเสมอมา ทำให้ประสบความสำเร็จการศึกษาระดับปริญญาโทตามที่มุ่งหวังไว้

วรารักษ์ แพทย์รังษี

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

สารบัญ

บทที่	หน้า
1 บทนำ.....	1
ความเป็นมา.....	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	4
ประโยชน์ของการวิจัย.....	4
ขอบเขตของการวิจัย.....	4
นิยามศัพท์เฉพาะ.....	5
กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	6
2 แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	8
การท่องเที่ยว.....	8
การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน.....	13
การท่องเที่ยวโดยชุมชน.....	17
การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน.....	18
การเรียนรู้.....	28
ความหมายการเรียนรู้.....	28
แนวคิดการเรียนรู้.....	30
การสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง.....	32
การเรียนรู้ทางสังคม.....	33
การเรียนรู้ของผู้ใหญ่.....	34
การเรียนรู้ของชุมชน.....	35
การเรียนรู้รูปแบบใหม่.....	37
แนวการจัดการศึกษาไทยในปัจจุบัน.....	41
บทวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบรูปแบบการจัดการศึกษาของประเทศต่างๆ.....	43
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	67
งานวิจัยต่างประเทศ.....	68
งานวิจัยในประเทศ.....	69

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
3 วิธีดำเนินการวิจัย	74
การกำหนดประชากรและการเลือกกลุ่มตัวอย่าง	74
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	74
การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	75
การวิเคราะห์ข้อมูล	75
สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล.....	75
4 การวิเคราะห์ข้อมูล	76
ตอนที่ 1 บริบทชุมชนในพื้นที่ตำบลบางกะจะ จังหวัดจันทบุรี.....	76
ตอนที่ 2 รูปแบบการจัดการเรียนรู้ การท่องเที่ยวโดยชุมชน พื้นที่ตำบลบางกะจะ จังหวัดจันทบุรี	87
5 สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	118
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	118
วิธีดำเนินการวิจัย	118
สรุปผลการวิจัย.....	119
อภิปรายผล.....	122
ข้อเสนอแนะ	122
บรรณานุกรม.....	124
ภาคผนวก	129
ภาคผนวก ก รายนามผู้ทรงคุณวุฒิ.....	130
ภาคผนวก ข แบบสอบถามเพื่อการวิจัย.....	132
ภาคผนวก ค ค่าดัชนีความสอดคล้องของแบบสอบถาม.....	135
ประวัติย่อผู้วิจัย.....	137

สารบัญตาราง

ตาราง	หน้า
1 แสดงการเปรียบเทียบการจัดการศึกษาเพื่อคนทั้งมวล (Education for All)	46
2 แสดงการเปรียบเทียบการจัดการศึกษาโดยมีชุมชนเป็นพื้นฐาน (Community Based Education).....	51
3 แสดงการเปรียบเทียบการจัดการศึกษาเพื่ออาชีพ (Education for Career)	55
4 แสดงการเปรียบเทียบฐานคิดในการจัดการศึกษาพื้นบ้าน	58
5 แสดงรูปแบบการจัด	62
6 แสดงรูปแบบการจัดการจัดการศึกษาโดยชุมชนเป็นฐาน (Community Based Education	64
7 แสดงรูปแบบการจัดการจัดการศึกษาเพื่ออาชีพ (Education for Career)	65
8 แสดงรูปแบบการจัดการศึกษายานฐานของวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น (Caltural and Local Wisdom Based Education).....	66
9 คะแนนดัชนีความสอดคล้อง	136

สารบัญภาพ

ภาพประกอบ	หน้า
1 กรอบแนวคิดในการวิจัย	7
2 ชาวบ้านกำลังเก็บอวนลอยกุ้งขึ้น.....	88
3 กุ้งดำที่ชาวบ้านจับได้.....	89
4 กระชังปลา และขนำสำหรับนอนเฝ้า	89
5 กำลังจะแขวนแป๊ะ.....	89
6 แพหอยนางรมที่เพิ่งลงแป๊ะ	90
7 บริเวณแพหอยนางรมทั้งหมด	90
8 ผู้ใหญ่ทรงพล พุทธเจริญทอง (ซ้าย) และคุณพิชัย สิงโตทอง (ขวา).....	90
9 ครูภิญโญ สิงห์น้อย และครูแพน สุจิตต์ อยู่เทพตะเคียน ผู้สอนรำสวนงานศพ	91
10 การรำสวนงานศพ	92
11 ดินเหนียวตากแห้ง และผสมน้ำ ผุ่น	93
12 ขั้นตอนเอาเข้าเครื่องพิมพ์แบบ	93
13 การนำแผ่นกระเบื้องมาเรียงแล้วนำไปเข้าเตาเผา	94
14 สภาพเตาเผา.....	95
15 การย้อมสี และเผาเข้าเครื่องอัดโน้มติ.....	95
16 การคัดเกรดกระเบื้อง	96
17 นำจี๊เข้ามาผสมกับน้ำใส่ลงโถงดินหรือโถงมังกร	97
18 นำข้าวเหนียวที่เตรียมไว้มาแช่ทิ้งไว้ 3-4 ชั่วโมง.....	97
19 นำมาห่อด้วยใบชะหล้า.....	98
20 นำไปต้มในน้ำ ประมาณ 1-2 ชั่วโมง.....	98
21 เครื่องมือที่ใช้ทำกลองยาว.....	101
22 นำมาเคลา และตากให้เป็นรูปทรงกลองยาว	101
23 นำหนังมาวัดกับกลองแล้วตัด	102
24 นำเชือกและลวดมาร้อย แล้วดึงให้หนังตึง.....	102
25 คลังกระสุน	105
26 เรือบรรพนาวิน	106
27 ไข่สีของจริงที่ขุดขึ้นจากทะเลในระวางเรือ	106
28 การจำลองวิถีชีวิตชาวเรือนบนเรือบรรพนาวิน.....	107
29 ต้นกก.....	109

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพประกอบ	หน้า
30 การลอกต้นกก.....	110
31 กกที่ย้อมสีเสร็จแล้ว.....	110
32 เสื่อกกที่ทอเสร็จแล้ว.....	111
33 ผลิตภัณฑ์แปรรูปจากเสื่อกก.....	111
34 วิหารไม้.....	112
35 หอไตรกลางน้ำ.....	112
36 พระปรางค์.....	113
37 ลำซ่าง.....	114
38 บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์.....	114
39 การขุดพลอย และการล่อนพลอยด้วยมือ.....	116
40 หลุมขุดพลอย หินบอชอลต์ และจี้พลอย.....	117
41 ตะแกรงล่อนพลอย.....	117

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมา

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 ได้คำนึงถึงความสำคัญของการท่องเที่ยวในฐานะเป็นภาคบริการที่สร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจของประเทศ จึงกำหนดให้การท่องเที่ยวจัดอยู่ในยุทธศาสตร์การปรับโครงสร้างเศรษฐกิจให้สมดุลและยั่งยืน โดยการปรับโครงสร้างภาคบริการ ให้เป็นแหล่งสร้างรายได้หลักของประเทศ โดยพัฒนาการท่องเที่ยวไทย ให้เป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวทางธรรมชาติและวัฒนธรรมของภูมิภาค บนพื้นฐานความโดดเด่นและหลากหลายของทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรม และความเป็นไทย และพัฒนาขีดความสามารถในการแข่งขันของธุรกิจบริการที่มีศักยภาพ เพื่อขยายฐานการผลิตและการตลาดธุรกิจบริการครอบคลุมระดับภูมิภาค บนฐานการสร้างแตกต่างและความชำนาญเฉพาะ ด้านของบริการที่สำคัญได้แก่ ธุรกิจบริการด้านการศึกษา บริการสุขภาพและสปา ธุรกิจค้าส่งและค้าปลีก ธุรกิจบริการทางการเงิน ธุรกิจบริการด้านเทคโนโลยีสารสนเทศธุรกิจ การก่อสร้างและธุรกิจภาพยนตร์ไทย เป็นต้น (สำนักงานการท่องเที่ยวและการกีฬาจังหวัดสมุทรสาคร. ออนไลน์. 2555) โดยมีเนื้อสาระสำคัญพอสรุปได้ดังนี้

1. พัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ โบราณสถานในเชิงกลุ่มพื้นที่ และเสริมสร้างเอกลักษณ์ความเป็นไทย ทั้งการอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่น วิถีชีวิตชุมชน และภูมิปัญญาชาวบ้าน เพื่อสร้างสินค้าท่องเที่ยวใหม่ๆ แก่ธุรกิจการท่องเที่ยวไทย และเป็นแหล่งท่องเที่ยวของตลาดท่องเที่ยวโลก

2. ส่งเสริมการลงทุน พัฒนาธุรกิจบริการที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว เพื่อรองรับตลาดกลุ่มนักท่องเที่ยวที่มีความสนใจเฉพาะด้าน และสร้างมูลค่าเพิ่มแก่ธุรกิจ ได้แก่ ธุรกิจบริการสุขภาพ ธุรกิจศูนย์ประชุมและการแสดงสินค้า การพำนักระยะยาว การจับจ่ายและเลือกซื้อสินค้า สินค้าโอท็อป และแหล่งท่องเที่ยวที่มนุษย์สร้างขึ้น เป็นต้น

3. พัฒนาคุณภาพและมาตรฐานของธุรกิจและบริการที่มีศักยภาพให้เป็นที่ยอมรับน่าเชื่อถือ และตอบสนองความต้องการของตลาดโลก รวมทั้งเพื่อรองรับนโยบายการเปิดเสรีภาคบริการ บนฐานความโดดเด่นทางวัฒนธรรมและความเป็นไทย โดยเฉพาะธุรกิจบริการที่มีศักยภาพในการดึงดูดลูกค้ามาใช้บริการในประเทศ เช่น ธุรกิจการท่องเที่ยว ธุรกิจบริการด้านการศึกษา บริการด้านสุขภาพ และธุรกิจภาพยนตร์ไทย เป็นต้น

4. ส่งเสริมตลาดการท่องเที่ยวและลูกค้าธุรกิจบริการอย่างต่อเนื่อง เพื่อรักษาสถานะตลาดเดิม และขยายตลาดใหม่ๆ ที่มีคุณภาพ เช่น ตลาดรัสเซียและกลุ่มประเทศที่เคยเป็นอาณานิคมของรัสเซีย ตลาดตะวันออกกลาง และตลาดนักท่องเที่ยวเฉพาะกลุ่ม โดยอาศัยเครือข่ายความร่วมมือทั้งจากภาครัฐและภาคเอกชน เพื่อดำเนินกลยุทธ์ทางการตลาดร่วมกัน

5. พัฒนาปัจจัยสนับสนุนให้เอื้อต่อการดำเนินธุรกิจการท่องเที่ยว ทั้งการพัฒนาโครงข่ายการคมนาคมเพื่อการเข้าถึงและเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยว มาตรฐานความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน สิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐาน และการปรับปรุงกฎระเบียบข้อกฎหมาย การพัฒนานุเคราะห์ให้สอดคล้องกับความต้องการ

รัฐบาลได้มีนโยบายให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มีส่วนร่วมในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวให้สอดคล้องกับศักยภาพทางเศรษฐกิจของพื้นที่ โดยให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมที่จะวางรากฐานการพัฒนาการท่องเที่ยวให้เป็นสังคมและชุมชนที่เข้มแข็ง มีระบบบริหารจัดการที่ดีมีการส่งเสริมด้านการท่องเที่ยว เพื่อเพิ่มการจ้างงาน และกระจายรายได้สู่ชุมชนโดยเน้นการมีส่วนร่วมของท้องถิ่นในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงคุณภาพและพัฒนาธุรกิจบริการที่มีศักยภาพใหม่ๆ ให้สอดคล้องกับสภาพท้องถิ่น รวมถึงวิถีชีวิตท่ามกลางสภาพแวดล้อมธรรมชาติ ศิลปวัฒนธรรม ประเพณีพื้นบ้าน รวมถึงประสานความร่วมมือให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเพิ่มขีดความสามารถ ในการจัดบริการสาธารณะและเพิ่มรายได้ของตนเอง รวมทั้งการสร้างภูมิคุ้มกันเพื่อวางรากฐานระบบเศรษฐกิจและสังคมระยะยาว ทำให้ท้องถิ่นสามารถกำหนดมาตรฐานและการให้บริการในด้านสาธารณะมีความสามารถในการพัฒนาท้องถิ่นของตนเองตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540

โดยพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. และแก้ไขเพิ่มเติม(ฉบับที่2) พ.ศ. 2545 มุ่งเน้นการจัดการศึกษาตลอดชีวิต โดยผสมผสานการศึกษาทั้ง 3 ระบบเข้าด้วยกัน คือการศึกษาในระบบ (Formal Education) การศึกษานอกระบบ (Non-formal Education) เพื่อให้คนไทยสามารถพัฒนาชีวิตได้อย่างต่อเนื่อง โดยยึดหลักการจัดการศึกษา 3 ประการ คือ 1) เป็นการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับประชาชน 2) ให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา และ 3) การพัฒนาสาระกระบวนการเรียนรู้ให้เป็นไปอย่างต่อเนื่อง

การจัดการการเรียนรู้การท่องเที่ยวโดยชุมชน หมายถึง สภาพการณ์การเรียนรู้การท่องเที่ยวโดยชุมชนที่มี 4 องค์ประกอบ (ทิสนา แคมมณี, 2553 : 220 - 221) ดังนี้ คือ 1) รูปแบบจะนำไปสู่การทำนายผลที่ตามมาสามารถพิสูจน์ทดสอบได้ กล่าวคือ สามารถนำไปสร้างเครื่องมือเพื่อไปพิสูจน์ทดสอบได้ 2) โครงสร้างและรูปแบบจะต้องประกอบด้วยความสัมพันธ์เชิงสาเหตุ ซึ่งสามารถอธิบายปรากฏการณ์หรือเรื่องนั้นได้ 3) รูปแบบจะต้องสามารถช่วยสร้างจินตนาการความคิดรวบยอดและความสัมพันธ์ รวมทั้งขยายขอบเขตการสืบเสาะความรู้ 4) รูปแบบจะประกอบด้วยความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างมากกว่าความสัมพันธ์เชิงเชื่อมโยง

ส่วนความสัมพันธ์ของตำบลบางกะจะที่มีต่อประวัติศาสตร์ไทย เริ่มตั้งแต่สมัยหลังเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2 หัวเมืองตะวันออกแห่งนี้ก็มีชื่อเสียงโด่งดังจนได้รับการจารึกไว้ในประวัติศาสตร์

ด้วยเป็นฐานกำลังสำคัญที่ทำให้สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงกอบกู้เอกราชได้สำเร็จ เนื่องจากเมืองนี้มีพิพัตร์ธัญญาหารสมบูรณ์ ไม่ได้รับความบอบช้ำจากสงคราม และยังเป็นแหล่งชุมชนชาวจีนแต่จีวซึ่งเป็นคนเชื้อสายเดียวกับสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช จึงทรงเลือกเมืองจันทบุรีเป็นที่รวบรวมกำลังพลและเสบียงอาหาร แล้วรวบรวมพลไปช่วงชิงกรุงศรีอยุธยาคืนจากพม่า ช่วงต้นรัตนโกสินทร์ จันทบุรีมีฐานะเป็นเมืองหน้าด่านและหัวเมืองการค้า เพราะตั้งอยู่ปากอ่าว สะดวกแก่การค้าขายกับต่างประเทศ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเห็นว่าจันทบุรีมีความสำคัญทางยุทธศาสตร์ หากข้าศึกล่วงล้ำมาจะเข้าถึงกรุงเทพมหานครได้ง่าย จึงโปรดเกล้าฯ ให้สร้างเมืองจันทบุรีขึ้นใหม่ที่บ้านเนินวงพร้อมสร้างป้อมรอบไว้สองป้อม แต่ก็ไม่มีศึกสงครามเกิดขึ้นแต่อย่างใด ต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้โปรดเกล้าฯ ให้ย้ายเมืองกลับไปยังบ้านลุ่มเช่นเดิม ในรัชกาลเดียวกันนี้ จันทบุรีได้ตกอยู่ใต้การปกครองของฝรั่งเศสชั่วคราวหนึ่ง เนื่องจากฝรั่งเศสเข้ายึดครองญวนและเขมรแล้วอ้างสิทธิเหนือดินแดนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงของไทย จึงเกิดกรณีพิพาทขึ้น ฝรั่งเศสได้ยื่นข้อเรียกร้องให้ไทยยกดินแดนดังกล่าวให้แก่ฝรั่งเศส และให้เสียเงินค่าปรับจำนวน 2 ล้านฟรังก์ โดยเข้ายึดเมืองจันทบุรีไว้เป็นประกันระหว่างปี พ.ศ.2436-พ.ศ.2447 เมื่อไทยปฏิบัติตามสัญญา ฝรั่งเศสจึงยอมถอนทหารออกไป ต่อมาในปี พ.ศ.2449 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ ให้รวมหัวเมืองชายทะเลฝั่งตะวันออก คือ จันทบุรี ระยอง ตราด เป็นมณฑลจันทบุรี ครั้นปี พ.ศ.2476 สมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทางรัฐบาลได้ยกเลิกระบบมณฑลเทศาภิบาลและจัดระเบียบบริหารราชการส่วนภูมิภาคออกเป็นจังหวัดและอำเภอ จันทบุรีจึงมีฐานะเป็นจังหวัดนับแต่นั้นมา (กฤษกร วงศ์กรวุฒิ และจารุภัทร วิมุตเศรษฐ์. 2549 : 47 - 50)

แผนพัฒนาการท่องเที่ยวที่ปรากฏในยุทธศาสตร์จังหวัดจันทบุรีได้กล่าวไว้ใน กลยุทธ์ส่งเสริมและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวให้ได้มาตรฐาน และเพิ่มมาตรฐานความปลอดภัยให้กับนักท่องเที่ยวกล่าวว่า จังหวัดจันทบุรีที่มีศักยภาพในด้านการท่องเที่ยวทั้งด้านสถานที่ท่องเที่ยวตามธรรมชาติเชิงประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม ศาสนา ฯลฯ การดำเนินงานไปสู่เป้าหมายดังกล่าว จำเป็นต้องมีการพัฒนาการท่องเที่ยวและการตลาดควบคู่กัน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ด้านการตลาด ในสถานะที่มีการแข่งขันแย่งชิงลูกค้าที่มีศักยภาพ ได้แก่ นักท่องเที่ยว ทั้งชาวไทยและต่างประเทศ จึงจำเป็นต้องรักษากลุ่มตลาดเดิมและดำเนินการตลาดในเชิงรุกเพื่อนำเสนอสินค้าและบริการของจังหวัดที่มีอยู่เป็นจำนวนมาก นอกจากนี้ ลูกค้าภายในประเทศ ยังจัดเป็นตลาดกลุ่มเป้าหมายหลักของจังหวัด ซึ่งรับข้อมูลข่าวสารที่จะมีผลต่อการรับรู้สินค้า บริการและภาพลักษณ์ที่ดี ในการกระตุ้นการท่องเที่ยวและเศรษฐกิจที่ก่อให้เกิดกระแสการท่องเที่ยวและการซื้อสินค้าและบริการ ทั้งในระดับจังหวัดและภูมิภาค เป็นการกระจายรายได้เข้าสู่ภาคประชาชน

ผู้วิจัยเห็นว่าการนำเอาแหล่งท่องเที่ยวท้องถิ่น โดยชุมชนเข้ามามีส่วนในการจัดรูปแบบการเรียนรู้ ตลอดจนจัดทำแผนท่องเที่ยวชุมชน ผสมผสานการจัดทำแหล่งเรียนรู้โดยใช้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือ ผ่านบริบทชุมชนพื้นที่บางกะจะ เป็นอีกแนวทางหนึ่งที่ทำให้เกิดการเรียนรู้อย่างยั่งยืนกับแหล่งท่องเที่ยวชุมชน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ดังต่อไปนี้

1. เพื่อศึกษาบริบทชุมชนในพื้นที่ตำบลบางกะจะ จังหวัดจันทบุรี
2. เพื่อศึกษารูปแบบการจัดการเรียนรู้การท่องเที่ยวโดยชุมชน พื้นที่ตำบลบางกะจะ จังหวัดจันทบุรี

ประโยชน์ของการวิจัย

ในการทำวิจัยครั้งนี้ มีประโยชน์ในการวิจัย ดังนี้

1. เทศบาลตำบลบางกะจะ สามารถนำผลการวิจัยครั้งนี้ไปเป็นส่วนประกอบในการทำแผนพัฒนาบริบทชุมชนและสนับสนุนการท่องเที่ยวของเทศบาลต่อไป
2. ความต้องการในการจัดรูปแบบการจัดการเรียนรู้การท่องเที่ยวอย่างเหมาะสมกับชุมชน อันจะนำไปสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน
3. ทราบบริบทชุมชนตำบลบางกะจะ ทั้งในด้านสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ บ้านเรือนที่อยู่อาศัย การประกอบพิธีทางศาสนา อาคาร สถานที่สำคัญต่างๆ ในการทำกิจกรรมของชุมชน ศักยภาพของชุมชน ความสนใจของชุมชน

ขอบเขตของการวิจัย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1. ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ผู้นำชุมชน ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ได้แก่ ผู้อาวุโสหรือผู้ที่คุ้นเคยและอาศัยอยู่ในชุมชนมาเป็นเวลานาน กลุ่มสตรีอาสา ครู อาจารย์ ชาวบ้าน และสมาชิกในชุมชนท่านอื่นๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับตำบลบางกะจะ จังหวัดจันทบุรี จำนวน 178 คน

2. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ผู้นำชุมชน ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ได้แก่ ผู้อาวุโสหรือผู้ที่คุ้นเคยและอาศัยอยู่ในชุมชนมาเป็นเวลานาน กลุ่มสตรีอาสา ครู อาจารย์ ชาวบ้าน และสมาชิกในชุมชนท่านอื่นๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับตำบลบางกะจะ จังหวัดจันทบุรีจำนวน 20 คน โดยผู้วิจัยใช้วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จัดเวทีระดมสมอง (Brain Storming)

นิยามศัพท์เฉพาะ

ในการวิจัยครั้งนี้ มีนิยามศัพท์เฉพาะที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยดังต่อไปนี้

1. **รูปแบบ (Model)** หมายถึง รูปธรรมของความคิดด้านนามธรรม ซึ่งบุคคลแสดงออกมา ในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง เช่น เป็นคำอธิบาย เป็นแผนผัง ไดอะแกรม หรือแผนภาพ

2. **ชุมชน** หมายถึง ชุมชนในตำบลบางกะจะ อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี

3. **การจัดการการเรียนรู้** หมายถึง สภาพการเรียนรู้ที่มีองค์ประกอบดังนี้

3.1 **รูปแบบจะนำไปสู่การทำนาย (Prediction)** ผลที่ตามมาสามารถพิสูจน์ทดสอบได้ กล่าวคือ สามารถนำไปสร้างเครื่องมือเพื่อไปพิสูจน์ทดสอบได้

3.2 **โครงสร้างและรูปแบบจะต้องประกอบด้วยความสัมพันธ์เชิงสาเหตุ (Causal Relationship)** ซึ่งสามารถอธิบายปรากฏการณ์หรือเรื่องนั้นได้

3.3 **รูปแบบต้องสามารถช่วยสร้างจินตนาการ (Imagination)** ความคิดรวบยอด (Concept) และความสัมพันธ์ (Interrelation) รวมทั้งช่วยขยายขอบเขตการสืบเสาะความรู้

3.4 **รูปแบบจะประกอบด้วยความสัมพันธ์เชิงโครงสร้าง (Structural Relationship)** มากกว่าความสัมพันธ์เชิงเชื่อมโยง

4. **การจัดการท่องเที่ยว (Tourism Management)** หมายถึง กระบวนการจัดระบบท่องเที่ยว โดยชุมชนให้สำเร็จลุล่วงด้วยดี โดยกำหนดบทบาทและการแบ่งความรับผิดชอบ รวมทั้งการแบ่งสรรผลประโยชน์ในการแก้ไขปัญหาต่างๆ ในการจัดการท่องเที่ยวให้เหมาะสม

5. **การท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community Based Tourism)** หมายถึง การจัดการท่องเที่ยว ที่ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางการท่องเที่ยว บนฐานคิดที่ชาวบ้านทุกคนเป็นเจ้าของ ทรัพยากรและเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากการท่องเที่ยว โดยการนำเอาทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่น ด้านต่างๆ ทั้งธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมประเพณี วิถีชีวิต และวิถีการผลิตของชุมชนมาใช้ เป็นต้นทุนหรือปัจจัยในการท่องเที่ยวอย่างเหมาะสม รวมทั้งมีการพัฒนาศักยภาพของคนในชุมชน ให้มีความรู้ความสามารถในการดำเนินงาน ตั้งแต่การตัดสินใจ การวางแผน การดำเนินงาน การสรุป บทเรียน โดยเน้นให้เกิดความยั่งยืนสู่คนรุ่นลูกหลานและเกิดประโยชน์ต่อท้องถิ่นตลอดจน คำนึงถึงความสามารถในการรองรับของธรรมชาติเป็นสำคัญ

6. **บริบทชุมชน** หมายถึง

6.1 สภาพทั่วไป

6.2 สภาพสังคม

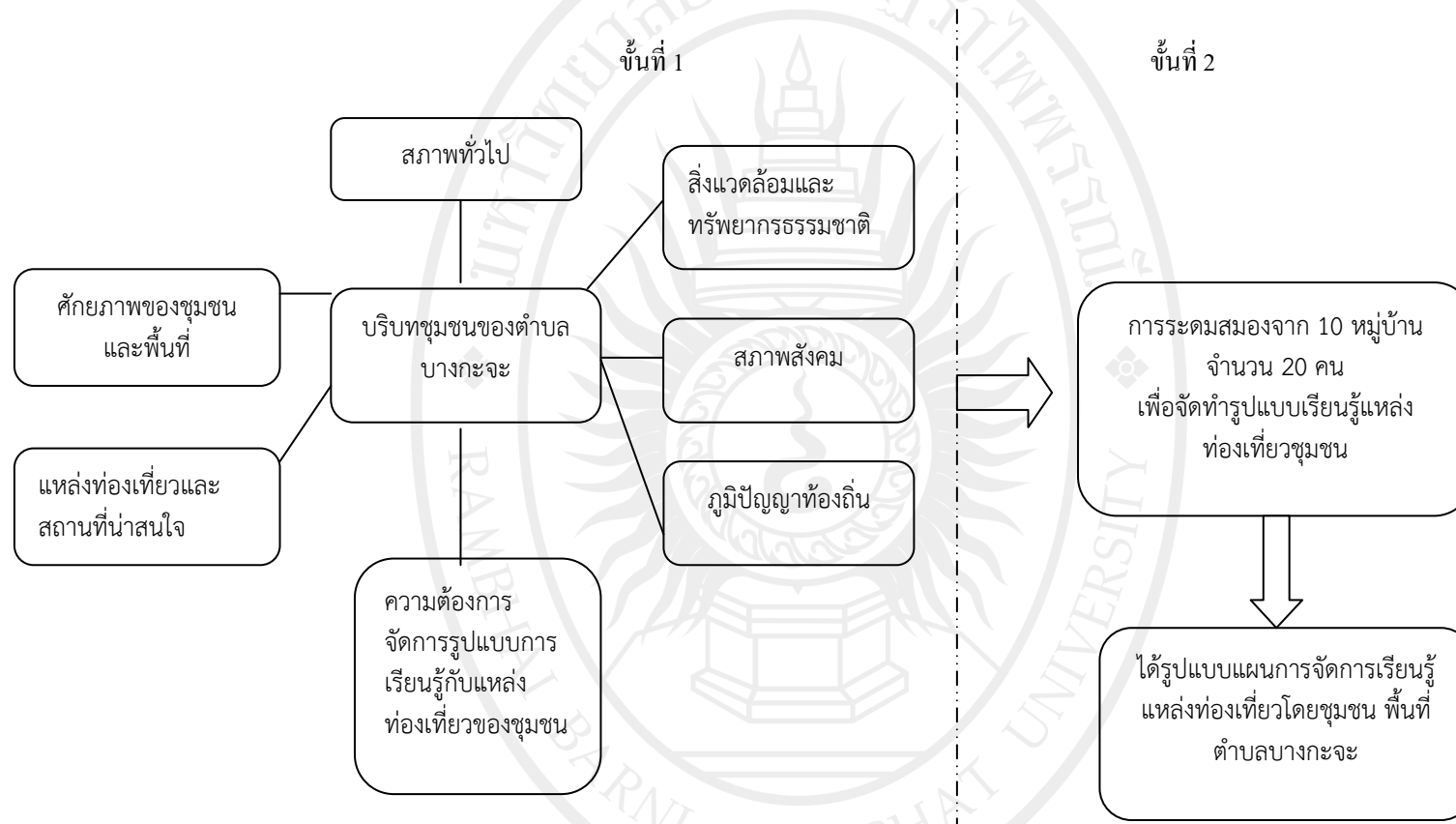
6.3 สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ

6.4 ภูมิปัญญาท้องถิ่น

- 6.5 ศักยภาพของชุมชนและพื้นที่
- 6.6 แหล่งท่องเที่ยวและสถานที่ที่น่าสนใจภายในชุมชน
- 6.7 สภาพปัญหาและความต้องการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว
- 6.8 ความต้องการจัดการรูปแบบการเรียนรู้กับแหล่งท่องเที่ยวของชุมชน

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ภาพประกอบ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง “รูปแบบการจัดการเรียนรู้แหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน : พื้นที่ตำบลบางกะจะ จังหวัดจันทบุรี” ครั้งนี้ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลหลักการ เอกสาร แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยดังนี้

1. การท่องเที่ยว
 - 1.1 การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน
 - 1.2 การท่องเที่ยวโดยชุมชน
 - 1.3 การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน
2. การเรียนรู้
 - 2.1 ความหมายการเรียนรู้
 - 2.2 แนวคิดการเรียนรู้
 - 2.3 การสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง
 - 2.4 การเรียนรู้ทางสังคม
 - 2.5 การเรียนรู้ของผู้ใหญ่
 - 2.6 การเรียนรู้ของชุมชน
 - 2.7 การเรียนรู้รูปแบบใหม่
 - 2.8 แนวการจัดการศึกษาไทยในปัจจุบัน
 - 2.9 บทวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบรูปแบบการจัดการศึกษาของประเทศต่างๆ
3. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
 - 3.1 งานวิจัยต่างประเทศ
 - 3.2 งานวิจัยในประเทศ

การท่องเที่ยว

การท่องเที่ยว จะเกิดขึ้นได้จะต้องประกอบไปด้วยองค์ประกอบที่สำคัญ 3 ประการ คือ ความตั้งใจ (Purpose) การเดินทาง (Travel) และจุดหมายปลายทาง (Destination) ซึ่งการเดินทางเป็นพาหนะที่ทำให้วงจรของการท่องเที่ยวสมบูรณ์ กล่าวได้ว่าการเดินทางทำให้เกิดการท่องเที่ยว (สุภาพร มากแจ้ง. 2534 : 2) ในขณะเดียวกัน ยังต้องเป็นการเดินทางตามเงื่อนไขสากล 3 ประการ คือ 1) การเดินทางจากสถานที่อยู่อาศัยเป็นประจำ ไปยังสถานที่อื่นๆ เป็นการชั่วคราว 2) การเดินทาง

ผู้เดินทางจะต้องเดินทางด้วยความสมัครใจ ไม่ใช่เป็นการถูกบังคับ และ 3) การเดินทางเพื่อวัตถุประสงค์ใดๆ ก็ตาม ที่ไม่ใช่เดินทางเพื่อประกอบอาชีพหรือหารายได้ (ศรีญา วรากุลวิทย์. 2546 : 2) กล่าวได้ว่าการท่องเที่ยว คือกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการจัดการด้านบริการและการอำนวยความสะดวก เพื่อให้เกิดความสุขสบายในการเดินทาง (Pond. 1993 : 35) หรือหมายถึง การจัดกิจกรรมทั้งหมดที่เกี่ยวข้องกับการสร้างความประทับใจ และความพึงพอใจแก่นักท่องเที่ยว (Mill. 1990 : 359) ทั้งนี้ การท่องเที่ยวยังเป็นกระบวนการนันทนาการรูปแบบหนึ่งที่เกิดขึ้นระหว่างเวลาว่าง ที่มีการเดินทางเข้ามาเกี่ยวข้อง (สมบัติ กาญจนกิจ. 2544 : 18) และการท่องเที่ยวเป็นหนึ่งในกิจกรรมต่างๆ ที่ทำในเวลาว่าง แต่จะแตกต่างจากนันทนาการตรงที่ว่านันทนาการจะเป็นกิจกรรมในยามว่างที่มักกระทำที่บ้านหรือใกล้บ้าน ในขณะที่การท่องเที่ยวมักมีระยะทางเข้ามาเกี่ยวข้อง อาจจะมีการพักค้างคืน และมักจะมีกิจกรรมนันทนาการอยู่ปลายทางนั้นๆ (พลอยศรี ปรามานนท์. 2540 : 12) นอกจากนี้ การท่องเที่ยวยังเป็นกระบวนการทางสังคมและเศรษฐกิจที่เป็นระบบ ซึ่งมีองค์ประกอบหลัก 3 ด้านคือ แหล่งท่องเที่ยว บริการการท่องเที่ยว และตลาดการท่องเที่ยว โดยในแต่ละองค์ประกอบย่อยๆ ที่มีความสัมพันธ์เป็นเหตุเป็นผลกัน ความแตกต่างของรูปแบบการท่องเที่ยวจึงอยู่ที่องค์ประกอบย่อยและความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นนั่นเอง (สมบัติ กาญจนกิจ. 2544 : 87 - 88) ซึ่งภายในระบบการท่องเที่ยวนี้ ยังเป็นผลรวมของกิจกรรมที่เกิดจากการผสมผสานในการให้บริการต่างๆ แก่นักท่องเที่ยว เช่น สินค้าท่องเที่ยว หรือสถานที่ท่องเที่ยว การคมนาคมขนส่ง ข้อมูลข่าวสารและการบริการ ความปลอดภัย และการอำนวยความสะดวกในการเข้าออกเมือง องค์ประกอบด้านโครงสร้างพื้นฐาน (วรรณ วลัยวานิช. 2546 : 23) และการสนับสนุนจากธุรกิจท่องเที่ยวต่างๆ เช่น การจัดที่พัก ร้านอาหาร ร้านขายของที่ระลึก การจัดนำเที่ยว เป็นต้น (สุทธิธิ์ ชูชาติ. 2546 : 2) โดยความสัมพันธ์ซึ่งเกิดขึ้นจากความเกี่ยวข้องซึ่งกันและกันระหว่างนักท่องเที่ยว เจ้าของแหล่งท่องเที่ยว ผู้ประกอบการธุรกิจนำเที่ยว ชุมชนท้องถิ่นในแหล่งท่องเที่ยว และเจ้าหน้าที่ภาครัฐ (พิมพ์พรณ สุจารินพงศ์. 2549 : 6)

ปัจจัยที่มีอิทธิพลที่ทำให้เกิดการท่องเที่ยว แบ่งออกเป็น 2 กลุ่มคือ 1) ปัจจัยภายใน หมายถึง ปัจจัยของท้องถิ่นและของแหล่งท่องเที่ยว ที่ทำให้เกิดการท่องเที่ยว ได้แก่ ทรัพยากร การท่องเที่ยว ความปลอดภัย โครงสร้างพื้นฐานหลัก สิ่งอำนวยความสะดวก สินค้าของที่ระลึก การโฆษณา เผยแพร่ และการประชาสัมพันธ์ รวมถึงภาพลักษณ์ของประเทศ เป็นต้น 2) ปัจจัยภายนอก หมายถึง สภาวะการณ์ที่กำลังดำเนินอยู่และแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงของสภาวะการณ์นั้นที่มีผลต่อกิจกรรมการท่องเที่ยว ซึ่งถือเป็นการสร้างความเชื่อมั่นให้นักท่องเที่ยวว่าจะได้ท่องเที่ยวในสถานที่ต่างๆ ได้อย่างมีความสุข เกิดความพึงพอใจ และสามารถสร้างความประทับใจให้เกิดแก่นักท่องเที่ยวได้ ได้แก่ สภาวะเศรษฐกิจและการเมืองของโลก ความนิยมในการท่องเที่ยว การขยายเส้นทางคมนาคม และการเปลี่ยนแปลงนโยบายทางการเมือง เป็นต้น

ปัจจุบันเกิดการท่องเที่ยวขึ้นหลากหลายรูปแบบแตกต่างกัน ซึ่งสามารถจำแนกประเภทของการท่องเที่ยวที่ชัดเจนและเป็นหมวดหมู่ (บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา. 2548 : 10) ได้ดังนี้

1. การแบ่งประเภทการท่องเที่ยวตามสภาพภูมิศาสตร์การเดินทาง สามารถแบ่งได้เป็นรูปแบบย่อยได้ 2 รูปแบบคือ การท่องเที่ยวระหว่างประเทศ (International Tourism) และการท่องเที่ยวภายในประเทศ (Internal Tourism)
2. การแบ่งประเภทการท่องเที่ยวตามวัตถุประสงค์ของการเดินทาง สามารถแบ่งได้เป็น 3 รูปแบบคือ การท่องเที่ยวเพื่อการพักผ่อน (Leisure Tourism) การท่องเที่ยวเพื่อธุรกิจ (Business Tourism) และการท่องเที่ยวเพื่อความสนใจพิเศษ (Special Interest Tourism) สามารถแบ่งเป็นรูปแบบย่อยได้ 4 รูปแบบคือ การท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ (Natural Tourism) การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (Cultural Tourism) การท่องเที่ยวเชิงกีฬาและบันเทิง (Sport and Entertainment Tourism) การท่องเที่ยวเชิงธุรกิจและประชุมสัมมนา (Business and Convention Tourism)
3. การแบ่งประเภทของการท่องเที่ยวตามลักษณะการเดินทาง สามารถแบ่งได้ 2 รูปแบบคือ การท่องเที่ยวแบบกลุ่มเหมาจ่าย (Group Inclusive Tourism - GIT/All Inclusive Tourism-AIT) และการท่องเที่ยวแบบอิสระ (Free Individual Tourism-FIT)
4. การแบ่งประเภทการท่องเที่ยวตามการตลาด แบ่งได้เป็น 2 รูปแบบ คือ การท่องเที่ยวตลาดหรูหร (Elite Market Tourism) และการท่องเที่ยวตลาดมวลชน (Mass Market Tourism)
5. การแบ่งประเภทการท่องเที่ยวตามการจัดการ แบ่งได้เป็น 2 รูปแบบคือ การท่องเที่ยวแบบประเพณีนิยม (Conventional Tourism) และการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน (Sustainable Tourism) สามารถแบ่งย่อยได้ 2 รูปแบบคือ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) และการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (Cultural Tourism)

หากจะกล่าวถึง “ทรัพยากรท่องเที่ยว” (Tourism Resources) หมายถึงสิ่งดึงดูดใจให้ผู้คนเดินทางมาเยือนท้องถิ่นนั้น ซึ่งมีทั้งสิ่งที่เกิดขึ้นเองโดยธรรมชาติ และสิ่งที่มีคุณค่าที่มนุษย์สร้างขึ้น รวมทั้งเทศกาลและงานประจำปีที่มีอยู่ในท้องถิ่น ดังนั้นทรัพยากรท่องเที่ยวจึงหมายถึงรวมถึง สถานที่ท่องเที่ยว กิจกรรม และวัฒนธรรมประเพณีของท้องถิ่น (วิวัฒน์ชัย บุญยภักดิ์. 2530 : 10) และส่วน “แหล่งท่องเที่ยว” (Tourism Attraction Place) คือแหล่งที่เป็นจุดหมาย (Destination) ของการท่องเที่ยว ซึ่งหมายถึงพื้นที่รองรับนักท่องเที่ยวที่มีทรัพยากรเป็นสิ่งดึงดูดใจของนักท่องเที่ยว ในขณะเดียวกันสามารถแบ่งทรัพยากรการท่องเที่ยวออกเป็น 3 ประเภทคือ 1) ประเภทธรรมชาติ ซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีความสวยงาม เกิดขึ้นตามธรรมชาติ เช่น ภูเขา น้ำตก ถ้ำ อุทยานแห่งชาติ เป็นต้น 2) ประเภทโบราณวัตถุสถานและศาสนา ซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี หรือศาสนา เช่น วัด โบราณสถาน ชุมชนโบราณ พิพิธภัณฑ์ กำแพงเมือง อนุสาวรีย์ เป็นต้น 3) ประเภท

ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี และกิจกรรม ซึ่งเป็นทรัพยากรท่องเที่ยวในลักษณะของพิธี งานประเพณี ความเป็นอยู่ วิถีชีวิต เช่น สภาพชีวิตในชนบท สินค้าพื้นเมือง ไร่ สวน พืช ผลไม้ เป็นต้น (วินิจ วิจารณ์. 2532 : 70) นอกจากนี้ การท่องเที่ยวจะบรรลุวัตถุประสงค์ได้นั้น ทรัพยากรท่องเที่ยว หรือแหล่งท่องเที่ยวจะต้องมีองค์ประกอบที่สำคัญ 3 ประการ ที่เรียกกันว่า “3As” ซึ่งประกอบด้วย 1) สิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว (Attraction) ซึ่งเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นหรือเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ อาจเป็นสิ่งดึงดูดที่เกี่ยวกับสถานที่ (Sites) หรือจากเหตุการณ์ (Events) ก็ได้ 2) สิ่งอำนวยความสะดวก (Amenities) หรือการบริการที่ให้นักท่องเที่ยวได้รับความสำราญ จากแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งแบ่งเป็น 2 ประเภทคือ ปัจจัยพื้นฐาน เช่น ระบบสื่อสาร ระบบการขนส่ง ระบบสาธารณูปโภค เช่น น้ำประปา ไฟฟ้า การสุขภาพ เป็นต้น และปัจจัยด้านสิ่งอำนวยความสะดวก เช่น ที่พัก ร้านอาหาร ร้านขายของที่ระลึก บริการรถเช่า บริการนำเที่ยว เป็นต้น 3) การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว (accessibility) โดยมีความสะดวกที่สามารถเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว สามารถติดต่อเชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยวบริเวณใกล้เคียง รวมถึงมีระบบการขนส่ง (Transport) เพื่อเดินทางเข้าสู่แหล่งท่องเที่ยวได้สะดวกและปลอดภัย เป็นต้น (วินิจ วิจารณ์. 2532 : 71) นอกจากนี้ ยังได้มีการเพิ่มองค์ประกอบอีกหนึ่งประการที่สำคัญ คือ ความเป็นมิตรไมตรีจากเจ้าของท้องถิ่น (Amity) (บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา. 2548 ก : 69) จึงเป็นที่มาของ “4As”

การจัดการท่องเที่ยว โครงการศึกษาวิจัยการจัดการมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และสถาบันดำรงราชานุภาพ สำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทย (มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. 2541 : 123) ได้อธิบายความหมายของ “การจัดการท่องเที่ยว” ว่า หมายถึง การกระทำอย่างมีเป้าหมายที่สอดคล้องกับหลักการ ทฤษฎี และแนวคิดที่เหมาะสม ยิ่งไปกว่านั้น ยังคงต้องคำนึงถึงสภาพที่แท้จริง รวมทั้งข้อจำกัดต่างๆ ของสังคมและสภาพแวดล้อม การกำหนดแนวทาง มาตรการ และแผนปฏิบัติการที่ดี ต้องคำนึงถึงกรอบความคิดที่ได้กำหนดไว้ มิฉะนั้นแล้ว การจัดการท่องเที่ยวจะดำเนินไปอย่างไรทิศทางและประสบความสำเร็จได้ในขณะเดียวกัน ได้เสนอหลักการบริหารจัดการท่องเที่ยวไว้ดังนี้

1. ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการกำหนดศักยภาพ การพัฒนาการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ที่เกี่ยวข้องกับชุมชน โดยพิจารณาจากที่ตั้ง กิจกรรม ความพร้อม และความต้องการของชุมชน รวมทั้งมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวในรูปของการเป็นคณะกรรมการ การรับผิดชอบ ดำเนินการ การสนับสนุนภาครัฐ เป็นต้น

2. องค์กรต่างๆ ในพื้นที่ เช่น สมาคม อบต อบจ การบริหารส่วนตำบล กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และผู้นำท้องถิ่น มีส่วนร่วมในการสนับสนุนแผนงาน โครงการ และกิจกรรมที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยว รวมทั้งการสนับสนุนการดำเนินการองค์กรประชาชนอื่นๆ

3. ธุรกิจการท่องเที่ยว องค์กรท้องถิ่น องค์กรด้านสิ่งแวดล้อม และรัฐมีหน้าที่จะต้องทำงานร่วมกันอย่างเสมอภาคกัน

4. ประชาชนในท้องถิ่นจะต้องมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในโครงการต่างๆ จะมีผลกระทบต่อวิถีชีวิตของคนส่วนใหญ่ในพื้นที่ (Local Participation)

การพิจารณาการจัดการท่องเที่ยวอย่างเป็นระบบ (System Approach) และบรรลุวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายนั้น จำเป็นต้องพิจารณาระบบย่อย (Subsystems) และองค์ประกอบการจัดการท่องเที่ยว บทบาทหน้าที่ของแต่ละองค์ประกอบ และความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบเหล่านั้น รวมถึงการพิจารณาสภาพแวดล้อมของระบบการท่องเที่ยวด้วย ซึ่งระบบการท่องเที่ยว (Tourism System) ที่สำคัญจำแนกได้เป็น 3 ระบบ (มนัส สุวรรณ และคณะ. 2544 : 6) คือ

1. ทรัพยากรการท่องเที่ยว (Tourism Resource) ประกอบด้วยแหล่งท่องเที่ยว ตลอดจนทรัพยากรที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมการท่องเที่ยว ส่วนใหญ่จะหมายถึงสภาพทางกายภาพของทรัพยากร อาจเป็นทรัพยากรทางธรรมชาติหรือสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้น ตลอดจนวัฒนธรรมของชุมชนและท้องถิ่น

2. การบริการการท่องเที่ยว (Tourism Service) ได้แก่ การให้บริการเพื่อการท่องเที่ยวที่มีอยู่ในพื้นที่หรือกิจกรรมที่มีผลเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวของพื้นที่นั้นๆ

3. การตลาดการท่องเที่ยว (Tourism Marketing) เป็นส่วนของความต้องการในการท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับนักท่องเที่ยว ผู้ประกอบการ และประชาชนในพื้นที่ ซึ่งหมายรวมถึงกิจกรรม รูปแบบหรือกระบวนการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นในพื้นที่

การวางแผนและจัดการท่องเที่ยวในพื้นที่ใดๆ ต้องมีการพิจารณาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว โดยกำหนดมาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวที่ผ่านการตรวจสอบทั้งกระบวนการด้วยดัชนีชี้วัด (Indicators) ที่ครอบคลุมมิติต่างๆ อย่างครบถ้วน ซึ่งจะต้องมีประเด็นสำคัญ 7 มิติ ได้แก่ 1) ลักษณะทางกายภาพของแหล่งท่องเที่ยว ประกอบด้วย ที่ตั้ง การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว ความสมบูรณ์และความมีชื่อเสียงของแหล่งท่องเที่ยว 2) การรักษาสีสิ่งแวดล้อม ประกอบด้วย การจัดการขยะมูลฝอย คุณภาพน้ำ อากาศเสียง และความเปราะบางด้านสิ่งแวดล้อม 3) เศรษฐกิจสังคม ประกอบด้วย ผลประโยชน์ชุมชน ความสามารถในการพึ่งตนเอง การมีส่วนร่วมของชุมชน ความเข้มแข็งของชุมชนและวัฒนธรรม 4) ศิลปวัฒนธรรม ประกอบด้วย คุณค่าทางอัตลักษณ์ ภูมิปัญญาและองค์ความรู้ สุนทรียศาสตร์ ประวัติศาสตร์และสังคม 5) ประวัติศาสตร์และโบราณคดี ประกอบด้วย คุณค่าทางสุนทรียภาพ ประวัติศาสตร์โบราณคดี คุณค่าทางวิทยาการและการศึกษา คุณค่าทางสังคม ขนาด สภาพกายภาพในปัจจุบันและความเสี่ยงต่อการเสื่อมสภาพ 6) คุณค่าทางการเรียนรู้และการศึกษา ประกอบด้วย ผลประโยชน์และการคุ้มค่าในการเรียนรู้วิธีการเผยแพร่เนื้อหาความรู้ การปรับปรุงปัจจัย และด้านกระบวนการให้ความรู้อย่างต่อเนื่อง 7) การบริหารจัดการ ประกอบด้วย ประสิทธิภาพของการใช้

ทรัพยากรและพลังงาน การจัดสิ่งอำนวยความสะดวกความปลอดภัย บุคลากร งบประมาณ ระเบียบ ข้อบังคับ และการให้ความรู้สร้างจิตสำนึกในคุณค่าของการท่องเที่ยว (มนัส สุวรรณ และคณะ. 2544 : 47) นอกจากนี้ ยังต้องมีการพิจารณาองค์ประกอบที่สำคัญเพิ่มเติม คือ การประเมินความสามารถที่จะรับได้ของพื้นที่ซึ่งสามารถพิจารณาใน 3 ประเด็น คือ 1) ความสามารถที่จะรับได้เชิงกายภาพ (Physical Carrying Capacity) คือแหล่งท่องเที่ยวที่มีสภาพทางกายภาพที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวตามความประสงค์ 2) ความสามารถที่จะรับได้ทางสังคม (Social Carrying Capacity) คือสถานที่และสิ่งอำนวยความสะดวกของสถานที่ท่องเที่ยว ซึ่งสถานที่ท่องเที่ยวแต่ละลักษณะจะมีข้อจำกัดที่แตกต่างกันไป 3) ความสามารถที่จะรับได้เชิงนิเวศ (Ecological Carrying Capacity) คือสภาวะแวดล้อมทางธรรมชาติในแต่ละบริเวณใกล้เคียงกับสถานที่ที่จะได้รับการเปลี่ยนแปลงทางนิเวศวิทยาที่เกิดจากการพัฒนาสถานที่ดังกล่าวให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว เพราะการพัฒนาสถานที่ใดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวอาจต้องมีการสูญเสียทรัพยากรบ้างไม่มากนักน้อย แต่ต้องมีความคุ้มค่ากับการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว

ดังนั้น การจัดการท่องเที่ยวคือ การกระทำอย่างมีเป้าหมายที่สอดคล้องกับหลักการ ทฤษฎี และแนวคิดที่เหมาะสม ยิ่งไปกว่านั้นต้องคำนึงถึงสภาพที่แท้จริง รวมทั้งข้อจำกัดต่างๆ ของสังคม และสภาพแวดล้อม การกำหนดแนวทาง มาตรการ และแผนปฏิบัติที่ดีต้องคำนึงถึงกรอบแนวคิดที่กำหนดไว้ มิฉะนั้นการจัดการท่องเที่ยวจะดำเนินไปอย่างไรทิศทางและอาจประสบความล้มเหลว

การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน มีบทบาทแรกเริ่มมาจากการประชุมนานาชาติด้านสิ่งแวดล้อม และการพัฒนาแบบยั่งยืน(The Globe'90 Conference) ที่บริติชโคลัมเบีย เมืองแวนคูเวอร์ ประเทศแคนาดา เมื่อเดือนมีนาคม พ.ศ. 2533 โดยตัวแทนจากอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว รัฐบาลองค์กรรัฐ และเอกชน รวมถึงสถานการศึกษา ได้ร่วมกันพิจารณาถึงความสำคัญของสิ่งแวดล้อมในการทำให้ อุตสาหกรรมท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน โดยได้ให้คำจำกัดความของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (Sustainable Tourism) ว่าหมายถึง การพัฒนาที่สามารถตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวและผู้เป็นเจ้าของท้องถิ่นในปัจจุบัน โดยมีการปกป้องและสงวนรักษาโอกาสต่างๆของอนุชนรุ่นหลัง การท่องเที่ยวนี้ มีความหมายรวมถึงการจัดการทรัพยากรเพื่อตอบสนองความจำเป็นทางเศรษฐกิจ สังคม และความงามทางสุนทรียภาพ ในขณะที่สามารถรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมและขนบการทางระบบนิเวศได้ด้วย (สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย. 2542 : 210) ในทำนองเดียวกันอาจหมายถึง การพัฒนาและจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อมเพื่อตอบสนองความจำเป็นทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและสุนทรียภาพ ใช้ทรัพยากรอันทรงคุณค่าอย่างชาญฉลาด สามารถรักษาเอกลักษณ์

ทางธรรมชาติและวัฒนธรรมท้องถิ่นไว้ให้นานที่สุด เกิดผลกระทบน้อยที่สุด และใช้ประโยชน์ให้นานที่สุด (ราไพพรรณ แก้วสุริยะ. 2543 : 118 - 119) และอาจเป็นการท่องเที่ยวที่ไม่เป็นอันตรายต่อสิ่งแวดล้อมทุกรูปแบบ ไม่ว่าจุดหมายปลายทางจะเป็นที่ใด จะเป็นกลุ่มใหญ่ (Mass Tourism) หรือกลุ่มเล็ก ทั้งในเมืองและในชนบท (บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา. 2548 : 6) ซึ่งในปัจจุบันนี้รูปแบบการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนนี้ ได้พัฒนามาจากการท่องเที่ยวทางเลือก 2 ประเภทคือ 1) การท่องเที่ยวเชิงสังคม วัฒนธรรม ซึ่งเป็นการท่องเที่ยวที่เน้นให้สัมผัสกับทรัพยากรการท่องเที่ยวด้านสังคมและวัฒนธรรม โดยไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม 2) การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ซึ่งเป็นการท่องเที่ยวที่เน้นพื้นที่ศึกษาในแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติให้มีความสำคัญด้านสังคมและวัฒนธรรมน้อยกว่าการท่องเที่ยวธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (Fennell. 1999 : 26 - 27)

นอกจากนี้ การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนควรมีลักษณะดังนี้คือ 1) เป็นการท่องเที่ยวที่มีความต่อเนื่อง (Continuity) หมายถึงความต่อเนื่องของทรัพยากรธรรมชาติและต่อเนื่องของวัฒนธรรมที่จัดเป็นทรัพยากรหลักในการท่องเที่ยวและสามารถตอบสนองการันันทนการที่ดีให้แก่นักท่องเที่ยว 2) เป็นการท่องเที่ยวที่มีคุณภาพของประสบการณ์นันทนาการที่นักท่องเที่ยวได้รับ และคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน 3) การท่องเที่ยวที่มีความสมดุล (Balance) หมายถึงความสมดุลระหว่างความต้องการของอุตสาหกรรมท่องเที่ยว ความต้องการของชุมชน ท้องถิ่นและขีดความสามารถของทรัพยากร

จากความหมายของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนดังกล่าวข้างต้น พอสรุปได้ว่าการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน หมายถึงการท่องเที่ยวกลุ่มใหญ่และกลุ่มเล็กที่มีการจัดการอย่างดีเยี่ยมเพื่อสามารถดำรงไว้ซึ่งทรัพยากรท่องเที่ยว ให้มีความดึงดูดใจอย่างไม่เสื่อมคลาย ธุรกิจท่องเที่ยวมีการปรับปรุงคุณภาพให้มีผลกำไรอย่างเป็นธรรม ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วม ได้รับผลประโยชน์ตอบแทนอย่างเหมาะสม โดยมีนักท่องเที่ยวเข้ามาเยี่ยมชมเยือนสม่ำเสมออย่างพอเพียง แต่มีผลกระทบทางลบต่อสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุดหรือไม่มีเลยอย่างยืนยาวหรืออาจสรุปได้ว่า การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน คือการท่องเที่ยวที่มีลักษณะสำคัญ 6 ประการคือ 1) เป็นการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวทุกประเภททั้งแหล่งท่องเที่ยวประเภทธรรมชาติ แหล่งท่องเที่ยวประเภทประวัติศาสตร์ โบราณสถาน โบราณวัตถุ และแหล่งท่องเที่ยวประเภทศิลปวัฒนธรรม ประเพณี กิจกรรม 2) เป็นการท่องเที่ยวที่เน้นคุณค่าและความเป็นเอกลักษณ์ของแต่ละแหล่งท่องเที่ยว 3) เป็นการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบทรัพยากรท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยว 4) เป็นการท่องเที่ยวที่ให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัส เรียนรู้ และได้รับประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติและวัฒนธรรม 5) เป็นการท่องเที่ยวที่ให้ผลตอบแทนแก่ผู้ประกอบการท่องเที่ยวอย่างยืนยาว 6) เป็นการท่องเที่ยวที่ให้ต่อชุมชนท้องถิ่นและคืนประโยชน์กลับสู่ทรัพยากรท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อมของท้องถิ่นด้วย (บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา. 2548 : 7) ดังนั้น การท่องเที่ยว

อย่างยั่งยืน จึงถือเป็นจุดมุ่งหมายสูงสุดของกิจกรรมการท่องเที่ยวในทุกรูปแบบ ที่มุ่งไปสู่เป้าหมายเดียวกัน คือความยั่งยืนนั่นเอง (ราไพพรรณ แก้วสุริยะ. 2543 : 98)

หลักการสำคัญที่จะส่งผลต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (Sustainable Tourism Development) ก็จะต้องคำนึงถึงความสามารถในการรองรับของพื้นที่ ทั้งระบบนิเวศสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมท้องถิ่น คำนึงถึงการมีส่วนร่วมในการจัดการของประชาชนท้องถิ่นควรคำนึงถึงการท่องเที่ยวที่ให้ความรู้และประสบการณ์ต่อนักท่องเที่ยว ด้วยความปลอดภัยและสุขภาพอนามัยที่ดี คำนึงถึงการมีจิตสำนึกต่อการรักษาสีเขียวและวัฒนธรรมในท้องถิ่น (ราไพพรรณ แก้วสุริยะ. 2543 : 93) ซึ่งประกอบไปด้วยหลักฐาน 10 ประการคือ 1) การอนุรักษ์และใช้ทรัพยากรอย่างพอเหมาะทั้งที่ธรรมชาติ สังคม และวัฒนธรรมเป็นสิ่งสำคัญและเป็นแนวทางทำธุรกิจในระยะยาว 2) การลดการบริโภคที่มากเกินไป และการลดของเสีย (Reducing Overconsumption and Waste) จะช่วยลดค่าใช้จ่ายในการทำนุบำรุงสิ่งแวดล้อมที่ถูกทำลายในระยะยาว และเป็นการเพิ่มพูนคุณภาพของการท่องเที่ยว 3) การรักษาและส่งเสริมความหลากหลายของธรรมชาติ สังคม และวัฒนธรรม (Maintaining Diversity) มีความสำคัญต่อการท่องเที่ยวในระยะยาวและช่วยขยายฐานของอุตสาหกรรมท่องเที่ยว 4) การประสานการพัฒนาการท่องเที่ยว (Integrating Tourism Planning) เพื่อให้เข้ากับกรอบแผนกลยุทธ์การพัฒนาแห่งชาติ การพัฒนาท้องถิ่น และการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม จะช่วยขยายศักยภาพการท่องเที่ยวในระยะยาว 5) การท่องเที่ยวที่รองรับกิจกรรมทางเศรษฐกิจของท้องถิ่น (Supporting Local Economy) โดยพิจารณาด้านราคา และคุณค่าของสิ่งแวดล้อมไว้ไม่เพียงแต่ทำให้เกิดการประหยัด แต่ยังป้องกันสิ่งแวดล้อมไม่ให้ถูกทำลายอีกด้วย 6) การมีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ของท้องถิ่นในสาขาการท่องเที่ยว (Involving Local Communities) ไม่เพียงแต่สร้างผลตอบแทนแก่สิ่งแวดล้อมโดยรวม แต่ยังช่วยยกระดับคุณภาพการจัดการการท่องเที่ยวอีกด้วย 7) การปรึกษาหารือกันอย่างสม่ำเสมอ (Consulting Stakeholders and the Public) ระหว่างผู้ประกอบการ ประชาชนท้องถิ่น องค์กรและสถาบันที่เกี่ยวข้อง มีความจำเป็นในการที่จะร่วมงานไปในทิศทางเดียวกัน รวมทั้งแก้ปัญหาและลดข้อขัดแย้งในผลประโยชน์ที่แตกต่างกัน 8) การฝึกอบรมบุคลากร (Training Staff) โดยสอดแทรกแนวคิดและวิธีปฏิบัติในการพัฒนาแบบยั่งยืนต่อบุคลากรท้องถิ่นทุกระดับ จะช่วยยกระดับการบริการการท่องเที่ยว 9) การตลาดที่จัดเตรียมข้อมูลข่าวสารอย่างพร้อมมูล (Marketing Tourism Responsibly) ทำให้นักท่องเที่ยวเข้าใจและเคารพในสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ สังคมและวัฒนธรรมของแหล่งท่องเที่ยว จะยกระดับความพอใจของนักท่องเที่ยว 10) การวิจัยและการติดตามตรวจสอบอย่างมีประสิทธิภาพ (Undertaking Research) ซึ่งจะจำเป็นต่อการช่วยแก้ปัญหาและเพิ่มผลประโยชน์ต่อแหล่งท่องเที่ยว นักท่องเที่ยว และนักลงทุน (บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา. 2548 : 8 - 9)

นอกจากนี้ การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ควรมีลักษณะสำคัญ 6 ประการ (ศรีพร สมบุญธรรม. 2536 : 30) คือ

1. การพัฒนาการท่องเที่ยวในระดับท้องถิ่นและระดับภูมิภาคควรส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวภายในประเทศอย่างจริงจัง ก่อนการพัฒนาสู่การท่องเที่ยวระหว่างประเทศ เพื่อเป็นหลักประกันถึงความสัมพันธ์ที่เหมาะสมระหว่างจำนวนนักท่องเที่ยวกับระบบสาธารณูปโภคที่มีอยู่
2. ควรส่งเสริมให้ประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในโครงการต่างๆ ที่มีผลกระทบต่อวิถีชีวิตของคนส่วนใหญ่ในพื้นที่
3. ควรพิจารณาอย่างรอบคอบถึงขอบเขตที่เหมาะสมของการพัฒนา โดยให้ความสำคัญกับขีดความสามารถในการรองรับการพัฒนาการท่องเที่ยว (Carrying Capacity) ทั้งนี้ควรพยายามผลักดันให้การท่องเที่ยวได้ร่วมเข้าเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาเศรษฐกิจในพื้นที่นั้น
4. ควรสนับสนุนให้มีการใช้วัสดุที่หาได้ในท้องถิ่นเพื่อการก่อสร้าง ตลอดจนการใช้ประโยชน์จากผลผลิตต่างๆ ของคนในท้องถิ่นนั้นๆ ด้วย
5. การพัฒนาการท่องเที่ยวควรเป็นรูปแบบที่สามารถนารายได้เข้าสู่ท้องถิ่นให้มากที่สุด เพื่อประโยชน์ระยะยาวของชุมชน
6. การมุ่งส่งเสริมรูปแบบของงานที่มีความน่าสนใจและได้รับผลตอบแทนสูงให้กับคนในท้องถิ่น

การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน มีองค์ประกอบหลัก 6 ด้าน คือ 1) การพัฒนาธุรกิจการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน 2) การพัฒนาสิ่งแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน 3) การพัฒนาธุรกิจการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน 4) การพัฒนาตลาดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน 5) การพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นทางการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน 6) การพัฒนาจิตสำนึกทางการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา. 2548 : 20 - 22)

ดังนั้น การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนจะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนได้ ต้องเริ่มต้นด้วยปัญญามาเป็นตัวตั้ง คือ เริ่มตั้งแต่การสร้างให้ประชาชนในท้องถิ่นได้รู้ภูมิหลังของท้องถิ่น ได้รู้จักวัฒนธรรมของท้องถิ่น เห็นคุณค่าในวัฒนธรรมท้องถิ่นของตน และปฏิบัติรักษาวัฒนธรรมประเพณีให้ต่อเนื่องไม่ขาดสาย ตลอดจนถ่ายทอดวัฒนธรรมเหล่านั้นให้บุคคลรุ่นต่อไปด้วย (ศรีชัยเลิศลักษณ์มงคล. 2540 : 13) ในขณะเดียวกัน ยังต้องมีการพิจารณาทั้งในมิติด้านเศรษฐศาสตร์ สังคม และสิ่งแวดล้อมควบคู่กันไปรวมถึงต้องมีการบูรณาการใน 3 องค์ประกอบหลักด้วยคือ แหล่งท่องเที่ยว การบริการทางการท่องเที่ยว และการตลาด ซึ่งในแต่ละองค์ประกอบจะต้องมีแนวทางการพัฒนาที่ชัดเจนเป็นไปในทิศทางเดียวกัน สอดคล้องและเอื้อประโยชน์ซึ่งกันและกัน สำหรับตัวนักท่องเที่ยวซึ่งมีส่วนช่วยให้การพัฒนาการท่องเที่ยวเป็นไปอย่างยั่งยืนได้โดยต้องเกิดความรู้ ความรับผิดชอบ และวิธีการที่จะก่อให้เกิดความรู้ ความรับผิดชอบ จะต้องดำเนินการผ่านระบบการศึกษาเยาวชน โดยต้องมุ่งให้เกิดการปรับทัศนคติขั้นพื้นฐานของมนุษย์ที่มีต่อสิ่งแวดล้อม การเพิ่มจริยธรรมชาติเป็นต้น (กราเดซ พยัณวิเชียร. 2539 : 7)

กล่าวโดยสรุปได้ว่าการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนเป็นการพัฒนาการท่องเที่ยวที่สนองตอบความต้องการของคนในปัจจุบันให้ยืนยาวไปจนถึงคนรุ่นลูกหลานที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ดังนั้นการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ควรยั่งยืนอย่างน้อย 3 ประการ คือความยั่งยืนทางด้านเศรษฐกิจ (Economic Sustainability) ความยั่งยืนทางสังคม (Social Sustainability) และความยั่งยืนทางด้านสิ่งแวดล้อม (Environmental Sustainability) โดยเน้นที่ความสามารถในการสร้างความสมดุลให้เกิดระหว่างกระแสการพัฒนาและการอนุรักษ์ ซึ่งความสำเร็จจะขึ้นอยู่กับความร่วมมือจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ทั้งผู้ประกอบการ คนท้องถิ่น เจ้าหน้าที่รัฐ และนักท่องเที่ยวเอง ในการใช้ทรัพยากรซึ่งมีอยู่อย่างจำกัดอย่างรอบคอบ เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดทั้งในปัจจุบันและอนาคต

การท่องเที่ยวโดยชุมชน

การท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community Based Tourism : CBT) คือการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรม ซึ่งกำหนดทิศทางโดยชุมชน จัดการโดยชุมชน เพื่อชุมชน และชุมชนมีบทบาทเป็นเจ้าของ มีสิทธิในการจัดการดูแล เพื่อให้เกิดการเรียนรู้แก่ผู้มาเยือน (พจนา สอนศรี, 2546 : 14) เป็นการท่องเที่ยวเน้นที่การแลกเปลี่ยน เรียนรู้แต่ไม่ใช่รายได้หลักของคนในชุมชน (มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2548:2) ลักษณะที่สำคัญของการท่องเที่ยวโดยชุมชน คือ ชุมชนเป็นผู้ดำเนินการ ตั้งอยู่บนฐานคิดที่ว่าชาวบ้านทุกคนเป็นเจ้าของทรัพยากร และเป็นผู้มีส่วนได้เสียจากการท่องเที่ยว นำเอาทรัพยากรท่องเที่ยวที่มีอยู่ในท้องถิ่น ทั้งด้านธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมประเพณี รวมทั้งวิถีชีวิตความเป็นอยู่ และวิถีการผลิตของชุมชน มาใช้เป็นปัจจัยหรือต้นทุนสำคัญในการจัดการท่องเที่ยวอย่างเหมาะสม เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์ต่อท้องถิ่นทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม รวมทั้งมีการใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืนไปถึงคนรุ่นลูกหลาน พร้อมกันนี้มีการพัฒนาศักยภาพ ของบุคลากรในชุมชนให้มีความรู้ความสามารถในการจัดการท่องเที่ยว และเป็นผู้มีส่วนร่วมในการดำเนินการ ตั้งแต่ร่วมคิดวางแผนดำเนินการ การตัดสินใจดำเนินกิจกรรมต่างๆ การประเมินผลโครงการและการรับผลประโยชน์โดยคำนึงถึงความสามารถในการรองรับของธรรมชาติเป็นสำคัญ (สินธุ์ สโรบล, 2546 : 235) โดยหัวใจสำคัญของการท่องเที่ยวโดยชุมชน คือ การมีส่วนร่วมของชุมชน (Community Participation) อันรวมถึงกิจกรรมทางการท่องเที่ยว โดยชุมชนจะเกิดขึ้นไม่ได้เลย ถ้าหากขาดการมีส่วนร่วมของชุมชน ซึ่งรูปแบบของการท่องเที่ยวลักษณะนี้มีหลากหลาย ได้แก่ การจำหน่ายสินค้าที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน (Product Sales) กิจกรรมการแสดงวัฒนธรรม (Cultural Shows) กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงหมู่บ้าน (Village Based Activities) กิจกรรมการพักค้างแรมในหมู่บ้าน เช่น การจัดที่พักแบบแคมป์ปิ้ง (Camping) การจัดกิจกรรมที่พักแบบโฮมสเตย์ (Home Stay) เป็นต้น (ชูวิทย์ ศิริเวชกุล, 2544 : 55) นอกจากนี้การท่องเที่ยวโดยชุมชนยังเป็นการท่องเที่ยวในแหล่งที่มีลักษณะเป็นชุมชน และการท่องเที่ยว

โดยชุมชนนี้ จะมีส่วนช่วยในการกระตุ้นเศรษฐกิจของท้องถิ่น ด้วยการสร้างงานและการกระจายรายได้ ขณะเดียวกันที่ช่วยในการอนุรักษ์วัฒนธรรม และขนบธรรมเนียม ประเพณีของชุมชนที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตน แหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงของไทยได้แก่ ชุมชนคีรีวง จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นต้น (สำนักงานการท่องเที่ยว. 2545 : 24) ในขณะเดียวกัน หากจะเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างการท่องเที่ยวโดยชุมชนกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) อาจกล่าวได้ว่า การท่องเที่ยวโดยชุมชนจะเป็นการจัดการที่ให้ชุมชนเป็นคนกำหนดทิศทางการท่องเที่ยว โดยชุมชนมีบทบาทของการเป็นเจ้าของกิจกรรมการท่องเที่ยว แต่ไม่ใช่เป็นเพียงผู้ให้ความร่วมมือเท่านั้น และยังเป็นการท่องเที่ยวในหมู่บ้านที่มีการจัดการการท่องเที่ยวอยู่แล้ว ซึ่งหมู่บ้านนั้นๆ ต้องมีการเตรียมการและวางแผนเพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้แก่นักท่องเที่ยว เพื่อความยั่งยืนทางธรรมชาติและวัฒนธรรม ประชาชนเป็นผู้ได้ประโยชน์อย่างแท้จริงทางด้านเศรษฐกิจ (สินธุ์ สโรบล. 2546 : 60)

จากหลักการและองค์ประกอบดังกล่าว พอสรุปว่า “การท่องเที่ยวโดยชุมชน” หมายถึง การท่องเที่ยวที่คำนึงถึงความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อมและสังคม กำหนดทิศทางโดยชุมชนจัดการโดยชุมชน เพื่อชุมชน โดยที่ชุมชนมีบทบาทในการเป็นเจ้าของ และสิทธิในการจัดการดูแลให้เกิดความยั่งยืน และก่อให้เกิดการเรียนรู้แก่ผู้มาเยี่ยมชมเยือน

การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน หมายถึง การให้โอกาสชุมชนยอมรับกิจกรรมการท่องเที่ยวแต่ละประเภท ร่วมดำเนินการ คือ ร่วมวางแผนการจัดการด้วยกัน ร่วมลงทุนเป็นหุ้นส่วนด้วยกัน และได้รับผลประโยชน์ ทั้งรายได้และผลกำไรอย่างเสมอภาคกัน (จำไพพรรณ แก้วสุริยะ. 2544 : 22) ในขณะเดียวกันการจัดการที่ดีย่อมทำให้เกิดการคัดค้านักท่องเที่ยวที่มีคุณภาพ และมีจิตสำนึกที่ดีในการอนุรักษ์ทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยวและชุมชน อันจะส่งผลถึงการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนในพื้นที่นั้นต่อไป (มธุรส ปรานไพรี. 2545 : 29) โดยอาศัยหลักการสำคัญของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน คือเป็นความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง ทุกคนในชุมชนต้องมีส่วนร่วมคิด ร่วมปฏิบัติ ร่วมได้รับประโยชน์ และผู้ที่รับประโยชน์จากการท่องเที่ยว สูงสุดต้องเป็นคนในชุมชน ในขณะเดียวกันก็ต้องคำนึงถึงการใช้ทรัพยากรท่องเที่ยวอย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด และมีการบำรุงรักษาอย่างดีที่สุด (มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. 2548 : 1) หรืออาจกล่าวได้อีกว่าการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนจะเน้นให้ความสำคัญกับ “การมีชุมชนเป็นศูนย์กลาง” (สินธุ์ สโรบล. 2546 : 60) ซึ่งการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีลักษณะดังนี้ คือ 1) การท่องเที่ยวที่มีวัตถุประสงค์เพื่อรับผิชอบทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม สังคม วัฒนธรรม และตอบสนองความต้องการของชุมชน 2) เป็นการท่องเที่ยวที่มีชุมชนเป็นเจ้าของ 3) ชุมชนเป็นผู้จัดการเอง 4) เน้นหนักการพัฒนาแบบองค์รวม 5) ต้องใช้ระยะเวลาพอสมควรในการเที่ยวชม การร่วมกิจกรรม การพูดคุยเพื่อให้เกิดความเข้าใจ 6) ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ

และกำหนดทิศทาง 7) ก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยน เรียนรู้ระหว่างคนต่างวัฒนธรรม 8) การท่องเที่ยวนี้จะต้องไม่ใช่รายได้ของชุมชน ชุมชนจะเป็นผู้กำหนดรายได้ รวมถึงมีการกระจายรายได้สู่สาธารณะชนของชุมชน 9) สามารถเข้าใจชุมชน หรือเข้าท่องเที่ยวของชุมชนได้ โดยไม่ต้องอาศัยวิทยากรหรือคนภายนอก (มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. 2548 : 3)

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า ชุมชนจะสามารถบริหารจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนได้ ต้องเป็นชุมชนที่มีผู้นำที่เป็นที่ยอมรับ มีความคิด มีวิสัยทัศน์ มีความรู้ความเข้าใจในการท่องเที่ยวโดยชุมชนทั้งยังต้องได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานทั้งภาครัฐและภาคเอกชนที่เกี่ยวข้อง ต้องมีการพูดคุยเพื่อกำหนดแนวทางในการเตรียมความพร้อมชุมชน เพื่อให้รู้ว่าพื้นที่ของตนจะมีรูปแบบการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนได้อย่างไร ควรจะมีกิจกรรมอะไรบ้าง จะมีการกระจายและจัดสรรผลประโยชน์ร่วมกันอย่างไร ทั้งนี้สิ่งที่สำคัญที่สุดของชุมชนก็คือ “การมีส่วนร่วมในทุกสิ่งทุกอย่างเพื่อส่วนรวม” ทั้งนี้ยังต้องมีหลักการทำงานการท่องเที่ยวโดยชุมชนร่วมกัน (วิระพล ทองมา. 2551 : 15) ดังนี้

1. ต้องเป็นความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง
2. สมาชิกในชุมชนต้องมีส่วนร่วม ทั้งการคิด วางแผน ทำกิจกรรม ติดตาม ประเมินผล เรียนรู้และรับผลประโยชน์ร่วมกัน
3. มีองค์กรชาวบ้านหรือชมรม เพื่อเข้ามารับผิดชอบในการบริหารจัดการ
4. รูปแบบ เนื้อหา กิจกรรม ต้องคำนึงความยั่งยืนทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม
5. มีกฎ กติกา สำหรับการท่องเที่ยวชัดเจน และสามารถกำกับดูแลให้เป็นไปตามที่กำหนด
6. มีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างองค์กรชาวบ้านและนักท่องเที่ยว
7. มีความสะอาด ปลอดภัย และมีอัตราค่าใช้จ่ายที่เหมาะสมเป็นธรรมกับชาวบ้านและนักท่องเที่ยว
8. รายได้ที่ได้จากการท่องเที่ยวมีส่วนไปสนับสนุนดูแลการพัฒนาชุมชนและรักษาสิ่งแวดล้อม
9. การท่องเที่ยวไม่ใช่อาชีพหลักของชุมชน
10. องค์กรชุมชนมีความเข้มแข็งที่จะจัดการกับผลกระทบที่เกิดขึ้นได้ และพร้อมที่จะหยุดเมื่อเกินความสามารถที่จะจัดการได้

นอกจากนี้ ยังอธิบายลักษณะการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ที่ได้จากการประมวลองค์ความรู้และประสบการณ์จากการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนในพื้นที่ภาคเหนือออกเป็น 5 บริบทที่แตกต่างกัน (สินธุ์ สโรบล. 2546 : 231) ดังนี้คือ

1. การท่องเที่ยวโดยชุมชนในบริบทของพื้นที่แหล่งทรัพยากรอันหลากหลายของชุมชน เน้นการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติเป็นหลัก มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นรวมถึงแหล่งวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ ที่เกี่ยวข้องับระบบนิเวศในพื้นที่ โดยมีจุดมุ่งหมายให้ชุมชนท้องถิ่นมีสำนึก และความภาคภูมิใจในเอกลักษณ์ทางชาติพันธุ์และวัฒนธรรมประเพณีของตน สามารถอธิบายให้คนนอกหรือนักท่องเที่ยวได้รับรู้และเข้าใจในวิถีชีวิตและวัฒนธรรมท้องถิ่น อันรวมไปถึงพัฒนาการของวัฒนธรรม จารีตประเพณี ทั้งนี้เพื่อให้ชุมชนท้องถิ่นและนักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน

2. การท่องเที่ยวโดยชุมชนในบริบทของการจัดการ เน้นการท่องเที่ยวโดยชุมชนบนเงื่อนไขของการจัดการที่มีความรับผิดชอบ ลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสังคม รวมทั้งมีการจัดการที่ยั่งยืน ครอบคลุมถึงการอนุรักษ์ทรัพยากร การจัดการสิ่งแวดล้อม การป้องกันและกำจัดมลภาวะและควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีขอบเขต โดยเน้นให้การท่องเที่ยวมีการจัดการอย่างยั่งยืน ภายใต้เงื่อนไขของความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนท้องถิ่นกับธรรมชาติในฐานะเป็นวิถีชีวิตที่เกื้อกูลในระบบนิเวศเดียวกัน ซึ่งไม่อาจแบ่งแยกออกจากกันได้

3. การท่องเที่ยวในชุมชนในบริบทของกระบวนการและกิจกรรมเน้นให้มีการสร้างระบบการท่องเที่ยวที่เอื้อต่อกระบวนการเรียนรู้ โดยมีการให้การศึกษาเกี่ยวกับสภาพแวดล้อม ระบบนิเวศของแหล่งท่องเที่ยว รวมทั้งเป็นการเพิ่มพูนความรู้ ประสบการณ์ความประทับใจ เพื่อสร้างความตระหนักและปลูกจิตสำนึกที่ถูกต้องนักท่องเที่ยว ประชาชนท้องถิ่น และผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้อง ทั้งนี้ โครงการท่องเที่ยวโดยชุมชนอาจมีการรวมตัวกันของชุมชนหลายๆแห่ง สร้างเครือข่ายการจัดการทรัพยากรหรือจัดโปรแกรมการท่องเที่ยวร่วมกันเพื่อให้การบริหารและการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีเป้าหมายในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ทางสังคม เพื่อจัดการทรัพยากรของชุมชนท้องถิ่นและแหล่งท่องเที่ยว

4. การท่องเที่ยวโดยชุมชนในบริบทของการมีส่วนร่วมของชุมชน เป็นการคำนึงถึงความสำคัญในการมีส่วนร่วมของชุมชนและประชาชนตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงสิ้นสุดกระบวนการ ทั้งนี้เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์ต่อท้องถิ่นและการกระจายรายได้ การยกระดับคุณภาพชีวิต และการได้รับผลตอบแทน โดยมีจุดหมายปลายทางในการกลับมาบำรุงดูแลรักษาและจัดการแหล่งท่องเที่ยวด้วยในทางปฏิบัติ ท้องถิ่นควรมีส่วนร่วมในการควบคุมการพัฒนา การท่องเที่ยวอย่างมีคุณภาพท้องถิ่นในที่นี้อาจเริ่มต้นจากชุมชนระดับรากหญ้าจนถึงองค์กรการปกครองท้องถิ่น และอาจรวมถึงการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย จึงเป็นการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างแท้จริง

5. การท่องเที่ยวโดยชุมชนในมิติของการพัฒนาองค์กรชุมชน เป็นความพยายามจะชี้ให้เห็นถึงบทบาทของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในการพัฒนาองค์กรชุมชนท้องถิ่น ควบคู่กับการอนุรักษ์ฟื้นฟูธรรมชาติแวดล้อมอย่างยั่งยืน

การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ใช้วิธีการบูรณาการภายใต้การประสานประโยชน์ของการพัฒนาต่างๆ เข้าด้วยกันอย่างเป็นองค์รวมครอบคลุมทั้ง 3 มิติ (สินธุ์ สโรบล. 2546 : 237 - 239) ดังนี้คือ

1. มิติด้านสิ่งแวดล้อม มุ่งกระตุ้นชุมชนให้ตระหนักถึงความสำคัญของการอนุรักษ์และการคุ้มครองสิ่งแวดล้อม ก่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ รับผิดชอบต่อผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมจากการท่องเที่ยว เพื่อจำกัดการพัฒนาและดำเนินการจัดการท่องเที่ยว โดยพยายามหลีกเลี่ยงให้เกิดผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมให้น้อยที่สุด

2. มิติด้านเศรษฐกิจ มุ่งให้ชาวบ้านมีรายได้เสริมจากการท่องเที่ยว โดยนำฐานทรัพยากรซึ่งเป็นทรัพย์สินร่วมหรือสมบัติสาธารณะมาเป็นต้นทุนในการจัดการท่องเที่ยวมีการกระจายรายได้ อย่างเสมอภาคและยุติธรรม โดยมีการประชุมปรึกษาหารือระดมความคิดสร้างจิตสำนึกกันว่าการพัฒนาพื้นที่ในชุมชนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเป็นไปตามความต้องการของชาวบ้านส่วนใหญ่อย่างแท้จริงและชาวบ้านเข้าใจตรงกันว่า การท่องเที่ยวเป็นเพียงช่องทางหนึ่งในการเสริมสร้างรายได้ให้แก่ชุมชน มิใช่มุ่งให้เป็นรายได้หลักของชุมชนแต่อย่างใด

3. มิติด้านสังคมและวัฒนธรรม มุ่งใช้กิจกรรมต่างๆ เพื่อรองรับพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างสร้างสรรค์ ส่งเสริมให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของคนต่างวัฒนธรรม เพิ่มความเข้าใจ ตระหนักในคุณค่าของวัฒนธรรมท้องถิ่น ซึ่งอาจมีการจัดการในรูปของการก่อตั้งจุดประชาสัมพันธ์ข้อมูลการท่องเที่ยว การก่อตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น การรวบรวมภูมิปัญญาด้านวรรณกรรมมุขปาฐะ และการจัดทำเอกสารเผยแพร่ด้านภูมิปัญญา

อย่างไรก็ตาม หากชุมชนได้เตรียมความพร้อมสำหรับการจัดการท่องเที่ยวอาจจะเกิดผลกระทบต่อสังคม เศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมของชุมชนได้ ซึ่งผลกระทบดังกล่าว อาจเกิดขึ้นได้ทั้งด้านบวกและด้านลบ (วิระพล ทองมา. 2551 : 15) อันได้แก่

1. ผลกระทบด้านบวก อาจส่งผลให้ชุมชนมีจิตสำนึกเกิดการพัฒนาตนเอง พึ่งพาตนเอง คิดเป็นทำเป็น มีความพยายามในการเรียนรู้พัฒนา เกิดรายได้เพิ่มขึ้น มีการรวมตัวกันสร้างความเข้มแข็งในชุมชน นำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน ตามความคาดหวังและความพยายามที่จะดำเนินเพื่อให้เป็นไปตามการพัฒนาที่ยั่งยืน 3 ด้าน ได้แก่ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคมวัฒนธรรม และด้านสิ่งแวดล้อม และสิ่งสำคัญประการหนึ่งที่จะนำไปสู่ความยั่งยืนคือ การรวบรวมองค์ความรู้ ภูมิปัญญา สืบสานสืบทอด ตลอดจนนำไปใช้ประโยชน์ได้ เกิดความรักความภาคภูมิใจในความรู้สึกลึกเป็นเจ้าของ มีส่วนร่วมในทรัพยากรของชุมชน และเกิดกระบวนการเรียนรู้การทำงานในที่สุด

2. ผลกระทบทางลบ อาจเกิดปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม อาทิเช่น จำนวนขยะที่เพิ่มมากขึ้นจากนักท่องเที่ยว การใช้น้ำ ระบบนิเวศธรรมชาติ การรับวัฒนธรรมเข้ามาอย่างรวดเร็วเกิดกระแส

การเรียนรู้แบบ มีความขัดแย้งทางความคิด เสียความเป็นส่วนตัวที่ต้องรองรับนักท่องเที่ยว และที่สำคัญคืออาจถึงกับสูญเสียเอกลักษณ์ของท้องถิ่น หากมีการตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวมากเกินไป

ดังนั้น มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (2548 : 7 - 8) จึงเสนอว่า ในการจัดการท่องเที่ยวของชุมชนนั้น สิ่งแรกที่ชุมชนจะต้องให้ความสำคัญ คือ การประเมินความเป็นไปได้ในการจัดการท่องเที่ยวของชุมชน โดยต้องมีการระดมความคิดเห็นจากสมาชิกในชุมชน ให้ช่วยกันคิดและวิเคราะห์ศักยภาพและข้อจำกัดของชุมชน (Strengths and Weaknesses) รวมทั้งการวิเคราะห์ถึงโอกาสและความเสี่ยง (Opportunities and Threats) ที่อาจเกิดขึ้นจากการท่องเที่ยวโดยชุมชน เพื่อจะได้ช่วยกันคิดหาวิธีแก้ไข หรือคิดระบบเพื่อป้องกันในเรื่องที่เป็นข้อจำกัดและความเสี่ยงของชุมชน สำหรับประเด็นพิจารณาความเป็นไปได้ของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวมีดังนี้

1. ความพร้อมของทรัพยากรที่จำเป็นในการจัดการท่องเที่ยว ซึ่งได้แก่ เงินทุน เวลา แรงงาน สาธารณูปโภค และทรัพยากรการท่องเที่ยวของชุมชน
2. ศักยภาพของพื้นที่ในการเป็นแหล่งท่องเที่ยว ครอบคลุมถึง ลักษณะโดดเด่นและความน่าสนใจของชุมชน ไม่ว่าจะเป็นทางธรรมชาติ ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม และวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ ความหลากหลายของกิจกรรมท่องเที่ยวของชุมชน การเดินทางเข้าถึงชุมชนหรือการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว ความเชื่อมโยงกับเส้นทางท่องเที่ยวที่ใกล้เคียง และขีดความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยว เป็นต้น
3. ความสนใจ ความกระตือรือร้น การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนต่อการพัฒนาในการท่องเที่ยว
4. ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน
5. ความต้องการของชุมชนในการเข้าร่วมจัดการ หรือให้บริการแก่นักท่องเที่ยว
6. ความพร้อมด้านทักษะการจัดการท่องเที่ยวของคนในชุมชน
7. ความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่นและผู้นำ
8. ความเสี่ยงต่อผลกระทบที่ยากต่อการควบคุมและจัดการ

ในขณะเดียวกันสมาชิกในชุมชนจะต้องมาร่วมกันคิดและมาร่วมกันไตร่ตรองอย่างจริงจัง โดยจะต้องตอบคำถามให้ได้ว่า “ชุมชนต้องการพัฒนาการท่องเที่ยวไปเพื่ออะไร” ผลกระทบที่อาจจะเกิดขึ้นตามมาภายหลังการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีอะไรบ้าง ซึ่งการระดมความคิดเห็นร่วมกันจะทำให้ได้เป้าหมายของการจัดการท่องเที่ยวที่ชัดเจน และสมาชิกทุกคนมีความเข้าใจตรงกันเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน เพื่อประโยชน์ในการเตรียมความพร้อมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวต่อไป ทั้งนี้ ในการประเมินความเป็นไปได้ของชุมชนนี้ ชุมชนอาจขอความร่วมมือจาก

นักวิชาการ อาจารย์จากสถาบันการศึกษาในท้องถิ่นของตน ที่มีความรู้ความสามารถด้านการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน หรือองค์กรภาครัฐที่เกี่ยวข้องหรือมีหน้าที่สนับสนุนการท่องเที่ยว เจ้าหน้าที่ NGO หรือเยาวชนหมู่บ้านที่มีการศึกษา ให้เข้าร่วมเป็นทีม คณะทำงานในการประเมินความเป็นไปได้ของชุมชน หรือเชิงวิสาหกิจจากองค์กรต่างๆ มาให้ความรู้ด้านการท่องเที่ยว ให้คำปรึกษา แนะนำ แก่ชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวด้วยก็ได้ นอกจากนี้ควรมีการจัดไปทัศนศึกษาในท้องถิ่นที่มีการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่ประสบความสำเร็จเพื่อศึกษาดูงานต้องเก็บรวบรวมข้อมูลจากพื้นที่จริง และสอบถามข้อมูลจากผู้มีประสบการณ์จัดการการท่องเที่ยวในชุมชนซึ่งจะต้องครอบคลุมในประเด็นต่างๆ เช่น ด้านสิ่งแวดล้อม ด้านวัฒนธรรม ด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ ด้านการมีส่วนร่วม ด้านการจัดการ รวมทั้งพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวกลุ่มเป้าหมายด้วย ทั้งนี้ในการไปศึกษาดูงานดังกล่าวนี้ ให้ทำการคัดเลือกตัวแทนของชุมชนโดยให้กระจายไปในทุกกลุ่มของชุมชน ภายหลังกลับมาจากดูงาน ต้องมีการสรุปข้อมูลร่วมกัน เพื่อนร่วมกันประเมินศักยภาพของชุมชนอีกครั้งในความเป็นไปได้ในการจัดการท่องเที่ยวและร่วมกันตัดสินใจว่าจะพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนหรือไม่ อย่างไรต่อไป (มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. 2548 : 9 - 10)

ดังนั้น การท่องเที่ยวโดยชุมชนจึงเป็นเรื่องของการเรียนรู้ร่วมกันของคนในชุมชนท้องถิ่น และผู้มาเยือน ในการที่จะดูแลรักษาทรัพยากรด้านต่างๆ ของชุมชนที่มีอยู่แล้ว ตลอดจนเป็นเครื่องมือการพัฒนาชุมชนให้เกิดความยั่งยืน อันเกิดจากความร่วมมือของทุกภาคส่วนในชุมชนเพื่อประโยชน์แก่ชุมชน ซึ่งกระบวนการเรียนรู้การท่องเที่ยวโดยชุมชนดังกล่าว จะประกอบด้วย องค์ประกอบที่สำคัญ ได้แก่ 1) ศักยภาพของคน 2) ศักยภาพของพื้นที่แหล่งท่องเที่ยว 3) ศักยภาพในการจัดการท่องเที่ยว และที่สำคัญที่สุดคือ 4) ศักยภาพในการมีส่วนร่วม

หลังจากมีการประเมินความเป็นไปได้ในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนแล้วสิ่งที่ต้องดำเนินการต่อมาคือ การเตรียมความพร้อมของชุมชนในด้านการจัดการท่องเที่ยว ซึ่ง วีระพล ทองมา (2551 : 218 - 220) ได้เสนอว่าการท่องเที่ยวเป็นเสมือนงานพัฒนาชุมชนอย่างหนึ่ง เป็นสิ่งที่ดูเหมือนง่ายแต่ทำยาก ที่ว่ายากนั้น เพราะการท่องเที่ยวเป็นการพัฒนาที่ตอบสนองกระแสบริโภคนิยม การท่องเที่ยวทำให้ชุมชนหลุดออกจากการผลิตเดิมในภาคการเกษตร ผู้ธุรกิจด้านบริการกำลังซื้อที่สูงกว่าของนักท่องเที่ยวจึงสามารถกำหนดสินค้าและบริการได้ตามความต้องการ ทำให้สภาพทางสังคม วัฒนธรรมในแหล่งท่องเที่ยวมักถูกรวบงำจากวัฒนธรรมภายนอกที่เข้ามาพร้อมกับนักท่องเที่ยวเป็นดาบสองคมและมีความเสี่ยงอย่างยิ่งในการนำไปใช้ในการพัฒนา ดังนั้น ก่อนที่จะเปิดหมู่บ้านต้อนรับนักท่องเที่ยว ชุมชนควรจะต้อง “รู้ตัว” คือเข้าใจและตระหนักต่อการท่องเที่ยวนี้ ตลอดจนการสร้างภูมิคุ้มกันโดยการเตรียมความพร้อมชุมชน ซึ่งผู้ดำเนินการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนต้องพิจารณาและดำเนินการตามขั้นตอน ดังนี้

ขั้นที่ 1 ให้ข้อมูลด้านการท่องเที่ยวแก่ชุมชนในการพิจารณาผลกระทบทั้งด้านบวกและลบของการท่องเที่ยว ซึ่งในขั้นตอนนี้อาจจะเฉพาะผู้นำหรือกลุ่มสนใจ

ขั้นที่ 2 สร้างการมีส่วนร่วม โดยการดึงเอากลุ่มที่สนใจการท่องเที่ยวโดยชุมชน และกลุ่มองค์กรต่างๆ ในชุมชน เช่น กลุ่มเยาวชน กลุ่มสตรี กลุ่มออมทรัพย์ และผู้นำที่เป็นทางการและผู้นำทางธรรมชาติมาพูดคุยเรื่องผลดี-ผลเสีย อีกครั้ง เพื่อให้เขาเหล่านั้นได้ร่วมกันตัดสินใจในเรื่องนี้ร่วมกัน

ขั้นที่ 3 ศึกษาชุมชนร่วมกับชาวบ้าน โดยการทำงานร่วมกับคนในชุมชน เพื่อศึกษาประเด็นที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ 1) การสำรวจทางศักยภาพ ได้แก่ การทำแผนที่รอบนอก (แสดงแหล่งทรัพยากรธรรมชาติและที่ดินทำกิน) แผนที่รอบในหมู่บ้าน (แสดงที่ตั้งของบ้านเรือน ทรัพยากรคนและทรัพยากรธรรมชาติ) 2) ศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชน ภูมิปัญญา วัฒนธรรม ประเพณีของชุมชน 3) ศึกษาความสัมพันธ์ของชุมชนกับการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ และทรัพยากรการท่องเที่ยว 4) ศึกษากลุ่มต่างๆ ในชุมชน ซึ่งผลการศึกษาจะทำให้เห็นศักยภาพ ข้อจำกัดของชุมชน และปัญหาของชุมชนร่วมกัน

ขั้นที่ 4 วิเคราะห์ข้อมูลร่วมกัน ทั้งในด้านศักยภาพ-ข้อจำกัด โอกาสและความเสี่ยง ขั้นตอนนี้จะทำให้ชุมชนได้มองเห็นได้ด้วยตนเอง และสามารถเชื่อมโยงเรื่องท่องเที่ยวกับการพัฒนาชุมชนได้ การวิเคราะห์ข้อมูลในครั้งนี้จะทำให้เกิดลำดับความสำคัญของปัญหาและอาจพบว่าเพื่อแก้ปัญหาให้ตรงจุด อาจจะไม่จำเป็นต้องใช้เรื่องการท่องเที่ยวเลยเป็นไปได้

ขั้นที่ 5 ร่วมกันพัฒนาศักยภาพและแก้ไขจุดอ่อน เช่น 1) รวบรวมองค์ความรู้ ในแต่ละชุมชนจะแตกต่างกันออกไป มีเอกลักษณ์เฉพาะชุมชน เช่นบางชุมชนมีความเด่นด้านการพัฒนาชุมชน บางชุมชนมีความเด่นเรื่องระบบการจัดการนิเวศที่ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นได้เหมาะสมเป็นต้น ซึ่งชุมชนต้องร่วมมือกันดึงเอกลักษณ์ออกมาให้เห็นร่วมกันก่อนนำสู่การเผยแพร่ออกไป 2) การปรับปรุงแหล่งท่องเที่ยวให้เหมาะสม สอดคล้อง ปลอดภัย ไม่ทำลายระบบนิเวศเดิมมากนัก เช่นการปรับทางเดินในป่าเขา เป็นต้น 3) ปรับปรุงบ้านพักและความสะอาดภายในชุมชนให้เป็นมาตรฐานของชุมชน แต่ละแห่งที่ตกลงร่วมกันโดยมีคณะกรรมการของชุมชนตรวจสอบอย่างสม่ำเสมอ 4) ฝึกอบรมบุคลากรด้านการท่องเที่ยวในชุมชน เช่น นักสื่อความหมายการสร้างเวทีเรียนรู้กับนักท่องเที่ยว ซึ่งในขั้นตอนนี้จะเห็นความสามารถของชุมชนในการรองรับการท่องเที่ยว ทั้งความพร้อมจำนวนบุคลากรและขีดความสามารถในการรองรับพื้นที่ทางธรรมชาติ และรูปแบบกิจกรรมที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชน

ขั้นที่ 6 วางรูปแบบการบริหารจัดการ ขั้นนี้จะเป็นการจัดตั้งองค์กรขึ้นมาทำงาน หรืออาจใช้องค์กรที่ชุมชนมีอยู่เดิมแต่เพิ่มบทบาทหน้าที่ มีการกำหนดวัตถุประสงค์ให้ชัดเจน กำหนดรูปแบบของการท่องเที่ยว โปรแกรมและราคา การจัดสรรผลประโยชน์สู่ชาวบ้านและชุมชน และมาตรการในการป้องกันผลกระทบ โดยอาจจะเป็นการสร้างกฎ กติกา เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติทั้งชาวบ้านและนักท่องเที่ยว

ขั้นที่ 7 ประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อให้รับรู้และช่วยให้ข้อมูลแก่ผู้ที่สนใจ

ขั้นที่ 8 ทดลองดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยว ในขั้นตอนนี้อาจมีการจัดการท่องเที่ยวนำร่อง เพื่อทดสอบด้านความพร้อมของชุมชน โดยเชิญบุคคลหรือหน่วยงานภายนอกที่มีประสบการณ์ หรือเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวโดยชุมชนเข้าร่วมกิจกรรม ให้แสดงความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ เพื่อเป็นทิศทางต่อไปในอนาคต

ขั้นที่ 9 ประเมินผล อาจแยกออกเป็น 2 ส่วน คือ การประเมินผลและการสรุปบทเรียน หลังเสร็จกิจกรรมทุกครั้ง และการประเมินผลเป็นช่วงๆ ทุกๆ 3-6 เดือน เป็นต้น ซึ่งการประเมินผล จะช่วยให้เกิดการทบทวนตนเอง และแก้ไขข้อบกพร่อง

ขั้นที่ 10 พัฒนาองค์กร ได้แก่ 1) การฝึกอบรม เช่นการบริหารจัดการ การสร้างการมีส่วนร่วม การสื่อความหมาย 2) การศึกษาดูงาน สำหรับแกนนำองค์กรชุมชน เพื่อจัดการท่องเที่ยว เพื่อเสริมโลกทัศน์ พัฒนาทักษะการบริหาร การจัดการในชุมชนอื่นๆ ที่มีลักษณะคล้ายๆ กัน เพื่อเป็นตัวอย่างนำไปประยุกต์หรือเป็นบทเรียนที่ชุมชนต้องพึงระวังผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นได้ และวางมาตรการป้องกันไว้แต่เริ่มแรก

ดังนั้น จึงพอสรุปกระบวนการในการเตรียมความพร้อมชุมชนเพื่อการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน และเข้าใจได้ง่ายขึ้น ตั้งแต่แรกเริ่มจนจบกระบวนการ ซึ่งจะประกอบไปด้วย 10 ขั้นตอน (พจนานุกรม, 2546 : 23) คือ

1. ศึกษาความเป็นไปได้ก่อนลงพื้นที่ ซึ่งเป็นการศึกษาความเป็นไปได้เพื่อเลือกพื้นที่การทำงานการท่องเที่ยวโดยชุมชน
2. ศึกษาความเป็นไปได้ร่วมกับชุมชนซึ่งเป็นการทำงานอย่างมีส่วนร่วมกับชุมชน ก่อนการตัดสินใจดำเนินการเรื่องการท่องเที่ยวโดยชุมชน
3. กำหนดวิสัยทัศน์และวัตถุประสงค์ของการท่องเที่ยว ซึ่งเป็นการกำหนดทิศทางการดำเนินงานการท่องเที่ยวโดยชุมชนร่วมกัน
4. การวางแผน ซึ่งเป็นการวางแผนเพื่อเตรียมความพร้อมชุมชนในการจัดการท่องเที่ยว
5. การบริหารจัดการองค์กร ซึ่งเป็นการหาแนวทางในการสร้างองค์กรเพื่อการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน
6. การจัดทำโปรแกรมการท่องเที่ยว เป็นการนำเสนอภาพกิจกรรมการท่องเที่ยวของชุมชน
7. การสื่อความหมาย โดยการพัฒนาศักยภาพของชุมชนให้มีความสามารถในการบอกเล่าเรื่องราวของชุมชนได้อย่างน่าสนใจ
8. การตลาด ซึ่งเป็นการเรียนรู้และทำความเข้าใจกลไกการตลาด พฤติกรรมนักท่องเที่ยว และองค์ประกอบที่สำคัญในการทำการตลาด

9. การจัดการท่องเที่ยวที่ง่าย รวดเร็ว เป็นการทดสอบความพร้อมของชุมชน โดยการเชิญกลุ่มคนที่เกี่ยวข้องในด้านการท่องเที่ยวให้เข้ามาท่องเที่ยวในชุมชน และแสดงความคิดเห็นหรือข้อเสนอแนะ เพื่อให้ชุมชนได้ปรับปรุงก่อนเปิดการท่องเที่ยวจริง

10. การติดตามประเมินผล เป็นการติดตามและประเมินผลทั้งในระดับกิจกรรมและภาพรวมในการทำการท่องเที่ยวโดยชุมชน

นอกจากนี้ หากจะวัดความสำเร็จของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนนั้น สามารถประเมินได้จากองค์ประกอบที่สำคัญ 17 ประการ (สุจิตราภา พันธวิไล และธีรเทพ ชนไพบรีย, 2550 : 18) ดังนี้คือ

1. การท่องเที่ยวที่สามารถตอบสนองความต้องการของผู้อาศัยในชุมชนและนักท่องเที่ยวได้ นั้นต้องอาศัยการวางแผนและการจัดการที่สอดคล้องต่อผลกระทบทั้งด้านบวกและด้านลบที่จะได้รับจากการท่องเที่ยว (Respect for Tourism's Rewards Limitations)

2. การวางแผนสู่ความสำเร็จ (Planning for Success) ควรพิจารณาถึงแหล่งท่องเที่ยว การตลาด สิ่งอำนวยความสะดวกภายในแหล่งท่องเที่ยว การบริการนักท่องเที่ยว การพัฒนาสินค้า และผลิตภัณฑ์ การจัดสรรเงินทุนและการสนับสนุนทางธุรกิจ ตลอดจนปัญหาขององค์กร

3. ความร่วมมือและการทำงานร่วมกัน (Collaboration and Partnerships) โดยชุมชนต้องตื่นตัวที่จะสร้างความสัมพันธ์และจับมือกับภาคธุรกิจต่างๆ ในการพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชน และส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนให้ดีขึ้น

4. ความเป็นจริงที่เกิดขึ้นจริง (Authenticity for Real) นักท่องเที่ยวต้องมีประสบการณ์ที่ดีกับเอกลักษณ์ เรื่องราว รูปแบบ ประวัติศาสตร์ ชุมชน และวัฒนธรรม ซึ่งสะท้อนถึงความงดงาม และควรมีคุณค่าแห่งสถานที่หรือชุมชนนั้นๆ

5. ประสบการณ์ที่ดี (Great Experience) ไม่ว่าจะเป็นในด้านของความสนุกสนานร่วมกันของนักท่องเที่ยวกับพี่น้องในครอบครัวของตน ความประทับใจ ความพึงพอใจที่นักท่องเที่ยวมีต่อสถานที่ที่ได้ไปชม ประสบการณ์ที่ไม่ธรรมดา การเติมเต็มสิ่งที่ยังขาดหายไปในชีวิต หรือความทรงจำที่ไม่รู้ลืมที่นักท่องเที่ยวได้รับ ไม่เพียงแต่เป็นข้อได้เปรียบที่โดดเด่นเท่านั้น แต่ยังจะสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวที่มีคุณภาพสู่แหล่งท่องเที่ยวขึ้นได้ด้วย เพราะจุดหมายทางการท่องเที่ยวจะเน้นที่ประสบการณ์ของนักท่องเที่ยวและการถ่ายทอดประสบการณ์นั้นๆ ต่อไปอย่างได้ผล

6. ความสามารถในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวที่ง่ายขึ้น (Accessibility Easier) ชุมชนต้องการให้มีการท่องเที่ยวเกิดขึ้นในชุมชน ควรจะต้องมีระบบการขนส่งที่มีประสิทธิภาพและสะดวกสบายต่อนักท่องเที่ยว

7. สัญญาของเครื่องหมายการค้า (Brand Promise) การสร้างสรรค์เครื่องหมายการค้าของชุมชน สามารถส่งเสริมการท่องเที่ยวในชุมชนได้เป็นอย่างดีเพราะจะเป็นสัญญานบ่งชี้ที่ชุมชนจะขับเคลื่อนทุกสิ่งทุกอย่างอย่างสู้นักท่องเที่ยว และยังส่งเสริมให้เกิดมุมมองหรือภาพลักษณ์ที่ดีต่อแหล่งท่องเที่ยวอื่นๆ ด้วย

8. ความเป็นผู้นำ (Leadership Shows the Way) การจัดการที่ดี เป็นระบบและสม่ำเสมอ มีความจำเป็นต่อการท่องเที่ยวของชุมชน ชุมชนจึงควรจัดตั้งองค์กรการท่องเที่ยวขึ้นโดยมีเป้าหมายที่ชัดเจนด้วยวิสัยทัศน์ของความเป็นผู้นำ เพื่อเป็นตัวเชื่อมประสานระหว่างภาครัฐและภาคเอกชน อันจะนำสู่ผลสำเร็จทางการตลาดที่คุ้มค่าและมีประสิทธิภาพที่ดีที่สุดต่อชุมชน

9. ภาพลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยว (Aesthetics is More than Appearances) เป็นสิ่งที่ช่วยดึงดูดนักท่องเที่ยว และส่งเสริมสภาพเศรษฐกิจที่ดีให้แก่แหล่งท่องเที่ยวอื่นๆ ซึ่งหัวใจหลัก คือ ความสะอาด การต้อนรับที่น่าประทับใจ การดูแลรักษาที่ดีต่อสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยว และชุมชน

10. ความยั่งยืน (Sustainability) ชุมชนควรมีการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในชุมชนให้ยั่งยืน โดยพิจารณาถึงสิ่งต่างๆ ดังนี้ คือ การรักษาทรัพยากรท้องถิ่น การสร้างความพึงพอใจ และประสบการณ์ที่ดีมีคุณภาพแก่นักท่องเที่ยวในรูปแบบที่เคารพต่อผลประโยชน์ของชุมชนความสมดุลของสภาพความเป็นจริงและความยั่งยืนกลับเศรษฐกิจ รวมถึงความสามารถในการรองรับของสังคม เพื่อนำไปสู่ความพอเพียงของชุมชนในการรองรับนักท่องเที่ยว

11. ข้อมูลด้านการท่องเที่ยว (Tourism Information) การให้ข้อมูลด้านการท่องเที่ยวที่ทันเวลาและมีสาระครบถ้วน คือหนึ่งในองค์ประกอบสำคัญต่อการประสบความสำเร็จของแหล่งท่องเที่ยวอื่นๆ ข้อมูลที่เหมาะสมในช่วงก่อนและระหว่างการเดินทางจะส่งผลอย่างมากต่อจำนวนวันที่นักท่องเที่ยวจะพักอยู่ในบริเวณแหล่งท่องเที่ยว ข้อมูลจากแผ่นพับ เว็บไซต์ แผนที่ และศูนย์ข้อมูลท่องเที่ยวต่างๆ จะมีอิทธิพลในการตัดสินใจและพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวเช่นกัน

12. คุณภาพที่นักท่องเที่ยวคาดหวัง (Quality is Expected) คุณภาพในการบริการมีส่วนสำคัญทั้งในการกระตุ้นให้นักท่องเที่ยวใช้จ่าย การชักจูงให้นักท่องเที่ยวกลับมาเยือนอีกครั้งหนึ่งและการแนะนำแหล่งท่องเที่ยวด้วยการพูดต่อกันแบบปากต่อปาก ซึ่งมีผลต่อความรุ่งเรืองของแหล่งท่องเที่ยวในระยะยาว

13. การเฉลิมฉลองในสิ่งที่แตกต่าง (Celebrate What's Different) ความนำความแตกต่างหรือเอกลักษณ์ของแต่ละแหล่งท่องเที่ยวมาเป็นจุดขายหรือเครื่องหมายการค้าของแหล่งท่องเที่ยวอื่นๆ และควรจะเน้นสร้างประสบการณ์ซึ่งดูพิเศษและไม่เหมือนใครให้แก่นักท่องเที่ยวด้วย

14. สิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน (Infrastructure That Counts) นอกเหนือจากโรงแรมที่พัก ความบันเทิง แหล่งท่องเที่ยว และร้านอาหาร ซึ่งเป็นจุดสำคัญในการท่องเที่ยวแล้วยังมีสัญญาณจราจร ป้ายบอกทาง ห้องน้ำ ข้อมูลสำหรับนักท่องเที่ยว สวนที่ร่มรื่น และสถานที่จอดรถ การผสมผสานของสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐานที่เหมาะสม จะสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยว ทำให้นักท่องเที่ยวพึงพอใจ และอำนวยความสะดวกแก่ชุมชนที่เป็นเจ้าของแหล่งท่องเที่ยวนั้นด้วยพร้อมกัน

15. การซื้อปิ้งเป็นรายได้หมุนเวียน (Shopping the Money Spinner) โดยการที่นักท่องเที่ยวเดินจับจ่ายซื้อของถือเป็นรายได้จากภายนอกที่มีส่วนสำคัญในการดึงดูดเงินทุนจากภายนอกเข้าสู่ชุมชน เพื่อนำมาเป็นเงินทุนในการพัฒนาการท่องเที่ยวในสถานที่นั้น

16. เงินทุนสนับสนุนที่สม่ำเสมอ (Consistent Funding) ควรมีการสนับสนุนด้านเงินทุนจากองค์กรที่เกี่ยวข้องอย่างสม่ำเสมอ เพื่อภาคธุรกิจที่เกี่ยวข้องสามารถพัฒนาไปได้อย่างต่อเนื่อง มีอัตราการเติบโตของการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนและไม่หยุดนิ่ง

17. ทักษะและความชำนาญ (Skill and Expertise) การท่องเที่ยวจัดเป็นผู้สร้างแรงงานที่มีประสิทธิภาพสูงสุด เป็นแรงงานที่เป็นกันเอง และเป็นพนักงานมืออาชีพซึ่งต้องการทักษะเชิงกลยุทธ์ และการจัดการที่ดีในทุกๆ ส่วน ภาคธุรกิจจึงควรทำงานร่วมมือกันกับภาคการศึกษาในการผลิตแรงงานที่มีคุณภาพเพื่อพัฒนาธุรกิจท่องเที่ยวให้แข็งแกร่งขึ้น

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า การจัดการท่องเที่ยวชุมชน ต้องเกิดจากจิตสำนึกร่วมของชุมชนที่มีความคิดริเริ่มตรงกัน ร่วมกันทำงานอย่างมีเป้าหมายที่สอดคล้องกับหลักการ ทฤษฎี แนวคิดที่เหมาะสม โดยคำนึงถึงสภาพที่แท้จริง ที่เกี่ยวข้องตามระบบของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวที่ชุมชนเป็นเจ้าของ โดยอาศัยการผสมผสานความรู้ทางศาสตร์และศิลป์ในการจัดการธุรกิจ คำนึงถึงสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ เข้ากับคุณภาพของการบริการเพื่อสร้างความประทับใจแก่นักท่องเที่ยวและชุมชน เพื่อเป็นแกนหลักขึ้น และเป็นตัวเชื่อมประสานระหว่างภาครัฐและภาคเอกชน ร่วมกันทำงานอย่างมุ่งมั่น ตั้งใจในระยะยาว โดยต้องสร้างจริยธรรม ควบคู่ไปกับการเป็นนักธุรกิจที่ดี ย่อมจะนำชุมชนสู่ผลสำเร็จที่ดีที่สุด สร้างความภาคภูมิใจในตนเองและสร้างรายได้เสริมให้แก่ชุมชนได้อย่างยั่งยืน (สุจิตราภา พันธุ์วิไล และธีรเทพ ชนไพบรีย, 2550 : 21)

การเรียนรู้

ความหมายของการเรียนรู้

วิชิต นันทสุวรรณ และจ่านอง แรกพินิจ (2541 : 3) กล่าวว่า การเรียนรู้เป็นธรรมชาติประการหนึ่งของมนุษย์ เรียนรู้เพื่อดำรงอยู่ของตนในท่ามกลางธรรมชาติ เรียนรู้การอยู่ร่วมกันกับคนอื่นในสังคม เรียนรู้ปรากฏการณ์ต่างๆ การเรียนรู้ทำให้เกิดการสะสมมวลความรู้ อันเป็นการพัฒนาที่ควบคู่กับการพัฒนาวิธีการถ่ายทอดและวิธีการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง

สุดใจ เหล่าสุนทร (2549 : 8) กล่าวว่า การเรียนรู้เป็นการทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหรือเกิดมีความสามารถในการกระทำ โดยจะมีการเปลี่ยนแปลงในความคิดหรือความสามารถในการกระทำขึ้น และควรอยู่ในระดับของการกระทำได้ด้วยตนเอง และกระบวนการเรียนรู้ของมนุษย์เกิดขึ้นตลอดเวลาที่ปฏิสัมพันธ์กับสิ่งภายนอก

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2542 : 157) ได้กล่าวถึงปัจจัยที่ทำให้เกิดการเรียนรู้ในระดับปัญญา ประกอบด้วย 1) การสร้างปัญญาต้องเริ่มต้นด้วยการแสวงหาผู้มีปัญญา 2) การศึกษาคำสอนของผู้มีปัญญา โดยการฟังทูลลึกกว่าระดับการได้ยิน นั่นคือ มีความตั้งใจ เอาใจใส่ รู้ความหมาย องค์ประกอบ และจดจำไปใช้ประโยชน์ในการแก้ปัญหาต่อไป 3) การพิจารณาใคร่ครวญด้วยตนเอง เป็นการอาศัยศักยภาพ หรือความสามารถที่มีอยู่ในตนซึ่งทางศาสนาธรรมเรียกว่า โยนิโสมนสิการ หรือคิดอย่างแบบคาย และ 4) การลงมือปฏิบัติปัจจัยทั้ง 3 อย่างมีสติ รู้ตัว ตั้งใจทำ ทำด้วยความประณีต แนบเนียน สังเกต และการศึกษาผลที่เกิดจากการกระทำก็จะรู้ว่าถูกหรือผิด ควรเพิ่มหรือลด แก้ไขสิ่งใด ปัญญาจากประสบการณ์เป็นปัญญาขั้นสูง

ทั้งนี้สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ได้ระบุถึงวิธีการรู้ไว้ในมาตรา 6 ว่า ต้องคำนึงถึงการเข้าถึงแหล่งเรียนรู้ที่สอดคล้องกับความสนใจและวิถีชีวิตของผู้เรียนรู้นี้ ทุกกลุ่มเป้าหมาย มีการพัฒนาแหล่งการเรียนรู้ให้มีความหลากหลายทั้งส่วนที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น และส่วนที่นำเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา และให้จัดกรอบหรือแนวทางการเรียนรู้ที่เป็นคุณประโยชน์ต่อผู้เรียนรู้ (สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย, ออนไลน์ : 2551)

ทิสนา แหมมณี (2553 : 17) กล่าวถึง องค์ประกอบในบริบทของการเรียนรู้ใกล้ตัวผู้เรียนรู้นี้ว่าจะประกอบด้วย ผู้ให้ความรู้ ผู้เรียนรู้ กิจกรรมการเรียนรู้และสภาพแวดล้อม ซึ่งชุมชน จะมีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ได้หลายทาง คือ บุคลากรในชุมชน ทรัพยากร สภาพเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองของชุมชน ซึ่งส่งผลต่อค่านิยมและวัฒนธรรมการเรียนรู้ของชุมชน

พัชรินทร์ สิริสุนทร (2547 : 140) กล่าวว่า การเรียนรู้เป็นหัวใจของการพัฒนาที่วางอยู่บนพื้นฐานของการประยุกต์ใช้กลไกทางสังคม วัฒนธรรม เพื่อการสร้างสรรค์ความเข้มแข็งของสถาบันทางสังคม ซึ่งได้แก่ ชุมชนและองค์กรทางสังคมต่างๆ ดังนั้น การเรียนรู้จึงครอบคลุมไปถึงการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอันเกิดจากกระบวนการทั้งที่เป็นทางการตามระบบของโรงเรียนและที่เกิดขึ้นในวิถีชีวิต ลักษณะสำคัญของกระบวนการเรียนรู้ประกอบด้วย 1) คือการกระทำ (Learning is Action) 2) เป็นภารกิจของปัจเจกบุคคล (Learning is Individual) 3) ได้รับอิทธิพลจากบุคคลอื่น (Learning is Influence by Other People) 4) คือการตอบสนองต่อสิ่งเร้า (Learning is a Stimuli) และ 5) เกิดขึ้นตลอดชีวิต (Learning is Lifelong)

สรุปได้ว่าการเรียนรู้ หมายถึง กระบวนการพัฒนาเพื่อความเจริญงอกงามของบุคคล และสังคมที่เกิดขึ้นจากกระบวนการเรียนรู้ และปัจจัยเกื้อหนุนต่างๆ ที่ทำให้เกิดการเรียนรู้ได้อย่างเหมาะสม และในความหมายของ การจัดการเรียนรู้ คือการจัดการเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ตามความต้องการของบุคคลที่ครอบคลุมองค์ประกอบการเรียนรู้ และครอบคลุมแนวทางการจัดการเรียนรู้ 4 องค์ประกอบ คือ 1) โครงสร้างการจัดการเรียนรู้ 2) กระบวนการจัดการเรียนรู้ 3) กลไกการจัดการเรียนรู้ และ 4) การประเมินผลการจัดการเรียนรู้

แนวคิดการเรียนรู้

แนวคิดการเรียนรู้ เป็นแนวคิดที่ใช้อธิบายลักษณะการเรียนรู้และการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม โดยมีแนวคิดเบื้องต้นเกี่ยวกับพฤติกรรมหรือการกระทำของมนุษย์ ซึ่งนักคิดเชื่อว่าจะมีความแตกต่างกัน 3 แนว คือ 1) พฤติกรรมหรือการกระทำของมนุษย์เกิดขึ้นจากแรงกระตุ้นภายในตัวเอง (Active) 2) พฤติกรรมหรือการกระทำของมนุษย์เกิดขึ้นจากอิทธิพลของสิ่งแวดล้อม มิใช่มาจากแรงกระตุ้นภายใน (Passive or Reaction) และ 3) พฤติกรรมหรือการกระทำของมนุษย์เกิดขึ้นทั้งจากสิ่งแวดล้อม และจากแรงกระตุ้นภายในตัวบุคคล (Interactive) (ทิสนา เขมมณี. 2553 : 44) ทั้งนี้ในช่วงศตวรรษที่ 20 เป็นช่วงที่มีนักคิดจำนวนมากให้ความสำคัญต่อแนวคิดทฤษฎีการเรียนรู้ ซึ่งในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ได้นำทฤษฎีการสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง (Constructivism) มาเป็นแนวคิดทฤษฎีหลักในการจัดการเรียนรู้ โดยผสมผสานเข้าด้วยกัน กับแนวคิดกลุ่มพฤติกรรมนิยม (Behaviorism) แนวคิดกลุ่มพุทธินิยมหรือปัญญานิยม (Cognitivism) และแนวคิดกลุ่มมนุษยนิยม (Humanism) ดังนี้

แนวคิดกลุ่มพฤติกรรมนิยม (Behaviorism) นักคิดในกลุ่มนี้จะมองพฤติกรรมของมนุษย์ ในลักษณะที่เป็นกลาง พฤติกรรมหรือการกระทำของมนุษย์เกิดขึ้นจากอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมภายนอก การเรียนรู้ของมนุษย์จึงเกิดการเชื่อมโยงระหว่างสิ่งเร้าและการตอบสนองประกอบด้วยแนวคิดของธอร์นไดค์ (Thorndike) พาฟลอฟ (Pavlov) และสกินเนอร์ (Skinner) ซึ่งประมวลสรุปเป็นแนวคิดในการจัดการเรียนรู้ได้ว่า การตอบสนองโดยการเปิดโอกาสให้ผู้เรียนรู้ได้ลองผิดลองถูกบ้างจะทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ในวิธีการแก้ปัญหา และจดจำการเรียนรู้ได้ดี การสร้างความพร้อมและสร้างบรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนรู้เป็นสิ่งจำเป็น ที่จะทำให้ผู้เรียนรู้เกิดความอยากรู้อยากเห็น และเกิดการเชื่อมโยงความรู้เดิมมาสู่ความรู้ใหม่ การใช้สิ่งเร้าหรือแรงจูงใจที่เหมาะสมตามความต้องการทางธรรมชาติของผู้เรียนรู้ จะส่งผลต่อการเรียนรู้ที่ดี และถ่ายโยงพฤติกรรมการตอบสนองนี้ไปยังสถานการณ์อื่นๆ ได้

แนวคิดกลุ่มพุทธินิยมหรือปัญญานิยม (Cognitivism) จะมุ่งเน้นกระบวนการทางความคิดว่า นอกจากการเชื่อมโยงระหว่างสิ่งเร้าและการตอบสนองแล้ว การเรียนรู้ยังเป็นกระบวนการคิดที่เกิดจากการสะสมข้อมูล การสร้างความหมาย และความสัมพันธ์ของข้อมูลและการดึงข้อมูลออกมาใช้

ในการกระทำเพื่อแก้ปัญหาต่างๆ และการเรียนรู้เป็นกระบวนการของมนุษย์ที่จะสร้างความรู้ความเข้าใจให้กับตนเอง โดยมีนักคิดสำคัญได้แก่ กลุ่มเกสตัลท์ (Gestalt) เกิร์ท เลวิน (Kurt Lewin) เพียเจต์ (Piaget) และบรูเนอร์ (Bruner)

ซึ่งประมวลผลสรุปเป็นแนวคิดในการจัดการเรียนรู้ว่า กระบวนการคิดเป็นกระบวนการสำคัญในการเรียนรู้ การจัดประสบการณ์และการส่งเสริมให้ผู้เรียนมีประสบการณ์มากและหลากหลาย จะช่วยให้ผู้เรียนสามารถคิดแก้ปัญหา คิดริเริ่มและสามารถคิดแบบหยั่งเห็น ได้จากการจัดการเรียนรู้ โดยเสนอภาพรวมให้ผู้เรียนเห็นและเข้าใจก่อนการเสนอส่วนย่อยจะช่วยให้เกิดการเรียนรู้ได้ดี ควรให้โอกาสผู้เรียนใช้ประสบการณ์เดิมมาเติมให้สมบูรณ์ และการจัดประสบการณ์ให้ผู้เรียนค้นพบการเรียนรู้ด้วยตนเองเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่มีความหมายสำหรับผู้เรียนมากที่สุด

แนวคิดกลุ่มมนุษยนิยม (Humanism) จะให้ความสนใจด้านจิตใจ คุณค่าความดีงาม ความสามารถของมนุษย์ โดยเชื่อว่ามนุษย์ต้องการรู้จักและพัฒนาตนเอง จากการรู้จักตนเองตามความเป็นจริง โดยประสบการณ์ที่ คิมดำ ปิติ (Peak Experience) ด้วยสภาพที่สมบูรณ์ ผสมกลมกลืน อิสระและเสรีภาพ จะเป็นช่วงเวลาแห่งการรู้จักตนเองตามความเป็นจริง บุคคลที่เป็นเช่นนี้บ่อยๆ จะสามารถพัฒนาตนเองไปสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ได้ โดยมีนักคิดสำคัญ ได้แก่ มาสโลว์ (Maslow) เปาโล แฟร์ (Faure) และอิวาน ซิลลิช (Ivan Illich)

ซึ่งประมวลสรุปเป็นแนวคิดในการจัดการเรียนรู้ได้ว่า การเข้าใจถึงความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ และการช่วยให้ผู้เรียนสามารถตอบสนองความต้องการพื้นฐานของตน จะทำให้เกิดการเรียนรู้และพัฒนาการที่ดี ผู้ให้การเรียนรู้ควรใช้วิธีชี้แนะและคอยช่วยเหลือผู้เรียน หรือจัดการเรียนรู้ที่เน้นกระบวนการ (Process Learning) ที่ผู้เรียนจะนำไปใช้ได้ต่อไป ในด้านระบบการศึกษาควรเป็นระบบที่ให้อิสรภาพและเสรีภาพในการเรียนรู้ ซึ่งเปาโล แฟร์ (Faure) และ อิวาน ซิลลิช (Ivan Illich) ได้กล่าวว่า ผู้เรียนต้องถูกปลดปล่อยจากการถูกกดขี่และการเรียนรู้ที่ไม่จำเป็นต้องอยู่ภายในระบบของโรงเรียน การศึกษาควรเกิดขึ้นตลอดชีวิตแบบเป็นไปตามธรรมชาติ (ทิสนา เขมมณี. 2553 : 77)

จากแนวคิดในการจัดการเรียนรู้ของกลุ่มนักคิดดังกล่าวจะเห็นได้ว่าทุกแนวคิดได้ยึดหลักการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ผู้ให้การเรียนรู้ต้องวางแผนในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ โดยเปิดโอกาสให้ผู้เรียนแสดงศักยภาพของตนเองอย่างเต็มที่ และสร้างสรรค์ให้เกิดความรู้และประสบการณ์ใหม่ได้ด้วยตนเอง ซึ่งในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยจะเชื่อมโยงและนำจุดเด่นของแต่ละแนวคิดไปผสมผสานกับทฤษฎีหลักที่ใช้คือทฤษฎีการสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง (Constructivism) ดังรายละเอียดต่อไปนี้

การสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง (Constructivism)

การสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง (Constructivism) มีพื้นฐานจากแนวคิดการพัฒนาในทางเชาวันปัญญาของวีกอทสกี (Vygotsky) และเพียเจต์ (Piaget) ทั้งนี้ สอดคล้องและเชื่อมโยงกับแนวคิดทฤษฎีพหุปัญญา (Theory of Multiple Intelligences) ของการ์ดเนอร์ (Gardner) ซึ่งให้ความสัมพันธ์กับบริบททางวัฒนธรรมของผู้เรียนรู้ (ทศนา แหมมณี, 2553 : 86)

เพียเจต์ อธิบายว่า พัฒนาการเชาวันปัญญาของบุคคลมีการปรับตัวผ่านทางกระบวนการซึมซับหรือดูดซึม (Assimilation) กระบวนการปรับโครงสร้างทางเชาวันปัญญา (Accommodation) พัฒนาการเกิดขึ้นเมื่อบุคคลรับและซึมซับข้อมูลหรือประสบการณ์ใหม่เข้าไปสัมพันธ์กับความรู้หรือโครงสร้างทางปัญญาที่มีอยู่เดิม นั้น หากไม่สามารถสัมพันธ์กันได้ก็จะเกิดภาวะไม่สมดุลขึ้น (Dissuilibrium) บุคคลพยายามปรับสภาวะให้อยู่ภายใต้สภาวะโดยใช้กระบวนการปรับโครงสร้างทางปัญญา เพียเจต์เชื่อว่า คนทุกคนจะมีพัฒนาเชาวันปัญญาไปตามลำดับขั้น จากการมีปฏิสัมพันธ์และประสบการณ์กับสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ และประสบการณ์ที่เกี่ยวกับการคิดเชิงตรรกะและคณิตศาสตร์ รวมทั้งการถ่ายทอดความรู้ทางสังคม (Social Transmission) วุฒิภาวะ (Maturity) และกระบวนการพัฒนาความสมดุล (Equilibration) ของบุคคลนั้น ส่วน วีกอทสกีได้ให้ความสำคัญกับวัฒนธรรมและสังคมมาก โดยอธิบายว่ามนุษย์ได้รับอิทธิพลจากสิ่งแวดล้อมตั้งแต่แรกเกิด ซึ่งนอกจากสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติแล้วยังมีสิ่งแวดล้อมของสังคมหรือวัฒนธรรม ที่แต่ละสังคม สร้างขึ้น ดังนั้นสถาบันสังคมต่างๆ จึงมีอิทธิพลต่อการพัฒนาเชาวันปัญญาของแต่ละบุคคลมาก

จากแนวคิดทฤษฎีการสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเองนั้น นักการศึกษาได้นำมาเป็นหลักในการจัดการเรียนรู้ ที่จะทำให้ผู้เรียนสามารถสร้างองค์ความรู้ได้ดังต่อไปนี้

1. ตามทฤษฎีการสร้างความรู้ ผลของการเรียนรู้มุ่งเน้นไปที่กระบวนการสร้างความรู้ (Process of Knowledge Construction) และการตระหนักรู้ในกระบวนการนั้น (Reflexive Awareness of that Process) เป้าหมายการเรียนรู้ต้องมาจากการปฏิบัติงานจริง (Authentic Tasks) ผู้จัดการเรียนรู้จะต้องเป็นตัวอย่างและฝึกฝนกระบวนการเรียนรู้ให้ผู้เรียนเห็น ผู้เรียนจะต้องฝึกฝนด้วยตนเอง
2. เป้าหมายของการจัดการเรียนรู้จะเปลี่ยนจากการถ่ายทอดให้ผู้เรียนได้รับสาระความรู้ที่แน่นอนตายตัว ไปสู่การสาธิตกระบวนการแปลและสร้างความหมายที่หลากหลาย การเรียนรู้ทักษะต่างๆ จะต้องมีประสิทธิภาพถึงขั้นทำได้และแก้ปัญหาจริงได้
3. ในการจัดการเรียนรู้ ผู้เรียนจะเป็นผู้มีบทบาทในการเรียนรู้อย่างตื่นตัว (Active) ผู้เรียนจะต้องเป็นผู้จัดกระทำกับข้อมูลหรือประสบการณ์ต่างๆ และจะต้องสร้างความหมายให้กับสิ่งนั้นด้วยตนเอง โดยการให้ผู้เรียนอยู่ในบริบทจริง ที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีปฏิสัมพันธ์กับสื่อ วัสดุ อุปกรณ์ สิ่งของหรือข้อมูลต่างๆ ที่เป็นของจริงและมีความสอดคล้องกับความสนใจของผู้เรียน โดยผู้เรียนสามารถจะกระทำการศึกษา สืบรวจ วิเคราะห์ ทดลอง ลองผิดลองถูกกับสิ่งนั้นๆ จนเกิดเป็นความรู้ความเข้าใจขึ้น

4. ในการจัดการเรียนรู้จะต้องพยายามสร้างบรรยากาศทางสังคมจริยธรรม(Sociomoral) ให้เกิดขึ้น กล่าวคือ ผู้เรียนจะต้องมีโอกาสเรียนรู้ในบรรยากาศที่เอื้อต่อการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ซึ่งถือว่าเป็นปัจจัยสำคัญของการสร้างความรู้ เช่น การร่วมมือ การแลกเปลี่ยนความรู้ ความคิด และประสบการณ์ระหว่างผู้เรียนกับผู้เรียน และบุคคลอื่นๆ จะช่วยให้การเรียนรู้ของผู้เรียนกว้างขึ้น ชับซ้อนขึ้น และหลากหลายขึ้น

5. ในการเรียนรู้ผู้เรียนจะมีบทบาทในการเรียนรู้อย่างเต็มที่ โดยผู้เรียนจะนำตนเอง และควบคุมตนเองในการเรียนรู้ เช่น ผู้เรียนจะเป็นผู้เลือกสิ่งที่ต้องการเรียนเอง ตั้งกฎระเบียบเอง แก้ปัญหาที่เกิดขึ้นเอง ตกลงกันเองเมื่อเกิดความขัดแย้งหรือมีความคิดเห็นแตกต่างกัน เลือกผู้ร่วมงาน ได้เอง และรับผิดชอบในการดูแลรักษาห้องเรียนร่วมกัน

6. ในการเรียนรู้ ผู้จัดการเรียนรู้จะเป็นผู้ให้ความร่วมมือ อำนวยความสะดวกและช่วยเหลือ ผู้เรียนให้ผู้เรียนสร้างความรู้ได้ โดยทำหน้าที่ช่วยสร้างแรงจูงใจภายในให้เกิดแก่ผู้เรียนมีการจัดเตรียม กิจกรรมการเรียนรู้ที่ตรงกับความสนใจของผู้เรียน ให้คำปรึกษาแนะนำทั้งด้านวิชาการและด้านสังคม แก่ผู้เรียน ดูแลให้ความช่วยเหลือผู้เรียนที่มีปัญหาตลอดจนมีความเป็นประชาธิปไตยและมีเหตุผล ในการสัมพันธ์กับผู้เรียนด้วย

ดังนั้น การเรียนรู้ตามแนวคิดทฤษฎีการสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง (Constructivism) และฐานคิดจากแนวคิดกลุ่มพฤติกรรมนิยม (Behaviorism) แนวคิดกลุ่มพุทธินิยมหรือปัญญานิยม (Cognitivism) และแนวคิดกลุ่มมนุษยนิยม (Humanism) จึงเป็นกระบวนการที่ผู้เรียนจะต้อง กระทำข้อมูล ไม่ใช่เพียงแต่รับข้อมูลมา โดยกระบวนการเรียนรู้จะเป็นกระบวนการปฏิสัมพันธ์ ในสมองควบคู่ไปกับกระบวนการทางสังคม ทั้งนี้รูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่ดีควรเป็นไปด้วย บรรยากาศที่เอื้อต่อปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ส่งเสริมทักษะการเรียนรู้แบบร่วมมือ การแลกเปลี่ยน เรียนรู้ ความคิดและประสบการณ์ การจัดการปฏิสัมพันธ์กับสังคมและสิ่งแวดล้อมด้วยแหล่งเรียนรู้ ภูมิปัญญา วัฒนธรรม สื่อนวัตกรรมที่เหมาะสมเพียงพอ

การเรียนรู้ทางสังคม (Social Learning)

การเรียนรู้ที่ให้ความสำคัญต่อการรู้คิด (Cognitive) และมีความเชื่อว่า โดยส่วนมากมนุษย์ จะเรียนรู้โดยการสังเกตตัวแบบหรือการลอกเลียนแบบ เนื่องจากมนุษย์มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียน และสิ่งแวดล้อมในสังคม ซึ่งทั้งผู้เรียนและสิ่งแวดล้อมมีอิทธิพลต่อกัน และทฤษฎีการเรียนรู้ด้วยการ รู้คิดทางสังคม (Social Cognitive Learning) มีขั้นตอนการเรียนรู้โดยการเลียนแบบ คือ ความใส่ใจ (Attention) การเรียนรู้ในลักษณะนี้จะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อมีความสนใจและเอาใจใส่ต่อตัวแบบกิจกรรม ของตัวแบบกระบวนการจำ (Retention) ผู้สังเกตต้องบันทึกสิ่งที่สังเกต กิจกรรมหรือข้อมูลข่าวสารได้ ทั้งนี้เพื่อการนำกลับคืนมาอธิบายการกระทำด้วยการสร้างภาพในใจหรือด้วยคำพูด กระบวนการ

เลียนแบบ (Reproduction) คือการนำสิ่งที่บันทึกในความจำมาเป็นสิ่งซ้ำในการเลียนแบบตามตัวแบบ พฤติกรรมที่แสดงออกไม่ใช่การลอกแบบอย่างตรงไปตรงมาแต่เป็นการเลียนแบบที่มีความรู้และความเข้าใจ กระบวนการจูงใจ (Motivation) การจูงใจเป็นสิ่งที่สำคัญที่ทำให้เกิดการเลียนแบบ ผู้สังเกตจะเลียนแบบพฤติกรรมที่ให้ผลดีกับเขา เช่น ได้รับแรงเสริม หรือคำชมเชย การจูงใจและการเสริมแรงจะมีอิทธิพลต่อการเรียนรู้มาก

การเรียนรู้ของผู้ใหญ่ (Adult Learning)

กุลวดี คงปั้น (2548 : 20) ได้ทำการวิเคราะห์หลักพื้นฐานของการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ พบว่ามีหลักสำคัญๆ ดังต่อไปนี้

1. การเรียนรู้ของผู้ใหญ่จะเกิดขึ้นได้ง่าย เมื่อมีการนำประสบการณ์เดิมมาประยุกต์ใช้กับการเรียนรู้ปัจจุบัน โดยใช้กระบวนการคิดแบบต่างๆ ได้แก่การเปรียบเทียบ การอุปมาอุปไมย กราฟ รูปภาพ รูปวาด เกม และอื่นๆ
2. การเรียนรู้ของผู้ใหญ่จะเกิดขึ้นได้ง่ายในสิ่งแวดล้อมของการเรียนรู้ที่มีความปลอดภัยด้านจิตใจ เป็นที่ซึ่งบุคคลมีความรู้สึกสบายที่จะทดลองพฤติกรรมใหม่ๆ
3. การเรียนรู้ของผู้ใหญ่จะเกิดขึ้นได้ง่าย เมื่อสิ่งที่เรียนรู้นั้นเกี่ยวข้องกับความต้องการและปัญหาที่บุคคลนั้นมีในขณะนั้น
4. การเรียนรู้ของผู้ใหญ่จะเป็นที่พึงพอใจมากที่สุด เมื่อการเรียนรู้นั้นดำเนินไปด้วยตัวของผู้เรียนเอง
5. การเรียนรู้ของผู้ใหญ่จะเกิดขึ้นได้ง่ายเมื่อมีความคาดหวังชัดเจน และมีการแจ้งผลย้อนกลับในทันทีและแม่นยำ
6. การเรียนรู้ของผู้ใหญ่จะเกิดขึ้นได้ง่ายหากมีการสื่อสารสองทางระหว่างครูและผู้เรียน ซึ่งจะช่วยสนับสนุนให้มีการสะท้อนผลจากผู้ใหญ่
7. การเรียนรู้ของผู้ใหญ่จะเกิดขึ้นได้ง่ายขึ้น เมื่อผู้เรียนไม่รู้สึกลดดันด้วยเวลาที่จำกัด ซึ่งเป็นไปโดยเจตนา
8. การเรียนรู้ของผู้ใหญ่จะเกิดขึ้นได้ง่ายขึ้น เมื่อครูเป็นผู้ให้ความสะดวก ขอมรับและจัดให้มีการเรียนหลายแบบ
9. การเรียนรู้ของผู้ใหญ่จะเกิดขึ้นได้ง่ายขึ้น เมื่อครูไม่ใช้วิธีการควบคุมกระบวนการสอนทั้งหมด แต่ให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมในกระบวนการนั้น
10. การเรียนรู้ของผู้ใหญ่จะเกิดขึ้นได้ง่ายขึ้น เมื่อมีกิจกรรมการเรียนรู้หลากหลายทั้งเป็นรายบุคคลและเป็นกลุ่ม

กล่าวได้ว่ากระบวนการเรียนรู้สำหรับผู้ใหญ่ เกิดขึ้นได้จากการนำประสบการณ์เดิมของแต่ละคนมาประยุกต์ตามความต้องการและแก้ปัญหาของแต่ละคน โดยมีความคาดหวังและเกิดผลย้อนกลับได้ทันที ด้วยการปฏิบัติกิจกรรมที่หลากหลายตามความพึงพอใจ ไม่ถูกควบคุมด้วยเวลา และมีวิทยากรเป็นผู้ให้ความรู้จึงทำให้เกิดการเรียนรู้อย่างกว้างขวาง

จากแนวคิดสรุปได้ว่าการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาท้องถิ่นที่เหมาะสมนั้น จะเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่กระตุ้นให้ผู้เรียนรู้คือคนทุกคนในท้องถิ่นเกิดการเรียนรู้ อันเป็นการเรียนรู้ที่ (เสรี พงศ์พิศ. 2548 : 10) กล่าวว่าเป็นการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากข้างใน ไม่ใช่ใครไปหยิบยื่นหรือยัดเหยียดให้ เป็น “การระเบิดจากข้างใน” ดังที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงสอนโดยกระบวนการเรียนรู้ทางสังคมในลักษณะของการเรียนรู้ร่วมกันจะทำให้เกิดพัฒนาการของการเรียนรู้นั้นอย่างรวดเร็ว และกระบวนการเรียนรู้สำหรับผู้ใหญ่ที่จะสามารถนำภูมิปัญญาและประสบการณ์เดิมของแต่ละคนมาประยุกต์ใช้ให้เป็นทุนต่อการพัฒนาท้องถิ่นและสังคมอย่างเหมาะสมสืบเนื่องไป

การเรียนรู้ของชุมชน

การเรียนรู้คือปัจจัยหรือองค์ประกอบที่สำคัญอย่างยิ่ง ที่จะนำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชน เพราะช่วยทำให้ประชาชนเกิดสำนึกสาธารณะ และตระหนักในความสำคัญของการพัฒนาสังคม ประเภทของการเรียนรู้ของชุมชนที่สำคัญๆมี 2 ประเภท คือ

1. การเรียนรู้ตามระบบโรงเรียน จัดโดยสถานศึกษา อาศัยระบบการเรียนในชั้นเรียนเป็นหลักและมีหลักสูตรกำหนดไว้ตามระดับและประเภทของการศึกษาอย่างชัดเจน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้บุคคลได้เรียนรู้ตามจุดหมายของหลักสูตรเป็นสำคัญ
2. การเรียนในวิถีชีวิต ได้แก่ การเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้และสภาพแวดล้อมต่างๆที่มีความสัมพันธ์กับวิถีการดำเนินชีวิตของบุคคลที่มีอยู่

กระบวนการเรียนรู้คือปัจจัยที่สำคัญอย่างยิ่งที่จะทำให้มนุษย์เกิดปัญญา ซึ่งนับว่าเป็นสิ่งที่จำเป็นและสำคัญที่สุดในกระบวนการพัฒนาสังคม ซึ่ง พชรินทร์ สิริสุนทร (2547 : 189) ได้เสนอแนวคิดว่า ลักษณะและกระบวนการเรียนรู้ในวิถีชีวิตคือปัจจัยสำคัญที่ทำให้ชุมชนเกิดสำนึกสาธารณะ มีความเข้มแข็ง และมีศักยภาพการแก้ปัญหาที่ซับซ้อนตลอดจนสามารถเผชิญหน้ากับวิกฤตการณ์ต่างๆที่เกิดขึ้นได้ และได้เสนอลักษณะตลอดจนกระบวนการเรียนรู้ไว้ ดังนี้

1. กระบวนการเรียนรู้ที่มีลักษณะเป็นกลุ่ม โดยอาศัยการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็น วิพากษ์วิจารณ์ปัญหาและเสนอแนะแนวทางแก้ไขปัญหาที่จะเกิดขึ้น ซึ่งอาจทำได้โดยการระดมสมอง การพูดคุยแบบเฉพาะเจาะจงแบบกลุ่ม (Focus Group Discussion)

2. กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน เกิดจากการปฏิบัติจริง เพื่อพัฒนาทักษะในการแก้ไขปัญหา พลวัตของการเรียนรู้แบบนี้ เกิดขึ้นจากการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ความคิดเห็นแนวทางแก้ไข และทักษะการวิเคราะห์ของชุมชนซึ่งกระบวนการนี้อาจเกิดขึ้นซ้ำแล้วซ้ำอีก เพื่อพัฒนาปัญญา และทักษะของสมาชิกในชุมชน ซึ่งเน้นหลักการเรียนรู้แบบมีปฏิสัมพันธ์จากการกระทำร่วมกัน (Interactive Learning Through Action)

3. กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน จากการแก้ปัญหาชีวิต (Problem Oriented) เป็นการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นจากการพยายามแก้ไขปัญหา ซึ่งก่อให้เกิดการยกระดับของสติปัญญาของคนในชุมชน พัฒนาทักษะในการคิด วิเคราะห์และแก้ไขปัญหาด้วยสติและวุฒิภาวะอันนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตของบุคคลในชุมชนในภาพรวมโดยการเรียนรู้แบบนี้เป็นการเรียนรู้จากสิ่งที่ใกล้ตัวของผู้เรียนเอง ก่อนที่จะทำความเข้าใจในปัญหา หรือสถานการณ์ที่เกิดขึ้นและแก้ปัญหาในที่สุด

4. กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน เป็นการเรียนรู้และการทำงานร่วมกันอย่างเป็นเครือข่าย ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ในแนวราบมากกว่าแนวดิ่ง โดยความเชื่อมโยงของเครือข่ายนี้เป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์ของกันและกัน การแลกเปลี่ยนความคิดและทรัพยากรระหว่างกันตามความสมัครใจ มีการช่วยเหลือเกื้อกูล มีการติดต่อสื่อสารที่ไม่มีการบังคับบัญชา ไม่มีโครงสร้างอำนาจ จุลรวมที่ทำให้คนเข้ามาเป็นเครือข่าย ได้แก่ การมีแนวคิดที่คล้ายคลึงกัน มีความสนใจหรือทำงานในเรื่องใกล้เคียงกัน การเรียนรู้แบบนี้ จึงเป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของชุมชนมากกว่าปัจเจกบุคคล

พัชรินทร์ สิริสุนทร (2547 : 140) ได้ให้ความหมายของการเรียนรู้ของชุมชนมิติในด้านการพัฒนาสังคมว่า หมายถึง กระบวนการที่ทำให้บุคคลสามารถระดมความคิด วิเคราะห์ตั้งคำถาม แสวงหาแนวทางแก้ปัญหาต่างๆ จนสามารถนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนและชุมชนได้แบบยั่งยืน การเรียนรู้จึงเป็นหัวใจของการพัฒนาที่วางอยู่บนพื้นฐานของการประยุกต์ใช้กลไกทางสังคมวัฒนธรรม เพื่อการสร้างสรรค์ความเข้มแข็งของสถาบันสังคม ซึ่งได้แก่ชุมชนและสังคมองค์กรทางสังคมต่างๆ ดังนั้น การเรียนรู้จึงครอบคลุมไปถึงการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอันเกิดจากประสบการณ์ส่วนบุคคลที่เกิดจากกระบวนการ ทั้งที่เป็นทางการตามระบบของโรงเรียน และเกิดขึ้นในวิถีชีวิต

จิรวัดน์ พิระสันต์ (2547 : 32) ได้สรุปการเรียนรู้ของชุมชน ดังนี้

1. การถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์อยู่บนพื้นฐานทางวัฒนธรรมสังคมของชุมชน รูปแบบการเรียนรู้โดยตรง เร็วและกว้าง เป็นการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง ผู้รู้และผู้ทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์เป็นผู้ที่ได้รับยกย่องและยอมรับจากผู้เรียน ชาวบ้านทั่วไปในชุมชน เพราะเป็นคนเหล่านั้น ไม่ได้เป็นผู้รู้หรือผู้นำเฉพาะด้านเท่านั้น แต่ยังเป็นแบบอย่างในการใช้ชีวิตหรือดำรงตนอยู่ในสังคมให้กับคนทั่วไป กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนจึงไม่ได้มุ่งเฉพาะตัวความรู้หรือเทคนิค แต่รวมถึงแนวคิดศีลธรรมและจริยธรรมหรือเรียนรู้วิถีชีวิตผู้รู้ ผู้นำและชุมชนที่เรียนกว่าเรียนรู้แบบองค์รวม

2. บทบาทของชุมชนในการสนับสนุนและพัฒนากระบวนการเรียนรู้ คือ การสนับสนุนและพัฒนากระบวนการเรียนรู้ให้เข้มแข็งและยั่งยืน ซึ่งบทบาทในการสร้าง สนับสนุน และพัฒนาการเรียนรู้มีลักษณะเป็นกระบวนการเกิดขึ้นพร้อมๆ กันและมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันตลอดเวลาในรูปแบบขององค์กรชาวบ้านหรือองค์กรชุมชน โดยการกระตุ้นและสนับสนุนให้ชาวบ้านมีความสามารถในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ เงินทุน และความรู้ร่วมกัน การจัดการร่วมกันนี้ คือ จุดเริ่มต้นขององค์กรชุมชน มีการสร้างและพัฒนาสถาบันการเรียนรู้ของชุมชน คือ การศึกษาขององค์กรชาวบ้าน กระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นแล้วให้คงอยู่และสืบทอดไปสู่ลูกหลาน โดยชักนำชาวบ้าน เด็กและเยาวชนให้เข้าร่วมกิจกรรมเพื่อให้เกิดการเรียนรู้และถ่ายทอดประสบการณ์ที่มีอยู่ออกไปอย่างกว้างขวาง เรียกกระบวนการเรียนรู้และถ่ายทอดนี้ว่า “มหาวิทยาลัยชาวบ้าน” และ “มหาวิทยาลัยชุมชน”

กล่าวได้ว่าการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นของชุมชนในปัจจุบันมีลักษณะของการเชื่อมโยงและพึ่งพาอาศัยกันเป็นกลุ่มและมีความเป็นเครือข่ายมากขึ้น ซึ่งวิชิต นันทสุวรรณ และจำนง แรกพินิจ (2541 : 5) กล่าวว่าเวทีชาวบ้านจะเป็นเงื่อนไขเริ่มต้นของการเชื่อมโยงคนเข้าสู่การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ก่อให้เกิดเครือข่ายการเรียนรู้ มีการสื่อสารการรวมกลุ่มผู้รู้เพื่อแลกเปลี่ยนและพัฒนาความรู้ เกิดครูชาวบ้านและปราชญ์ท้องถิ่น และเกิดการพัฒนาลู่องค์กรเครือข่ายต่อไป ทั้งนี้ในการจัดการศึกษาเพื่อให้เกิดผลกระทบทางบวกต่อการเสริมสร้างระบบความรู้ของท้องถิ่นให้แข็งแรงนั้นต้องใช้กระบวนการสร้างการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และสานสัมพันธ์ระหว่างสถานศึกษากับชุมชน หมายถึงการยอมรับการดำรงอยู่ของชุดความรู้ของชาวบ้าน (สิลาภรณ์ บัวสาย, 2547 : 30) โดยมีองค์ประกอบของกระบวนการเรียนรู้ในวิถีชีวิต คือ คน ความรู้ และทรัพยากร โดยอาศัยกลไกทางสังคมที่สำคัญ ได้แก่ 1) เครือข่ายและองค์กรของชาวบ้าน 2) ระบบข้อมูลและสารสนเทศ 3) สถาบันหรือแหล่งเรียนรู้ของชุมชน และ 4) กิจกรรมการเรียนรู้ ซึ่งทั้ง 4 องค์ประกอบจะต้องมีความสัมพันธ์กัน

การเรียนรู้รูปแบบใหม่

ประเทศไทยได้ใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาประเทศอย่างเป็นระบบเป็นครั้งแรกในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยดำเนินการตามแบบยุโรปตะวันตก ซึ่งผลของการดำเนินการดังกล่าวก็ได้ตกทอดมาจนถึงปัจจุบัน ต่อมาในภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง การศึกษาก็ได้ถูกให้เป็นเครื่องมือในการกล่อมเกลாதองการเมืองเพื่อประชาชนในการปฏิบัติตามแนวทางรัฐนิยม ที่รัฐบาลได้ประกาศใช้ในขณะนั้น ซึ่งก็เป็นไปตามบริบททางการเมืองของประเทศและของโลกในช่วงเวลาดังกล่าวข้างต้น ทั้งนี้พบว่าในช่วงระยะเวลาสี่สิบปีที่ผ่านมาสภาพการศึกษาของไทยยังไม่สามารถสร้างความเสมอภาคให้เกิดขึ้นในระหว่างชนชั้น ระหว่างเพศ ภายในและระหว่างประชาชนชาวไทยด้วยกัน และการศึกษาได้สร้างบุคคลที่มีความแปลกแยกจากวัฒนธรรมของตนเอง จนก่อให้เกิดความนิยมชมชอบในวัฒนธรรมต่างถิ่น

ประเทศไทยได้ก้าวสู่แนวทางการพัฒนาประเทศโดยอาศัยแนวคิดทางการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมมาเป็นกรอบความคิดในการพัฒนาประเทศ ซึ่งได้ใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาประเทศเช่นเดียวกัน โดยจะสังเกตได้จากการประกาศใช้แผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2503 แผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2520 แผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2535 พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 แผนการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ฉบับต่างๆ ตลอดจนหลักสูตรที่ใช้ในการจัดระบบการศึกษาซึ่งกระทรวงศึกษาธิการเป็นผู้จัดทำขึ้นมาเป็นเครื่องมือในการจัดการศึกษาและใช้บุคลากรของกระทรวงศึกษาธิการให้เป็นกลไกหลักในการจัดการศึกษาร่วมกับกระทรวงอื่นๆ ซึ่งผลของการจัดการศึกษาในอดีตที่สืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน สามารถนำมาสรุปเป็นบทเรียนที่สืบเนื่องมาจากการพัฒนาได้ดังนี้

1. เป็นการจัดการศึกษาให้กับคนกลุ่มน้อยโดยเฉพาะชนชั้นสูงและชนชั้นกลางค่อนข้างสูง
2. การจัดการศึกษาให้เป็นไปในลักษณะของการเสาะแสวงหาและเป็นไปเพื่อสนองความต้องการของบุคคลจึงอยู่ในลักษณะของการจัดการศึกษาที่ไม่เป็นไปตามปรัชญาการศึกษา
3. ในอดีตสถาบันสงฆ์มีบทบาทในการจัดการศึกษามาก แต่ในปัจจุบันสถาบันสงฆ์มีบทบาทน้อย ทำให้สถาบันการศึกษาเริ่มมีความแปลกแยกจากท้องถิ่นมากขึ้น
4. การจัดการศึกษาด้านคุณธรรมจริยธรรม พบว่าการศึกษา ได้ผลิตบุคคลที่มีความรู้ความสามารถในวิทยาการสมัยใหม่ค่อนข้างสูง แต่มีคุณธรรมจริยธรรมค่อนข้างต่ำเมื่อเทียบกับการจัดการศึกษารวมกันระหว่างบ้าน วัดวัง ซึ่งเมื่อเปลี่ยนมาเป็นบ้าน โรงเรียน รัฐทำให้เกิดความนิยมในวัฒนธรรมแบบบริโภคนิยมมากขึ้น
5. การจัดการศึกษาเพื่อการเตรียมคนไปศึกษาต่อต่างประเทศ ซึ่งแต่เดิมเป็นไปเพื่อให้ได้บุคคลที่มีคุณภาพมาใช้ในการพัฒนาประเทศตามแนวของรัฐ แต่ในปัจจุบันเกิดค่านิยมอื่น ที่มีได้นำความรู้และประสบการณ์มาใช้ให้เหมาะสมกับสภาพการณ์ของประเทศไทย จึงก่อให้เกิดผลเสียต่อการพัฒนาอย่างยิ่ง
6. การขยายการศึกษาในเชิงปริมาณ ก่อให้เกิดผลกระทบทางลบต่อคุณภาพการศึกษาเป็นอย่างมาก
7. การศึกษาสอนให้บุคคลมีความรู้สึกต้องเชื่อฟังคำสั่งหรือชินกับการปฏิบัติตามคำสั่งสอน อบรม มากกว่าที่จะรู้จักใช้ความคิดในการสร้างสรรค์วิทยาการและเทคโนโลยีใหม่ๆ
8. ภาวะของเศรษฐกิจการเมืองและสังคม ที่แปรเปลี่ยนตามกระแสโลก ส่งผลกระทบต่อการจัดการศึกษาที่ไม่สามารถปรับตัวได้ทันกับกระแสความเปลี่ยนแปลงของโลก ซึ่งมีผลต่อการพัฒนาประเทศและการพัฒนาศักยภาพของทรัพยากรมนุษย์โดยตรง

จากบทเรียนที่สืบเนื่องจากการพัฒนาดังกล่าวทำให้การศึกษาซึ่งเป็นตัวกลางในการถ่ายทอดประสบการณ์และการพัฒนาองค์ความรู้ใหม่ต้องปรับเปลี่ยนบทบาท เพื่อให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงดังที่กล่าวมาข้างต้น การศึกษาสมัยใหม่จึงต้องมีความสามารถในการนำผลของการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวมาใช้ประโยชน์ในการถ่ายทอดประสบการณ์และพัฒนาองค์ความรู้ใหม่ให้กับคนในชุมชน เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมและชุมชนต่อไป

อมรวิรัช นาคทรพร (2550 : 122) กล่าวถึงแนวโน้มของพลวัตทางการศึกษาของสังคมโลกที่นำไปสู่การปฏิรูปการศึกษาและการเรียนรู้ในปัจจุบันไว้ ดังนี้

1. การเป็นสังคมความรู้ (Learning Society) กระแสทั่วโลกได้บ่งชี้ว่าโครงสร้างการผลิตที่ซับซ้อนและพึ่งพิงกับเทคโนโลยีมากขึ้นตลอดเวลาทำให้แรงงานยุคใหม่ต้องมีความรู้ ทักษะและความสามารถในการแก้ปัญหาสูงขึ้น

2. การศึกษาเพื่อกลุ่มเป้าหมายระดับกว้าง (Mass Education) ความต้องการการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องของคนทุกเพศทุกวัยทุกอาชีพจะค่อยๆเปลี่ยนโรงเรียนให้เป็นศูนย์สรรพวิทยาการของชุมชนที่มีกิจกรรมการเรียนรู้หลากหลายและมีระบบเทียบโอนที่กระหว่างการศึกษาในระบบนอกระบบ และตามอัธยาศัย เพื่อให้คนสามารถเล่าเรียนต่อขยายไปได้จนเต็มศักยภาพ

3. การเรียนรู้จากทุกเมื่อ (Education on Demand) ความก้าวหน้าของเทคโนโลยีสารสนเทศจะช่วยให้โรงเรียนสามารถหยิบยื่นประโยชน์จากการศึกษาไปสู่กลุ่มเป้าหมายที่กว้างขึ้น เร็วขึ้นจนไปสู่ทุกที่ทุกเมื่อ (Anytime Anywhere Learning) ในอนาคตอันใกล้ การเรียนรู้และการพัฒนาเทคโนโลยีในทศวรรษต่อไปจะขึ้นกับความเป็นไฮเทคของนวัตกรรมที่หลากหลาย

4. การมีนักจัดการแบบมืออาชีพ (Professionalism) ความคาดหวังและการตรวจสอบจากสังคมประกอบกับทรัพยากรที่รัดตัวจะกดดันให้การบริหารการศึกษาต้องมีความคุ้มค่า คล่องตัวด้วยนักบริหารจัดการที่อิงแบบธุรกิจที่ไม่มุ่งกำไรมากขึ้น

5. การศึกษาเพื่อเยียวยากับสังคม (Social Illness) อาการเจ็บป่วยทางสังคม การทำร้ายประหัตประหารกันความเครียดในชีวิตสมัยใหม่ ทำให้เรื่องคุณธรรมจริยธรรม และความเข้มแข็งทางจิตวิญญาณเป็นโจทย์ใหญ่ต่อไปของการศึกษาทุกระดับ

6. การศึกษาเพื่อตัวตนทางวัฒนธรรมและการดูแลตนเองของชุมชน (Localization Globalization) กระแสการผสมผสานทางวัฒนธรรมโลกาภิวัตน์ ประกอบกับการรู้เท่าทันข่าวสารข้อมูลและการมีอำนาจปกครองตนเองมากขึ้น จะทำให้ชุมชนเรียกร้องและแสดงความมีตัวตนทางสังคมวัฒนธรรมและการเมืองมากขึ้น

ทั้งนี้จากการศึกษาของ ภาณุวัฒน์ ภักดีวงษ์ (2547 : 36) ถึงอิทธิพลของแนวคิดที่มีต่อการศึกษาลงสมัยใหม่ (Postmodern Education) เพื่อพัฒนาแนวทางการศึกษาที่สามารถพัฒนาผู้เรียนและสังคมอย่างบรรลุเป้าหมาย สรุปได้ดังนี้

1. ผู้เรียนมีความหลากหลาย การศึกษาต้องคำนึงถึงความแตกต่างหลากหลายและธรรมชาติของผู้เรียนในระดับปัจเจกบุคคล
2. ผู้สอนเป็นเพียงผู้เปิดบทใหม่ ที่ผู้เรียนมีสิทธิที่จะวิพากษ์วิจารณ์ (Critical Thinking) เชื่อตามหรือไม่ก็ได้ และการเรียนรู้ต้องให้ความสำคัญกับการตั้งข้อสงสัยที่นำไปสู่การวิพากษ์วิจารณ์ ความคิดใหม่ๆ ที่ไม่ยึดติดหรือปิดตายในรูปแบบเดิมๆ
3. ไม่มีการเรียนการสอนแบบสูตรสำเร็จทุกอย่าง การสอนเป็นการเปิดพื้นฐานทางการคิดหรือของขอบข่ายความรู้ด้วยการวิพากษ์วิจารณ์ เน้นการเปิดพื้นที่ที่แสวงหารูปแบบต่างๆ เฉพาะตัว
4. ความรู้ คือ อารมณ์ที่เกิดขึ้นได้ทุกแห่ง เป็นเครือข่ายที่โยงใยทุกที่ ดังนั้นการเรียนรู้จึงไม่จำกัดเฉพาะอยู่ในห้องเรียน แต่สามารถเกิดขึ้นและเข้าถึงได้ทุกแห่งทุกที่ตลอดเวลา
5. หน้าที่ของนักการศึกษาจะต้องเป็นผู้เชื่อมชุมชนทางความรู้ แปลระบบความรู้แต่ละชุดให้สาธารณะชนรับรู้เข้าใจ

เมตต์ เมตต์การุณจิต (2547 : 50 - 51) กล่าวว่าหลักสูตรการเรียนรู้จะมีเนื้อหา 3 ลักษณะ คือ 1) เนื้อหาความรู้ที่เป็นสากล (Universal Content) 2) ความรู้เกี่ยวกับชาติของตนเอง (National Content) และ 3) ความรู้เกี่ยวกับท้องถิ่น (Local Content)

สุชาดา จักรพิสุทธิ์ (2548 : 59) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการศึกษาทางเลือกโลกแห่งการเรียนรู้ นอกโรงเรียน ได้สรุปความหมายของการศึกษาว่า คือกระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิตเป็นการเรียนรู้เพื่อให้นักเรียนพัฒนาไปสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เป็นการเรียนรู้ที่จะทำให้มนุษย์เข้าใจตน พึงตนได้ และแบ่งปันผู้อื่น ทั้งนี้ได้เห็นว่าการศึกษาทางเลือกเป็นระบบการเรียนรู้ที่ครอบคลุม ชุมชนและท้องถิ่น สร้างสรรค์ขึ้นมา ผสมผสาน เชื่อมโยงกับการเรียนรู้ในระบบ ตลอดจนเป็นทางเลือกในการศึกษาอย่างหลากหลายในสังคมปัจจุบัน โดยจำแนกแนวทางการศึกษาไว้ 7 ประเด็น คือ

1. การศึกษาทางเลือกที่จัดครอบครัวหรือ Home School ครอบคลุมทั้งแบบครอบครัวเดี่ยว และกลุ่มครอบครัวหรือเครือข่าย ปัจจุบันมีอยู่เกือบ 100 ครอบครัวประเทศ
2. การศึกษาทางเลือกที่อิงกับระบบของรัฐ ได้แก่ โรงเรียนในระบบที่จัดกระบวนการเรียนการสอนแบบเน้นความรู้เชิงประสบการณ์และปฏิบัตินอกตำราเรียน หรือนวัตกรรมการเรียนรู้
3. การศึกษาทางเลือกสายครูภูมิปัญญา ได้แก่ พ่อครูแม่ครู ปราชญ์ชาวบ้านที่สังกัดกลุ่มหรือเครือข่าย และดำเนินการถ่ายทอดภูมิปัญญาแก่ชนรุ่นหลังทั้งแบบเสียค่าใช้จ่ายและไม่เสียค่าใช้จ่าย ในความรู้ด้านศิลปะการช่าง การแพทย์พื้นบ้านและสมุนไพร การอ่านเขียนอักษรโบราณ นาฏศิลป์พื้นบ้าน เป็นต้น
4. การศึกษาทางเลือกสายศาสนธรรม ซึ่งจัดกระบวนการเรียนรู้แก่สมาชิกในสังกัดทั้งแนวเศรษฐกิจพอเพียง การต่อต้านบริโภคนิยม การปฏิบัติสมาธิหรือปฏิบัติธรรมในแนวทางต่างๆ หลากหลายตามความเชื่อแต่ละสำนักและก่อให้เกิดการเรียนรู้แก่ผู้เข้าร่วม

5. การศึกษาทางเลือกที่เป็นสถาบันนอกระบบรัฐ ได้แก่ กลุ่มกิจกรรมทางการศึกษาที่มีเจตนาในการจัดกระบวนการเรียนรู้แก่กลุ่มเป้าหมายของคนทั้งแบบเสียค่าใช้จ่ายและไม่เสียค่าใช้จ่าย เช่น สถาบันการเรียนรู้ขององค์กรพัฒนาเอกชน ศูนย์ ชมรมฯ อาทิสาวิกา สิกขาลัย มหาวิทยาลัยเที่ยงคืน สถาบันพัฒนาศักยภาพชุมชนเสมอภาค สิกขาลัย เป็นต้น

6. การศึกษาทางเลือกของกลุ่มการเรียนรู้ผ่านกิจกรรม เป็นภาคการเรียนรู้ที่กว้างขวางหลากหลายที่สุด ทั้งกลุ่มการเรียนรู้ผ่านกิจกรรมอ้อมทรัพย์ การเกษตร การแพทย์พื้นบ้าน การพัฒนาอาชีพ การสืบสานภูมิปัญญาและวัฒนธรรม การอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และการอนามัยและสาธารณสุข การดูแลเด็กและเยาวชน การฟื้นฟูดูแลผู้ป่วยเอดส์ การป้องกันยาเสพติด การจัดการชุมชน เป็นต้น

กล่าวได้ว่าการจัดการเรียนรู้รูปแบบใหม่จะมีความหลากหลายและยืดหยุ่น ให้ผู้เรียนเข้าถึงได้ง่าย ไม่มีกฎเกณฑ์ที่จะสกัดกั้นการเรียนรู้ เปิดกว้างและมีแรงจูงใจ มีบรรยากาศของการเรียนรู้ของชุมชนเกิดขึ้น และทุกคนสามารถเข้าถึงแหล่งเรียนรู้ได้ง่าย (สุมาลี ศรีสังข์, 2547 : 24) ทั้งนี้ไพพรรณ เกียรติโชติชัย (2545 : 60) กล่าวว่า แนวโน้มของรูปแบบการศึกษาในปัจจุบันและอนาคตมุ่งเน้นด้านโอกาสในการเรียนรู้ ความหลากหลายในการเลือกที่จะเรียนรู้ และการเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต การศึกษาหาความรู้ความสามารถเกิดขึ้นได้ทุกสถานที่ในโลก ไม่ใช่เฉพาะที่โรงเรียนเท่านั้น โดยเรียนรู้ด้วยการบูรณาการ ซึ่งยึดธรรมชาติและวิถีชีวิตเป็นหลักที่สำคัญที่สุด คือการใช้กิจกรรมการศึกษาเป็นเครื่องมือหลักที่ผลักดันการจัดการศึกษามุ่งสู่เป้าหมายได้อย่างสมบูรณ์และส่งผลไปถึงการพัฒนาคน พัฒนาท้องถิ่น พัฒนาประเทศสังคมโลกอย่างยั่งยืน

แนวการจัดการศึกษาไทยในปัจจุบัน

ผู้วิจัยได้ศึกษาวิเคราะห์แนวทางการจัดการศึกษาของไทยในปัจจุบัน โดยนำพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ในฐานะที่เป็นนโยบายการศึกษาของรัฐบาลเป็นกรอบการวิเคราะห์ เพื่อศึกษาถึงนโยบายและแนวทางการจัดการศึกษาของไทยในปัจจุบันสรุปได้ดังนี้

1. ด้านการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับประชาชน

ระบบการศึกษาได้เปิดกว้างเพื่อให้ครอบคลุมกลุ่มคนทุกวัย และทุกช่วงชีวิตตลอดชีวิตของประชาชน (Long Life Education) โดยมีการจัดการศึกษา 3 ระบบคือ 1) การศึกษาในระบบ (Formal Education) 2) การศึกษานอกระบบ (Non-formal Education) และ 3) การศึกษาตามอัธยาศัย (Informal Education) โดยมุ่งและส่งเสริมการจัดบริการการศึกษาให้กับประชาชนทุกกลุ่มเป้าหมาย ตั้งแต่แรกเกิดจนตลอดชีวิตอย่างทั่วถึงและได้มาตรฐาน ในรูปแบบที่หลากหลาย ด้วยการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน ท่ามกลางองค์ความรู้ที่หลากหลายด้วยนวัตกรรมและเทคโนโลยีที่สามารถ

จะเอื้ออำนวยให้ได้มากที่สุด โดยมุ่งเน้นยุทธศาสตร์ที่สำคัญยิ่ง คือ การส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดให้แก่ประชาชน โดยเน้นการพัฒนาการศึกษาอย่างต่อเนื่องและการเรียนรู้ตลอดชีวิต การจัดบริการทางวิชาการทางสังคม การฝึกอบรมเพิ่มผลผลิตของแรงงาน

การศึกษาตลอดชีวิต (Lifelong Education) พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 4 โดยบัญญัติไว้ว่า เป็นการศึกษาที่เกิดขึ้นจากการผสมผสานระหว่างการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย เพื่อให้สามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต ในความหมายของการศึกษาตลอดชีวิตดังกล่าว จึงเป็นการศึกษาที่เกิดขึ้นในทุกสถานที่ และตลอดระยะเวลาในชีวิตของบุคคลทุกคน ทั้งนี้พบว่าในการให้บริการการศึกษาในระบบ ยังไม่สามารถสร้างความเสมอภาคและความเป็นธรรมในการเข้ารับบริการการศึกษาอย่างทั่วถึง การจัดการศึกษานอกระบบยังจัดได้ไม่เพียงพอกับจำนวนประชากรและสภาพการเปลี่ยนแปลง ทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคมที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว และการศึกษาตามอัธยาศัย ยังไม่สามารถสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ได้ เนื่องจากแหล่งเรียนรู้ที่มีคุณภาพ ยังได้รับการพัฒนาไม่เพียงพอและกระจายไม่ทั่วถึง

2. ด้านการให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา

ประกอบด้วยแนวทางการจัดการศึกษา ครอบคลุมวัตถุประสงค์ 2 ด้าน คือ ด้านบุคลากรทางการศึกษา และด้านบริหารและจัดการการศึกษา ดังนี้

2.1 ส่งเสริมให้มีการผลิตและพัฒนาบุคลากรทางการศึกษาอย่างมีคุณภาพ ให้มีการระดมทรัพยากรบุคคลในชุมชนให้มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา โดยนำประสบการณ์ ความรอบรู้ ความชำนาญ และภูมิปัญญาท้องถิ่นของบุคคลดังกล่าวมาใช้และยกย่องเชิดชูผู้ส่งเสริมและสนับสนุนการจัดการศึกษา

2.2 มีการกระจายอำนาจในด้านการบริหารและการจัดการศึกษาของรัฐ ซึ่งกำหนดให้สถานศึกษาภาครัฐเป็นนิติบุคคล มีการบริหารและจัดการศึกษาในรูปของคณะกรรมการการศึกษา ได้ให้มีการจัดการศึกษาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยสามารถจัดแนวทางการศึกษาความพร้อม ความเหมาะสม ความต้องการภายในท้องถิ่น และให้สถานศึกษาเอกชนเป็นนิติบุคคลและการศึกษาได้ทุกระดับ ทุกรูปแบบ โดยมีการบริหาร และการจัดการศึกษาในรูปของคณะกรรมการ ทั้งนี้มุ่งปรับเปลี่ยนระบบบริหารและการจัดการที่ส่งเสริมให้เกิดองค์กรแห่งการเรียนรู้ มีการบริหารจัดการที่ดี เน้นการกระจายอำนาจเพื่อความเป็นอิสระและคล่องตัวในการปฏิบัติงานหน่วยงานทางการศึกษา ทั้งนี้พบว่าการระดมทรัพยากรและการลงทุนเพื่อการศึกษาจากส่วนต่างๆ ของสังคมยังดำเนินการได้ไม่มากเท่าที่ควร ชุมชนยังขาดความรู้ความเข้าใจและมีส่วนในการจัดการศึกษาน้อย การใช้ทรัพยากรร่วมกันระหว่างสถาบันการศึกษาที่อยู่ในสังกัดเดียวกันหรือต่างสังกัด ยังขาดการบริหารจัดการที่นำไปสู่การใช้ทรัพยากรให้เกิดประโยชน์สูงสุดร่วมกัน

3. ด้านการพัฒนาสาระและกระบวนการเรียนรู้ให้เป็นไปอย่างต่อเนื่อง

แนวการจัดการศึกษาด้านการพัฒนาสาระและกระบวนการเรียนรู้ให้เป็นไปอย่างต่อเนื่อง มุ่งพัฒนาสาระเรียนรู้ของหลักสูตรที่เชื่อมโยงกันทุกระดับและประเภทการศึกษาตลอดแนว และการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนสำคัญที่สุด การเรียนรู้ตนเอง และเรียนรู้ตลอดชีวิต ส่งเสริมการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงภูมิปัญญาดั้งเดิมกับวิทยาการสมัยใหม่ และสภาพที่เป็นจริงของชีวิต เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ที่มีความหมาย อันนำไปสู่การสร้างลักษณะนิสัยของคนดี คนเก่ง มีความสุข และมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคม พร้อมก้าวทันสังคมโลก โดยมีการดำเนินการ ดังนี้

3.1 ให้มีการเชื่อมโยงหลักสูตรพัฒนาหลักสูตรและสาระการเรียนรู้ที่สมดุลระหว่างการเรียนรู้เรื่องราวในท้องถิ่น ประเทศสากล และส่งเสริมให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงกับภูมิปัญญาดั้งเดิมกับวิทยาการสมัยใหม่ การเรียนรู้ด้วยตนเองของผู้เรียน โดยเน้นการพัฒนาศักยภาพในการคิดวิเคราะห์ การตัดสินใจ ตลอดจนทักษะพื้นฐานที่จำเป็นในการแสวงหาความรู้ อาทิ ภาษาอังกฤษ การใช้เทคโนโลยี สารสนเทศ และการสื่อสารเพื่อเป็นพื้นฐานสำหรับการศึกษา ค้นคว้า และการดำรงชีวิต ให้ผู้เรียนมีโอกาสนเรียนรู้ภูมิปัญญาเครือข่ายอินเทอร์เน็ต โดยเฉพาะตั้งแต่การศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้นขึ้นไป

3.2 ส่งเสริม สนับสนุน และพัฒนาแหล่งการเรียนรู้ สื่อ เทคโนโลยีสารสนเทศ และด้านการสื่อสารมาใช้เพื่อการเรียนรู้อย่างคุ้มค่า เพื่อให้ผู้เรียนและประชาชนเข้าถึงบริการการเรียนรู้ด้วยตนเอง และการเรียนรู้ตลอดชีวิต อันนำไปสู่การปฏิรูปการเรียนรู้ที่ครบวงจรทั้งด้านการพัฒนาทักษะการเรียนรู้ การพัฒนาคุณภาพชีวิต และการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ จากการวิเคราะห์พบว่า หลักสูตร วิธีการเรียนการสอน อุปกรณ์และสื่อการเรียนการสอน การวัดผลประเมินผล ยังไม่เอื้ออำนวยต่อการสร้างคนดี คนเก่ง หรือให้มีความรู้คู่คุณธรรม เพราะกระบวนการเรียนรู้ ยังขาดการบูรณาการระหว่างความรู้ความเข้าใจ เพื่อการพัฒนาในด้านสติปัญญา ทักษะอาชีพ กับการพัฒนาจิตใจทั้งด้านคุณธรรม จริยธรรม

อย่างไรก็ตามเป้าหมายในการพัฒนาปี 2554 ของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550-2554) มุ่งเสริมสร้างทุนของประเทศให้เข้มแข็ง โดยยึดคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนาตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงนั้น คงจะผลักดันให้หน่วยงานท้องถิ่นและองค์กรภาคี ตลอดจนผู้เกี่ยวข้องมุ่งมั่นจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาสังคมไทยให้ก้าวสู่การเป็นสังคมแห่งภูมิปัญญา และการเรียนรู้ได้โดยเร็ว

บทวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบรูปแบบการจัดการศึกษาของประเทศต่างๆ

ในการศึกษาเอกสาร (Documentary Study) เกี่ยวกับการศึกษาของประเทศต่างๆ ผู้วิจัยได้วิเคราะห์และประมวลนำเสนอข้อมูลเชิงเปรียบเทียบ เพื่อเป็นกรอบแนวคิดของการวิจัยและนำเสนอ

รูปแบบการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาท้องถิ่นจังหวัดสุโขทัย ซึ่งประกอบด้วยบทวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบ การจัดการศึกษา 4 ด้าน ดังนี้

1. บทวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบการจัดการศึกษาเพื่อคนทั้งมวล (Education for All)

จากการศึกษาแนวทางการจัดการระบบการศึกษาของประเทศสมาชิกอาเซียน 10 ประเทศ ซึ่งประกอบไปด้วย ไทย บรูไน คารุสชาลาม สหพันธรัฐมาเลเซีย สาธารณรัฐฟิลิปปินส์ สาธารณรัฐ สิงคโปร์ สาธารณรัฐอินโดนีเซีย กัมพูชา สหภาพพม่า สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม (พัชรวัลย์ วงศ์บุญสิน และคณะ. 2549 :106) พบว่ามีนโยบาย ในการจัดการศึกษาไปในทิศทางเดียวกันคือ มุ่งเน้นการจัดการศึกษาเพื่อคนทั้งมวล (Education for All) และพบว่าประเทศกลุ่มอาเซียนให้ความสำคัญกับการขยายโอกาสทางการศึกษาที่มีคุณภาพอย่างทั่วถึง โดยกำหนดแนวดำเนินการเป็น 2 ลักษณะคือ

1.1 การขยายโอกาสทางการศึกษาที่มีคุณภาพอย่างทั่วถึงในทุกระดับการศึกษาพบว่า ประเทศฟิลิปปินส์ขยายโอกาสถึงระดับอุดมศึกษา โดยมีจุดเน้นที่เด่นชัดมาก คือประกาศให้ทศวรรษที่ 1990 เป็นทศวรรษแห่งการศึกษาเรียนรู้สำหรับทุกคน ทั้งนี้เป็นไปตามรัฐธรรมนูญของประเทศ ฟิลิปปินส์ ปี 2530 ซึ่งให้ความสำคัญต่อบทบาทของการศึกษาเรียนรู้ในการพัฒนาของประเทศให้มี คุณภาพอย่างทั่วถึงโดยไม่เสียค่าใช้จ่าย

1.2 การขยายโอกาสทางการศึกษาที่มีคุณภาพอย่างทั่วถึง โดยเน้นระดับการศึกษาขั้น พื้นฐาน ซึ่งเป็นแนวทางของประเทศสมาชิกอาเซียน 9 ประเทศ คือ ไทย บรูไน คารุสชาลาม กัมพูชา สหพันธรัฐมาเลเซีย สาธารณรัฐสิงคโปร์ สาธารณรัฐอินโดนีเซีย สหภาพพม่า สาธารณรัฐประชาธิปไตย ประชาชนลาว และสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม ทั้งนี้แสดงถึงจุดรวมการจัดการศึกษาเพื่อคนทั้งมวล อย่างแท้จริง

นอกจากนี้พบว่าประเทศอินโดนีเซีย ได้ระบุนโยบายทางการศึกษาว่าด้วยแผนปฏิบัติการ “Education for All” ค.ศ. 2002 โดยมียุทธศาสตร์แห่งชาติที่สำคัญคือการนำทรัพยากรที่มีอยู่มาใช้ ให้เกิดประโยชน์ทางการศึกษา โดยการประสานความร่วมมือระหว่างรัฐบาลกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ทางการศึกษาทุกส่วน การจัดสรรงบประมาณที่รัฐบาลท้องถิ่นกับสมาชิกชุมชนต้องเข้ามาจัดการ ร่วมกันในการดูแลรับผิดชอบ การศึกษาขั้นพื้นฐาน การศึกษาในระบบและการศึกษานอกระบบ ซึ่งประกอบด้วยรูปแบบการจัดการศึกษา 7 ประเภท ได้แก่ 1) การศึกษาทั่วไป 2) การอาชีวศึกษา 3) การศึกษาพิเศษ 4) การบริการศึกษาเฉพาะทาง 5) ศาสนาศึกษา 6) วิชาการศึกษาวิทยาศาสตร์ 7) การศึกษาระดับวิชาชีพ

สำหรับประเทศกัมพูชา มีนโยบายสำคัญของประเทศคือ การแก้ปัญหาความยากจน ภายใต้นโยบายของรัฐบาลที่เน้นคนจนเป็นศูนย์กลาง ซึ่งมีแนวทางการปฏิรูปการศึกษาที่เรียกว่า

“Education for All” โดยมีเป้าหมายการขยายการศึกษาให้ทั่วถึงแก่ประชาชนทุกคนและระดับคุณภาพของการศึกษาสู่ระดับมาตรฐานสากล และภูมิภาคสำหรับประชาชนทุกเพศทุกวัยทุกระดับสถานะทางเศรษฐกิจ ทุกพื้นที่ ทุกเชื้อชาติ แม้ผู้พิการทางร่างกาย ยุทธศาสตร์ที่ใช้ได้แก่ 1) จัดการประถมศึกษาอย่างทั่วถึง 2) จัดการศึกษาอย่างเท่าเทียมกันทั้งด้านฐานะ เพศ และถิ่นฐาน 3) เพิ่มจำนวนผู้เข้ารับการการศึกษาให้สูงขึ้นทุกระดับชั้น 4) พัฒนาเครือข่ายโรงเรียนต้นแบบ 5) เพิ่มทุนอุดหนุนทางการศึกษา โดยทุกยุทธศาสตร์กำหนดโอกาสให้เพศหญิงและคนจนเข้าถึงบริการทางการศึกษา ตามเกณฑ์ที่กำหนดอย่างชัดเจน มีการกระตุ้นเชิงนโยบาย เพื่อเพิ่มจำนวนผู้ที่ออกจากระบบการศึกษากลับเข้ามาศึกษาต่ออย่างชัดเจน (พัชรราวลัย วงศ์บุญสิน และคณะ. 2549 : 64 - 68)

ประเทศสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนามพัฒนาประเทศสู่การจัดการศึกษาเพื่อคนทั้งมวล จากมติที่ประชุมขบวนการชาตินิยม กรุงฮานอย เมื่อเดือนเมษายน ค.ศ.2000 ด้วยความร่วมมือ และช่วยเหลือจากองค์การยูเนสโก (UNESCO) จึงได้กำหนดแผนการจัดการศึกษาเพื่อคนทั้งมวล ปี ค.ศ. 2003-2015 โดยมีเป้าหมายการจัดการศึกษาระดับประถมศึกษาให้ฟรีกับประชาชนทุกคน และเพิ่มการขยายโอกาสให้ครอบคลุมระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในปี ค.ศ. 2005 นอกจากนี้กลุ่มประเทศที่ได้รับการสนับสนุนส่งเสริมจากองค์การการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติหรือ ยูเนสโก (United Nations Educational, Scientific and Organization :UNESCO) ได้แก่ ประเทศบังคลาเทศ ภูฏาน เชมร จีน อินเดีย อิหร่าน ลาว มองโกเลีย และพม่า พบว่า มีแนวทางในการจัดการศึกษาในรูปแบบของศูนย์การเรียนรู้ชุมชน (CLC : Community Learning Centre) ซึ่งเป็นศูนย์ที่มีชุมชนและท้องถิ่นจัดการศึกษานอกระบบ ทั้งในชนบท หมู่บ้านและในชุมชนเมือง หลายแห่ง มุ่งเน้นการสร้างอำนาจที่เกิดขึ้นโดยชุมชน เพื่อส่งเสริมโอกาสทางการศึกษาให้กับประชาชน ทั้งคนจนและผู้ด้อยโอกาสให้ทั่วถึงมากขึ้น ประเทศมองโกเลียจัดให้มีการศึกษาภาคบังคับและโอกาสทางการศึกษาให้กับคนเร่ร่อนและผู้ด้อยโอกาส สำหรับประเทศพม่าส่งเสริมการศึกษาภาคบังคับและการสร้างโอกาสทางการศึกษาให้กับประชาชนทั่วไป โดยเฉพาะกลุ่มผู้หญิงและคนยากจน

ดังนั้นการจัดการศึกษาเพื่อคนทั้งมวล (Education for All) จึงเป็นการศึกษาทุกรูปแบบที่จัดให้กับคนทุกวัย ได้มีโอกาสเรียนรู้ตลอดชีวิต (Long Life Education) ทั้งนี้จากการประมวลนโยบายและเป้าหมายการจัดการศึกษาดังกล่าว พบว่าแต่ละช่วงวัยของชีวิตการศึกษาจะตอบสนองการเรียนรู้ โดยมีจุดมุ่งหมายสำหรับคนช่วงวัยต่างๆ คือ

1. การศึกษาสำหรับเด็กและเยาวชน เป็นการศึกษาที่ครอบคลุมการศึกษาระดับปฐมวัย การศึกษาขั้นพื้นฐาน การอาชีวศึกษา และระดับอุดมศึกษา ซึ่งจัดเป็นการศึกษาในระบบเป็นส่วนใหญ่
2. การศึกษาสำหรับปะชาชน เป็นการศึกษาที่ครอบคลุมการศึกษาในระบบ นอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย

จากการศึกษานโยบายและแนวความคิดทางจัดการศึกษาคนทั้งมวล (Education for All) ของประเทศต่างๆ ผู้วิจัยขอนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงการเปรียบเทียบดังตารางต่อไปนี้

ตาราง 1 แสดงการเปรียบเทียบการจัดการศึกษาเพื่อคนทั้งมวล (Education for All)

ประเทศ	ประเด็นการเปรียบเทียบการจัดการศึกษาเพื่อคนทั้งมวล (Education for All)		
	เป้าหมาย	นโยบาย	แนวการจัดการศึกษา
ฟิลิปปินส์	เด็ก ผู้ใหญ่	- การศึกษาภาคบังคับ 6 ปี โดยไม่เสียค่าใช้จ่าย - ทศวรรษแห่งการศึกษาสำหรับทุกคน - การระดมทรัพยากรเพื่อประโยชน์สูงสุดทางการศึกษา	- กระจายอำนาจการจัดการศึกษาสู่ท้องถิ่น
อินโดนีเซีย	เด็ก ผู้ใหญ่	- การศึกษาขั้นพื้นฐาน 9 ปี - จัดการศึกษาสำหรับพลเมืองที่ด้อยโอกาส - ชนกลุ่มน้อย ชุมชนที่มีสภาพแวดล้อมเสื่อมโทรม	- รัฐบาลกลาง รัฐบาลท้องถิ่น สมาชิกในชุมชน สถาบันทางศาสนา และสถาบันการศึกษา ร่วมกันจัดการศึกษา
กัมพูชา	เด็ก ผู้ใหญ่	- การจัดการศึกษาภาคบังคับ - การเรียนรู้ที่เน้นคนจนเป็นศูนย์กลาง - ขยายโอกาสทางการศึกษาทุกเพศทุกวัย และผู้ด้อยโอกาส	
เวียดนาม	เด็ก ผู้ใหญ่	- แผนการจัดการศึกษาเพื่อคนทั้งมวล	- สถาบันการศึกษา - ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน

ตาราง 1 (ต่อ)

ประเด็นการเปรียบเทียบการจัดการศึกษาเพื่อคนทั้งมวล (Education for All)			
ประเทศ	เป้าหมาย	นโยบาย	แนวการจัดการศึกษา
สิงคโปร์	เด็ก ผู้ใหญ่	- การศึกษาเฉพาะทางสำหรับผู้มีความสามารถพิเศษ - ระบบการศึกษาแบบไร้ขอบ - ระบบการศึกษาฐานกว้าง	- กระจายอำนาจการจัดการศึกษาสู่ท้องถิ่น
มาเลเซีย	เด็ก ผู้ใหญ่	- ส่งเสริมการศึกษาภาคบังคับ - สร้างโอกาสทางการศึกษาให้กับคนจนและผู้ด้อยโอกาส	- สถาบันการศึกษา - ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน (CLC : Community Learning Centre)
มองโกเลีย	เด็ก ผู้ใหญ่	- ส่งเสริมการศึกษาภาคบังคับ - สร้างโอกาสทางการศึกษาให้กับคนเร่ร่อนและผู้ด้อยโอกาส	- สถาบันการศึกษา - ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน (CLC : Community Learning Centre)
พม่า	เด็ก ผู้ใหญ่	- ส่งเสริมการศึกษาภาคบังคับ - สร้างโอกาสทางการศึกษาให้กับผู้หญิงและคนยากจน	- สถาบันการศึกษา - ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน (CLC : Community Learning Centre)
ไทย	เด็ก ผู้ใหญ่	- ส่งเสริมการศึกษาภาคบังคับ - สร้างโอกาสทางการศึกษาให้กับผู้หญิงและคนยากจน	- สถาบันการศึกษา ทั้งในและนอกระบบโรงเรียน

สรุปได้ว่าการจัดการศึกษาเพื่อคนทั้งมวล (Education for All) นั้นเป็นการจัดการศึกษาให้กับประชาชนทุกเพศ ทุกวัย ทั้งวัยเด็ก (Pedagogy) และวัยผู้ใหญ่ (Andragogy) เป็นการจัดการศึกษาตลอดชีวิต (Lifelong Education) ให้ทุกกลุ่มบุคคล ทุกกลุ่มอาชีพ (Career) ตามกลุ่มวัฒนธรรมประเพณี (Cultural) ทุกชุมชน (Community) ตลอดจนกลุ่มผู้ด้อยโอกาสต่างๆ ได้แก่ คนจน คนเร่ร่อน ผู้ถูกทอดทิ้ง ผู้ถูกทำร้ายทารุณ คนพิการ และผู้ขาดโอกาสทางการศึกษา ฯลฯ

2. บทวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบการจัดการเรียนรู้โดยชุมชนเป็นฐาน (Community Based Education)

หลายประเทศมุ่งเน้นการปฏิรูปการศึกษาไปที่การกระจายอำนาจการจัดการศึกษาจากส่วนกลางไปสู่ท้องถิ่นในระดับจังหวัดหรือเมืองในรูปของคณะกรรมการการศึกษา (Board of Education) สภาการมีส่วนร่วม และสภาเขตการศึกษา ทั้งนี้เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชนมากขึ้น ในขณะที่หลายประเทศที่มีการกระจายอำนาจให้เมืองหรือจังหวัดบริหารจัดการศึกษาอยู่แล้ว ได้กระจายอำนาจให้โรงเรียนและสถานศึกษารับผิดชอบในการบริหารจัดการศึกษาเพื่อประกันคุณภาพการศึกษามากขึ้น (สงวนศรี วิรัชชัย, 2544 : 37) สหรัฐอเมริกา ออสเตรเลีย นิวซีแลนด์ เกาหลี ญี่ปุ่น มาเลเซีย และเวียดนาม ได้ให้ความสำคัญกับการกระจายอำนาจการจัดการศึกษาสู่ท้องถิ่นมากขึ้น โดยมีแนวคิดในการจัดการศึกษาที่เป็นประเด็นร่วมของแต่ละประเทศ ดังนี้

- 2.1 มุ่งเน้นให้ชุมชนและท้องถิ่นมีอำนาจในการจัดการศึกษา
- 2.2 ปรับเปลี่ยนแนวคิดจากการศึกษาในระบบโรงเรียนไปสู่การเรียนรู้ตลอดชีวิต
- 2.3 ในท้องถิ่นมีอำนาจ หน้าที่ ความรับผิดชอบ การตรวจสอบ การตัดสินใจ ในการจัดการศึกษา
- 2.4 การกระจายอำนาจในการบริหารจัดการศึกษาโดยให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมตรวจสอบและถ่วงดุล
- 2.5 คำนึงความรับผิดชอบต่อจัดการศึกษาให้กับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย คือ ผู้ปกครอง ชุมชนให้มากที่สุด

ทั้งนี้การปฏิรูปการศึกษาไทยเป็นวาระแห่งชาติ ได้กำหนดการปฏิรูปการศึกษาในด้านต่างๆ โดยระบุยุทธศาสตร์สำคัญ ด้านการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต ว่าต้องประกอบด้วย 1) การกำหนดเป้าหมายผู้เรียนรู้ให้ชัดเจนและการจัดกิจกรรมที่หลากหลายเหมาะสม สอดคล้องกับความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย 2) การจัดการความรู้และแหล่งเรียนรู้ 3) การส่งเสริมให้ชุมชนเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้ตลอดชีวิต 4) การจัดสรรงบประมาณแบบกระจายอำนาจ 5) การบริหารจัดการที่มุ่งเน้นการประสานส่งเสริม โดยการปรับบทบาทหน่วยงานการศึกษานอกโรงเรียน

กลุ่มอาเซียนทั้ง 10 ประเทศ ซึ่งประกอบด้วย ไทย บรูไน คารุซาลาม สหพันธรัฐ มาเลเซีย สาธารณรัฐฟิลิปปินส์ สาธารณรัฐสิงคโปร์ สาธารณรัฐอินโดนีเซีย กัมพูชา สหภาพพม่า สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม พบว่า มีนโยบาย การบริหารจัดการศึกษาที่ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในกระบวนการสร้างและพัฒนา องค์ความรู้ ตลอดจนกระบวนการจัดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง และประเทศไทยมีการจัดทำกลยุทธ์ การจัดการความรู้ และแหล่งเรียนรู้พัฒนาศูนย์การเรียนรู้ชุมชนให้เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ตลอดชีวิต

การจัดการศึกษาของประเทศกัมพูชา พบว่า มีการส่งเสริมการเรียนรู้ในระบบตาม แนวทางการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่มีชุมชนเป็นฐาน (Community Based Lifelong Learning) จัดให้มีการ เรียนรู้ในรูปแบบศูนย์ต่างๆ ในหมู่บ้านเครือข่าย (Community Lifelong Learning Centres : CLLC) โดยกำหนดโอกาสให้เพศหญิงมีสัดส่วนร้อยละ 40 และผู้ที่มาจากครอบครัวยากจนมีสัดส่วนร้อยละ 50 เข้ารับการศึกษา (พัชรพลย์ วงศ์บุญสิน และคณะ. 2549 : 69) มีการใช้นโยบายการมีส่วนร่วม ในลักษณะหุ้นส่วน (Partnership) ของประชาชน ชุมชน และองค์กรท้องถิ่นในการจัดการศึกษา ส่งเสริมให้มีการเรียนรู้หนังสือของผู้ใหญ่ ส่งเสริมการเรียนรู้ของประชาชนในบริเวณเขตชายแดน และบริเวณพื้นที่ห่างไกลความเจริญ

ประเทศสมาชิกอาเซียน เช่น ฟิลิปปินส์ ให้ความสำคัญต่อบทบาทของครอบครัวชุมชน ในด้านการจัดการศึกษา และบูรณาการองค์ความรู้ของท้องถิ่นเข้าไปในกระบวนการเรียนรู้ทั้งการศึกษา ในระบบ นอกกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย ทั้งนี้จากแนวการพัฒนานครแห่งการเรียนรู้ เพื่อให้ บรรลุวิธีการที่ชุมชนและท้องถิ่นสามารถตอบสนองและพัฒนาการเรียนรู้ร่วมกันได้ เดวิด บลังเคต์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการแห่งสหราชอาณาจักร ให้ทัศนะว่า การพัฒนาหรือปฏิรูปสังคม เศรษฐกิจนั้น ชุมชนควรมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเกี่ยวกับความเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ ที่มีผลกระทบต่อชุมชน วงจรการเรียนรู้ของชุมชนที่เกิดขึ้นต้องบรรจุเป้าหมายระดับกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับ อนาคตของชุมชนที่ครอบคลุมในระดับกว้างและทั่วถึง ดังนั้นต้องมีการพัฒนาการศึกษาเป็นกลยุทธ์ หลัก เพื่อให้บุคคลมีการพัฒนาความรู้ ความสามารถ ความเชี่ยวชาญ แล้วเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการ เรียนรู้บนพื้นฐานของการพึ่งตนเองเป็นสำคัญ

การศึกษารูปแบบการกระจายอำนาจการศึกษาสู่ชุมชนและท้องถิ่นในระดับสถานศึกษา ของประเทศสหรัฐอเมริกา แคนาดา ออสเตรเลีย นิวซีแลนด์ และสิงคโปร์ อุทัย บุญประเสริฐ (2547 : 120) สรุปได้ว่า ประเทศสหรัฐอเมริกาชุมชนจะเข้ามาเกี่ยวข้องในระดับของการมีส่วนร่วม (Participatory) ในรูปแบบของหุ้นส่วน (Partnership) เน้นการทำงานร่วมกับฝ่ายบริหารและมีบทบาท กำกับไปในตัว ในรูปของคณะกรรมการการศึกษา ตามบทบาทสภาโรงเรียนที่มีชื่อเรียกต่างๆ เช่น School Site Council (SSC), Board of Trustees, School Board, School Committee, School Council

สำหรับประเทศเคนยา จะมีการกระจายอำนาจไปให้ท้องถิ่นจัดการศึกษาในรูปแบบคณะกรรมการศึกษาระดับท้องถิ่น (Local Elected School Boards) มีสภาโรงเรียน School Council ประกอบด้วย พ่อแม่ ผู้ปกครอง ผู้แทนจากชุมชน ทำงานร่วมกับฝ่ายบริหารของโรงเรียนทั้งด้านบริหาร งบประมาณ งานบุคลากรทั้งการกำหนดกฎเกณฑ์และคัดเลือกบุคคลผู้บริหารและครูผู้สอน

ประเทศออสเตรเลีย ใช้วิธีการกระจายอำนาจไปยังสถานศึกษา บริหารจัดการตนเอง (Self Managed School) ในรูปคณะกรรมการบริหารโรงเรียน School Council ประกอบด้วยผู้บริหาร ครู ผู้ปกครอง และสมาชิกจากชุมชนโดยการเลือกตั้ง

ประเทศนิวซีแลนด์ เปิดโอกาสให้ประชาชนในท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาในรูปคณะกรรมการบริหารโรงเรียน (Board of Trustees) และประเทศสิงคโปร์ กำหนดให้มี Board of Governors เหมือนกับประเทศอังกฤษ สำหรับประเทศไทยนับแต่ประกาศใช้รัฐธรรมนูญ แห่งชาติ พ.ศ. 2540 และพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ 2542 และฉบับแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2545 มาตรา 40 กำหนดให้มีคณะบุคคลในลักษณะ Executive Board คือ คณะกรรมการสถานศึกษาพื้นฐาน ในแต่ละสถานศึกษาทำหน้าที่ร่วมกำหนดนโยบายและกำกับติดตามบริหารในระดับสถานศึกษา โดยเน้นการทำงานร่วมกันในลักษณะหุ้นส่วน (Partnership) มีผู้ปกครอง ชุมชนและทุกฝ่ายที่มีส่วนได้ ส่วนเสีย (Stakeholder) มาทำงานร่วมกัน (อุทัย บุญประเสริฐ, 2547 : 122-123)

สำหรับการจัดการศึกษาของประเทศญี่ปุ่นนั้น เป็นการปฏิรูปทั้งในเชิงปรัชญา และโครงสร้างของการบริหารจัดการ โดยมุ่งเน้นการเรียนรู้ตลอดชีวิต (Lifelong Learning Town) มีการสร้างชุมชนต้นแบบการเรียนรู้ตลอดชีวิตและจัดตั้งแหล่งกิจกรรมการเรียนรู้และวัฒนธรรม ชุมชนอย่างหลากหลาย เช่น ศาลาประชาคม ศูนย์การเรียนรู้ตลอดชีวิต ศูนย์วัฒนธรรม ฯลฯ (วิจิต นันทสุวรรณ และจันทน์ แรกพินิจ, 2541 : 44) นอกจากนี้ในกลุ่มประเทศที่ได้รับการสนับสนุน และส่งเสริมจากองค์การการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ หรือ ยูเนสโก (United Nations Educational Scientific and Organization: UNESCO) ได้แก่ ประเทศบังคลาเทศ ภูฏาน เขมร จีน อินเดีย อิหร่าน ลาว มองโกเลีย และพม่า พบว่ามีแนวทางในการจัดการศึกษาในรูปแบบ ของศูนย์การเรียนรู้ชุมชน (CLC: Community Learning Center) ซึ่งเป็นศูนย์ที่มีชุมชนและท้องถิ่น การจัดการศึกษานอกระบบ ทั้งในชนบท หมู่บ้าน และชุมชนเมืองหลายแห่ง มุ่งเน้นการสร้างอำนาจ ที่เกิดขึ้นโดยชุมชน เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตบนพื้นฐานของอาชีพที่เหมาะสม พบว่าประเทศบังคลาเทศ มีการจัดการด้านการเรียนรู้ โดยศูนย์การเรียนรู้ชุมชนที่ประกอบด้วยพระสงฆ์ ผู้นำ ผู้รู้ และภูมิปัญญา ท้องถิ่นมาร่วมดำเนินการทางการศึกษา

ในด้านบทบาทการมีส่วนร่วมของท้องถิ่นในการจัดการศึกษาในระบบ (Formal Education) พบว่าหลายประเทศส่งเสริมให้ผู้นำและผู้รู้ หรือภูมิปัญญาท้องถิ่นมาจัดการเรียนรู้

ในสถานศึกษา ตลอดจนการนำวัฒนธรรมและประเพณีมาให้ผู้เรียนได้ศึกษาเรียนรู้ในด้านการบริหารจัดการนั้นกำหนดให้บุคคลในท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในรูปของคณะกรรมการบริหารสถานศึกษาทั้งในสหรัฐอเมริกา ญี่ปุ่น นิวซีแลนด์ เกาหลี และประเทศไทย

จากการที่ผู้วิจัยได้ศึกษาวิเคราะห์แนวคิดในการจัดการศึกษาโดยมีชุมชนเป็นฐาน (Community Based Education) ของประเทศต่างๆ พบว่ามีทิศทางที่สอดคล้องกันโดยนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงการเปรียบเทียบได้ดังตารางต่อไปนี้

ตาราง 2 แสดงการเปรียบเทียบการจัดการศึกษาโดยมีชุมชนเป็นพื้นฐาน (Community Based Education)

ประเทศ	ประเด็นเปรียบเทียบการจัดการศึกษาโดยมีชุมชนเป็นพื้นฐาน (Community Based Education)		
	การมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของชุมชนและท้องถิ่น	การส่งเสริมและจัดบริการทางการศึกษาของชุมชนและท้องถิ่น	องค์กรจัดการศึกษาของชุมชนท้องถิ่น
สหรัฐอเมริกา	- คณะกรรมการสถานศึกษา School Site Council(SSC) /Board of Trustees/ School Board/ School Committee /School Council - คณะกรรมการสภาเขตการศึกษา State Board of Education - คณะกรรมการเขตการศึกษา District Board of Education	- ผู้นำ ผู้รู้ อาสาสมัคร ส่งเสริมการศึกษาท้องถิ่น	- กระทรวง การศึกษามลรัฐ - เขตการศึกษา (School Dislriects)
อังกฤษ	- คณะกรรมการบริหารสถานศึกษา School Governing Body	- อาสาสมัคร ส่งเสริมการศึกษาท้องถิ่น	- สำนักงานการศึกษาเมือง - องค์กรบริหารการศึกษาท้องถิ่น

ตาราง 2 (ต่อ)

ประเด็นเปรียบเทียบการจัดการศึกษาโดยมีชุมชนเป็นฐาน (Community Based Education)			
ประเทศ	การมีส่วนร่วมในการ จัดการศึกษาของชุมชน และท้องถิ่น	การส่งเสริมและบริการ ทางการศึกษาของ ชุมชนและท้องถิ่น	องค์กรจัดการศึกษา ของชุมชนท้องถิ่น
แคนาดา	- คณะกรรมการ การศึกษาท้องถิ่น Local Elected School Boards	- อาสาสมัครส่งเสริม การศึกษาท้องถิ่น	
ออสเตรเลีย	- คณะกรรมการสภา โรงเรียน School Council	- ผู้นำ ผู้รู้ หรือ อาสาสมัครท้องถิ่น	
นิวซีแลนด์	- คณะกรรมการ บริหาร โรงเรียน Board of Trustees	- ผู้นำ ผู้รู้ หรือ อาสาสมัครท้องถิ่น	
	- คณะกรรมการ สถานศึกษาพื้นฐาน Executive Board		
ญี่ปุ่น	- ทบวงการเรียนรู้ ตลอดชีวิต(Lifelong Learning Town)	- ผู้นำ ผู้รู้ หรือ ภูมิ ปัญญาท้องถิ่น - ศูนย์การเรียนรู้ ชุมชนต้นแบบการ เรียนรู้ตลอดชีวิต (Lifelong Learning Model Community)	- องค์กรปกครองส่วน ท้องถิ่นได้แก่ องค์กร บริหารส่วนจังหวัด (Prefecture) เทศบาล (Municipality) เทศบาลนคร (City) เทศบาลตำบล (Village)

ตาราง 2 (ต่อ)

ประเด็นเปรียบเทียบการจัดการศึกษาโดยมีชุมชนเป็นฐาน (Community Based Education)			
ประเทศ	การมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของชุมชนและท้องถิ่น	การส่งเสริมและบริการทางการศึกษาของชุมชนและท้องถิ่น	องค์กรจัดการศึกษาของชุมชนท้องถิ่น
กัมพูชา		- หมู่บ้านเครือข่ายการเรียนรู้ Community Lifelong Learning Centres : CLLC	- รัฐบาลกลางและท้องถิ่น
บังคลาเทศ	- คณะกรรมการศูนย์การเรียนรู้ชุมชน เพื่อเพิ่มโอกาสทางการศึกษาของคนในชนบท	- ผู้นำ ผู้รู้ และภูมิปัญญาท้องถิ่น - ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน (CLC :Community Learning Centre)	- รัฐบาลกลาง - ประชาชนในท้องถิ่น
เขมร	- คณะกรรมการศูนย์การเรียนรู้ชุมชนที่ประกอบด้วยพระสงฆ์ ผู้นำ ผู้รู้ และภูมิปัญญาท้องถิ่นมาร่วมดำเนินการทางการศึกษา	- พระสงฆ์ ผู้นำ ผู้รู้ และภูมิปัญญาท้องถิ่น - ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน (CLC: Community Learning Centre)	- รัฐบาลกลาง - ประชาชนในท้องถิ่น
ไทย	- คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน	- แหล่งเรียนรู้ภายในชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน	- องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในรูปแบบต่างๆ

สรุปได้ว่าการจัดการศึกษาโดยมีชุมชนเป็นฐาน (Community Based Education) จะประกอบได้ด้วยส่วนกลางที่กำหนดนโยบายต่างๆ และส่วนท้องถิ่นประกอบด้วยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ประชาชน ผู้นำ ผู้รู้ และภูมิปัญญาท้องถิ่น มีส่วนร่วมดำเนินการจัดการศึกษาอย่างต่อเนื่อง

3. บทวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบการจัดการเรียนรู้เพื่ออาชีพ (Education for Career)

ในการจัดการศึกษาเพื่ออาชีพ (Education for Career) มุ่งเน้นเป้าหมายที่สำคัญ คือ การตอบสนองความต้องการของท้องถิ่น ในการสร้างรายได้ และส่งเสริมเศรษฐกิจในระดับครัวเรือน เศรษฐกิจชุมชน พบว่าประเทศอินโดนีเซีย มุ่งเน้นในด้านการศึกษาเพื่ออาชีพทั้งในระบบโรงเรียน และนอกระบบโรงเรียน โดยจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่น มีทั้งการศึกษาหลักสูตรเสริมรายได้ การฝึกงานในสถานประกอบการ ให้มีความสำคัญกับการเรียนรู้ในครอบครัว โดยจัดเป็นการศึกษานอกระบบเพื่อปลูกฝังค่านิยมทางศาสนา วัฒนธรรมและทักษะอาชีพต่างๆ และจากการศึกษาของวิชิต นันทสุวรรณ และจ่านอง แรกพิณิจ (2541 : 44) พบว่าประเทศ ออฟริกาตะวันออก มุ่งเน้นการจัดการศึกษาที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของกิจกรรมที่เกี่ยวกับเศรษฐกิจ ได้แก่ เกษตรกรรม การเลี้ยงสัตว์ การปั้นหม้อ การจักสาน ฯลฯ

ในกลุ่มประเทศที่ได้รับการสนับสนุนและส่งเสริมจากองค์การการศึกษาวิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ หรือ ยูเนสโก (United Nations Educational, Scientific and Organization: UNESCO) ได้แก่ ประเทศบังคลาเทศ ภูฏาน เชมร จีน อินเดีย อิหร่าน ลาว มองโกเลีย และพม่า พบว่าแนวทางในการจัดการศึกษาในรูปแบบของศูนย์การเรียนรู้ชุมชน (CLC: Community Learning Centre) ซึ่งเป็นศูนย์ที่มีชุมชนและท้องถิ่นจัดการศึกษานอกระบบทั้งในชนบท หมู่บ้าน และชุมชนเมืองหลายแห่ง มุ่งเน้นการสร้างอำนาจที่เกิดขึ้นโดยชุมชน เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตบนพื้นฐานของอาชีพที่เหมาะสม เช่น ประเทศบังคลาเทศ และประเทศภูฏาน ส่งเสริมอาชีพด้าน เกษตรกรรม การเลี้ยงสัตว์ การปั้น และการจักสาน ให้กับผู้ขาดโอกาสทางการศึกษา ประเทศเชมร ส่งเสริมอาชีพด้านการให้บริการ ค้าขาย การเลี้ยงสัตว์ การตัดเย็บเสื้อผ้าช่างตัดผม และเสริมสวย ซึ่งมีการจัดการเรียนรู้แบบหลักสูตรระยะสั้น โดยศูนย์ศึกษานอกระบบ และศูนย์อาชีพในชุมชน

ประเทศจีน เป็นประเทศที่มุ่งเน้นให้มีการศึกษาเพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจฐานความรู้ ในทุกอาชีพ จึงส่งเสริมการเรียนรู้เกี่ยวกับเทคโนโลยีสมัยใหม่ ที่นำไปใช้กับอาชีพ ด้านเกษตรกรรม เศรษฐกิจพอเพียงและการเกษตรประยุกต์ ตลอดจนการพัฒนาศักยภาพของประชาชนให้ทั่วถึงและมีผู้เข้ามารับการศึกษาเพิ่มขึ้น

ประเทศอินเดีย มีการจัดการส่งเสริมการเรียนรู้ในรูปแบบของศูนย์การเรียนรู้ในชุมชน (CLC: Community Learning Centre) จัดการฝึกอบรมด้านอาชีพให้กับประชาชน โดยเฉพาะกลุ่มสตรี ตามความต้องการของผู้เข้ารับการอบรมและแบ่งกลุ่มเข้ารับการอบรมตามวัย

ประเทศอิหร่าน มีการฝึกอาชีพเคลื่อนที่ โดยศูนย์การเรียนรู้ชุมชน (CLC : Community Learning Centre) ได้แก่ อาชีพด้านการเกษตร การจักสาน การตัดเย็บเสื้อผ้า การปลูกผัก ทั้งนี้ยังมุ่งเน้นการจัดการเรียนเพื่อส่งเสริมการอ่านออกเขียนได้ การสร้างอำนาจทางความรู้ให้กับประชาชน ตลอดจนสร้างโอกาสและความเท่าเทียมทางการศึกษาให้กับผู้หญิงและคนในชุมชนโดยการส่งเสริมทักษะชีวิต และการจัดการความรู้ที่หลากหลาย

ประเทศลาว มุ่งเน้นการจัดการเรียนรู้ให้กับบุคคลระดับรากหญ้า โดยการส่งเสริมอาชีพด้านเกษตร จัดให้มีการฝึกอบรมด้านอาชีพและสุขภาพ ตลอดจนมุ่งเน้นการอ่านออกเขียนได้ โดยศูนย์การเรียนรู้ชุมชน (CLC: Community Learning Centre)

ประเทศมองโกเลีย มุ่งเน้นการสร้างโอกาสทางการเรียนรู้ให้กับคนเร่ร่อน ลูกจ้าง ผู้ใช้แรงงานและช่างฝีมือ ให้มีอาชีพมีงานทำอย่างเหมาะสม และประเทศพม่า มุ่งเน้นการสร้างโอกาสทางการเรียนรู้แบบทางเลือกสำหรับเด็กและคนยากคนจน เพื่อการกระจายรายได้สู่ท้องถิ่น โดยฝึกอาชีพด้านการเกษตร และปศุสัตว์ มีการฝึกอบรมทักษะอาชีพ และการสร้างห้องสมุดขนาดเล็กให้ทั่วถึงจากการศึกษาวิเคราะห์แนวคิดในการจัดการศึกษาเพื่ออาชีพ (Education for Career) ของประเทศต่างๆ ผู้วิจัยได้ประมวลข้อมูลเชิงเปรียบเทียบ ดังตารางต่อไปนี้

ตาราง 3 แสดงการเปรียบเทียบการจัดการศึกษาเพื่ออาชีพ (Education for Career)

ประเทศ	ประเด็นเปรียบเทียบการจัดการศึกษาเพื่ออาชีพ (Education for Career)		
	เป้าหมาย	กลุ่มอาชีพ	แนวการจัดการศึกษา
อินโดนีเซีย	- ส่งเสริมรายได้	- อาชีพท้องถิ่น	- ในสถาน
	- ปลูกฝังค่านิยมด้าน	- นวัตกรรมและ	ประกอบการ
	ทักษะอาชีพ	เทคโนโลยีเพื่อ	- โดยครอบครัว
		พัฒนาอาชีพ	- การศึกษาในระบบ
แอฟริกาตะวันออก	- ส่งเสริมเศรษฐกิจ	ท้องถิ่น	และนอกระบบ
	- สำนักท้องถิ่น	เกษตรกรรม	- การศึกษาโดย
	- สร้างรายได้	เลี้ยงสัตว์ การปั้น	ครอบครัวและ
	- ส่งเสริมอาชีพผู้ขาด	และจักสาน	ชุมชน
บังคลาเทศ	โอกาสทางการศึกษา		- การฝึกอาชีพในศูนย์
			การเรียนรู้ชุมชน
			(CLC: Community Learning Centre)

ตาราง 3 (ต่อ)

ประเด็นเปรียบเทียบการจัดการศึกษาเพื่ออาชีพ (Education for Career)			
ประเทศ	เป้าหมาย	กลุ่มอาชีพ	แนวการจัดการศึกษา
ภูฏาน	- สร้างรายได้	- เกษตรกรรม เลี้ยงสัตว์ การปั้น และจักสาน	- การฝึกอาชีพในศูนย์การเรียนรู้ชุมชน (CLC: Community Learning Centre)
เขมร	- ส่งเสริมการมีงานทำ - สร้างรายได้	- การให้บริการค้าขาย เลี้ยงสัตว์ ตัดเย็บเสื้อผ้า ตัดผม เสริมสวย ฯลฯ	- ศูนย์ฝึกอาชีพในชุมชน - ศูนย์การศึกษานอกระบบ - หลักสูตรการเรียนรู้ระยะสั้น
จีน	- ส่งเสริมเศรษฐกิจฐานความรู้ในทุกอาชีพ - พัฒนาศักยภาพรายบุคคลของสังคม	- เทคโนโลยีสมัยใหม่ - เกษตรเชิงนิเวศวิทยา - เกษตรประยุกต์	- การฝึกอาชีพในศูนย์การเรียนรู้ชุมชน (CLC: Community Learning Centre)
อินเดีย	- การสร้างอำนาจกลุ่มผู้หญิง	- ส่งเสริมอาชีพตามความต้องการของผู้เข้ารับการอบรมและตามวัย	- การฝึกอาชีพในศูนย์การเรียนรู้ชุมชน (CLC: Community Learning Centre)
อิหร่าน	- การสร้างอำนาจทางความรู้ให้กับประชาชน - การสร้างโอกาสและความเท่าเทียมทางการศึกษาให้กับผู้หญิง - ส่งเสริมทักษะชีวิต - การจัดการความรู้ที่หลากหลาย	- การเกษตร การจักสาน เย็บผ้า ปักผ้า - การอ่านออกเขียนได้	- การฝึกอาชีพเคลื่อนที่ - การฝึกอาชีพในชุมชน (CLC: Community Learning Centre)

ตาราง 3 (ต่อ)

ประเทศ	ประเด็นเปรียบเทียบการจัดการศึกษาเพื่ออาชีพ (Education for Career)		
	เป้าหมาย	กลุ่มอาชีพ	แนวการจัดการศึกษา
ลาว	- จัดการเรียนรู้ให้กับ บุคคลระดับรากหญ้า	- การเกษตร - การฝึกอบรมด้าน อาชีพและสุขภาพ - การอ่านออกเขียน ได้	- การฝึกอาชีพในศูนย์ การเรียนรู้ชุมชน (CLC: Community Learning Centre)
มองโกเลีย	- การสร้างโอกาส ทางการเรียนรู้ในกับคน เร่ร่อนลูกจ้าง ผู้ใช้ แรงงานและช่างฝีมือ	- งานช่างฝีมือต่างๆ	- การฝึกอาชีพในศูนย์ การเรียนรู้ชุมชน (CLC: Community Learning Centre)
พม่า	- การสร้างโอกาส ทางการเรียนรู้แบบ ทางเลือกสำหรับเด็ก และคนยากคนจน - กระจายรายได้สู่ ท้องถิ่น	- การเกษตร - ปศุสัตว์	- การฝึกอบรมทักษะ อาชีพ - การสร้างห้องสมุด ขนาดเล็กให้ทั่วถึง
ไทย	- พัฒนาคุณภาพชีวิต เตรียมคนเข้าสู่ ตลาดแรงงานความเป็น พลเมืองดี	- ส่งเสริมอาชีพ การพัฒนารายได้	- สถานศึกษาเฉพาะ ด้านทั้งในและนอก ระบบโรงเรียน

4. บทวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบการจัดการเรียนรู้บนฐานของวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น (Cultural and Local Wisdom Based Education)

ประเวศ วะสี (2540 : 26) กล่าวว่าความรู้เชิงวัฒนธรรมหรือภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาชาวบ้านจะอยู่ในการปฏิบัติของชาวบ้านเป็นภูมิปัญญาที่ถูกสร้างมาในวัฒนธรรม ซึ่งหมายถึงวิธีการดำเนินชีวิต หรือวิถีชีวิตทั้งหมดนั่นเอง ซึ่ง พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) (2546 : 21) กล่าวว่าประเทศไทยน่าจะต้องเปลี่ยนแปลงการศึกษาโดยหมุนกลับไปสู่การศึกษาดั้งเดิมที่ทรงคุณค่าของไทยมากขึ้น โดยเฉพาะการศึกษาภูมิปัญญาไทยที่มีอยู่ในชุมชนและการศึกษาโดยครอบครัว

แนวคิดในการกระจายอำนาจทางการศึกษาให้กับชุมชนและท้องถิ่นในการจัดการเรียนรู้พื้นบ้านของ อัฟริกาตะวันออก พบว่ามีหลักการสำคัญ คือ

4.1 ทุกกลุ่มสังคมไม่ว่าเล็กหรือใหญ่ ก้าวหน้าหรือล้าหลังต่างมีวิธีการศึกษาของตนเองทั้งสิ้น

4.2 การศึกษารอบคลุมวิถีชีวิตของคนตั้งแต่เกิดจนตาย

4.3 การศึกษาต้องอยู่บนพื้นฐานวัฒนธรรมของชุมชน

4.4 การศึกษาเป็นกระบวนการแห่งพลวัตที่มีการปรับเปลี่ยนและพัฒนาเสมอ

จากการศึกษาของ วิจิต นันทสุวรรณ และจำนง แรกพินิจ (2541 : 44) พบว่า อัฟริกาตะวันออก มุ่งเน้นกลไกของครอบครัวและท้องถิ่นในการจัดการศึกษา ในรูปแบบของการจัดการศึกษาพื้นบ้าน (Indigenous Education) การเชื่อมโยงการศึกษาเข้ากับวัฒนธรรมของชุมชน มีหลักการว่าการถ่ายทอดวัฒนธรรมเป็นมิติสำคัญของการศึกษาพื้นบ้านนั้น การศึกษาท้องถิ่นเป็นพลังขับเคลื่อนทางวัฒนธรรมและเป็นพื้นฐานการศึกษาตามอัธยาศัย โดยมีฐานคิดในการจัดการศึกษาพื้นบ้าน ดังนี้

ตาราง 4 แสดงการเปรียบเทียบฐานคิดในการจัดการศึกษาพื้นบ้าน

ฐานคิดในการจัดการศึกษาพื้นบ้าน		
เชิงวงจรชีวิต	เชิงห้วงชีวิต	เชิงบริบททางสังคม
วงจรที่ 1 เป็นช่วงแห่งความเป็นเด็กที่จะต้องเรียนรู้และอยู่ในความดูแลของพ่อแม่	ห้วงที่ 1 เป็นช่วงแห่งการศึกษาที่บ้านและพื้นที่ใกล้เคียงผู้ปกครองและสมาชิกชุมชนจะ	1. ด้านสังคม กระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิตจากสื่อ เช่น นิทาน ดนตรี ปริศนาคำสั่งสอน พิธีกรรมต่างๆ
วงจรที่ 2 เป็นช่วงแห่งการถ่ายทอดพิธีกรรมเพื่อเตรียมความเป็นผู้ใหญ่และขยายการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของสังคม	เสริมสร้างกิจกรรมการเรียนรู้ทั้งในวิถีชีวิตประจำวันและเทศกาลสำคัญในครอบครัว	2. ด้านเศรษฐกิจ จัดกิจกรรมเกี่ยวกับเศรษฐกิจกิจ เช่น เกษตรกรรม การเลี้ยงสัตว์ การปั้นหม้อ การจักสาน ส่งเสริมให้เป็นการเรียนรู้ตลอดชีวิต

ตาราง 4 (ต่อ)

ฐานคิดในการจัดการศึกษาพื้นบ้าน		
เชิงวงจรชีวิต	เชิงห้วงชีวิต	เชิงบริบททางสังคม
วงจรที่ 3 เป็นช่วงแห่งความเป็นผู้ใหญ่ พร้อมที่จะรับใช้สังคมและประเทศชาติ ในรูปแบบที่หลากหลาย เช่น นักรบ นักการเมือง นักการศาสนา ผู้ทรงภูมิปัญญา ผู้พิพากษา ฯลฯ	ห้วงที่ 2 ช่วงการเรียนรู้ บทบาทของสมาชิก ครอบครัว ชุมชนและสังคมในวงกว้างเป็นห้วงแห่งความผูกพันของเยาวชนที่จะเรียนรู้และสืบสารภารกิจของตระกูล ทั้งในด้านประเพณีกฎระเบียบและค่านิยม ห้วงที่ 3 ช่วงแห่งการอบรม บ่มเพาะเพื่อปลูกฝังจริยธรรมทางสังคมและความเข้าใจเกี่ยวกับเศรษฐกิจสังคมและการเมืองท้องถิ่น	3. ด้านการเมือง ตระหนักว่ามีอิทธิพลต่อการศึกษา การศึกษาพื้นบ้านจะเป็นทางเลือกของแต่ละท้องถิ่นที่ลดความขัดแย้งได้ 4. ด้านจิตใจและธรรมชาติ ศาสนาและความเชื่อที่เชื่อมโยงเข้ากับธรรมชาติ ทำให้การศึกษาพื้นบ้านมีมุมมองที่หลากหลายบนพื้นฐานความเชื่อของแต่ละสังคม

จากการศึกษาฐานคิดการจัดการศึกษาเรียนรู้ของอัฟริกาตะวันออกที่มีอิสระสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมและวัฒนธรรมของชุมชน ตลอดจนแนวทางการจัดการศึกษาของประเทศญี่ปุ่นที่มุ่งเน้นการพัฒนาชุมชนต้นแบบแห่งการเรียนรู้ในหลายๆ ด้าน พบว่าสอดคล้องกับการจัดการศึกษาของไทยที่ปรากฏในรูปแบบของศูนย์การเรียนรู้ในชุมชน เช่น ศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนไม่เรียง อำเภอนางรอง จังหวัดนครราชสีมา กลุ่มอินแปลงและมหาวิทยาลัยชุมชนนานาชาติบ้านบัว อำเภอกุดปาก จังหวัดสกลนคร มหาวิทยาลัยชาวบ้านตำบลคลองเปือย อำเภอนะจะ จังหวัดสงขลา ฯลฯ ตลอดจนการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ ที่มุ่งพัฒนาให้ชุมชนเข้มแข็ง เช่น เครือข่ายฮักเมืองน่าน สมาคมฟื้นฟูหมู่บ้านชนบทสงขลา ชุมชนอุ้มไต่ฮีสาน เครือข่ายโรงงานแปรรูปยางพารา และโรงงานแปรรูปแป้งขนมจีนนครราชสีมา ฯลฯ

ในด้านการจัดการศึกษาในระบบ (Formal Education) พบว่าสหรัฐอเมริกา ญี่ปุ่น เกาหลี นิวซีแลนด์ และประเทศไทย ส่งเสริมผู้นำและผู้รู้ หรือภูมิปัญญาท้องถิ่นมาจัดการเรียนรู้ในสถานศึกษา โดยนำวัฒนธรรมและประเพณีมาให้ผู้เรียนได้ศึกษาเรียนรู้

ในด้านการศึกษานอกระบบ (Non - Formal Education) พบว่ามีการเชื่อมโยงการเรียนรู้ชุมชนเข้าสู่โรงเรียนได้มากขึ้น ทั้งในต่างประเทศและประเทศไทย เช่น การเรียนรู้ด้านการจัดการเงินทุนออมทรัพย์ สขขลา การจัดการเรียนรู้ชุมชนบ้านน้ำลาด ชัยภูมิ ชุมชนศิริวง นครศรีธรรมราช ในรูปแบบการเชื่อมโยงจากโรงเรียนสู่ชุมชนได้แก่ การดำเนินการกลุ่มออมทรัพย์แบบพัฒนาวงจรชีวิตสงขลาของ ครูชบ ยอดแก้ว กรณีศึกษาโรงเรียนบ้านน้ำท่วม อำนาจเจริญที่ทำให้ ชุมชนท้องถิ่น และโรงเรียนเกิดการเรียนรู้ร่วมกันหรือเชื่อมโยงความรู้กันได้ (วิจิต นันทสุวรรณ และจันทน์ แรกพินิจ, 2541 : 34)

สำหรับประเทศไทยนั้นพบประเด็นของการศึกษาที่สำคัญหลายประการ คือการเรียนรู้ที่จะใช้ประโยชน์จากทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน การเรียนรู้ภูมิปัญญาไทย การดำรงไว้ซึ่งความเป็นเอกลักษณ์ความเป็นไทย โดยอาศัยบุคลากรจากแหล่งความรู้ในชุมชนหรือภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งจะทำให้เกิดการเรียนรู้ในช่วงชีวิตหลังวัยเรียน โดยผ่านการประยุกต์ใช้สื่ออันทันสมัยหรือสื่อพื้นบ้าน และในด้านการจัดการระบบการศึกษาตลอดชีวิต จำเป็นต้องมีการวิจัยเพื่อแสวงหารูปแบบศึกษาตลอดชีวิตที่เหมาะสมกับสังคมไทย ทั้งในด้านการกำหนดหน่วยงานที่รับผิดชอบการบริหารจัดการ การออกกฎหมาย การมีส่วนร่วมของชุมชน การเชื่อมโยงการศึกษาทุกระดับ ตลอดจนการวิจัยเกี่ยวกับความต้องการเรียนรู้ของประชาชน ฯลฯ ซึ่ง รุ่ง แก้วแดง (2538 : 44) กล่าวว่า ควรกระจายอำนาจทางการศึกษาโดยเฉพาะในส่วนของการถ่ายทอดความรู้ทางวัฒนธรรมซึ่งเป็นภูมิปัญญาดั้งเดิมนั้นให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นผู้ดำเนินการ โดยควรมีการดำเนินงานใน 4 ด้าน คือ 1) การกำหนดนโยบาย หรือกรอบของงาน 2) การฝึกอบรมบุคลากรขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 3) การอุดหนุนงบประมาณ และ 4) การกำหนดตัวชี้วัดผลการปฏิบัติงาน

ทั้งนี้สรุปได้ว่ากระแสการพัฒนาสังคมโดยกระบวนการทางการศึกษานั้นให้ความสำคัญกับการจัดการเรียนรู้ที่มีท้องถิ่นเป็นฐานรากของการพัฒนา (Local Base Development) บนพื้นฐานของวัฒนธรรมประเพณี และความต้องการของท้องถิ่น ที่พบว่าหลายประเทศ เช่น สหรัฐอเมริกา อังกฤษ แคนาดา ออสเตรเลีย เกาหลี และญี่ปุ่น มีประเด็นร่วมที่น่าสนใจเกี่ยวกับการจัดการศึกษาของท้องถิ่นหลายประการคือ

4.1 มีการกำหนดนโยบายและหน่วยงานที่รับผิดชอบโดยตรง โดยมีการกระจายอำนาจให้แก่ลรัฐหรือท้องถิ่นบริหารจัดการที่มุ่งเป็นการสร้างความรู้ ความเข้าใจ และเจตคติที่ถูกต้องให้ประชาชน

4.2 จัดโครงสร้างพื้นฐานเกี่ยวกับเทคโนโลยีในระดับประเทศ

4.3 มีการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ เครือข่ายชุมชนการเรียนรู้ตลอดชีวิต สร้างเมืองการเรียนรู้ และวัฒนธรรมการเรียนรู้ภายในชุมชน

4.4 ส่งเสริมให้ชุมชนเป็นฐานของการพัฒนาการจัดการศึกษาการเรียนรู้ตลอดชีวิต

4.5 ให้ความสำคัญแก่บ้านว่าเป็นแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิตพัฒนาพ่อแม่ ผู้ปกครองให้เป็น ผู้เรียนรู้ตลอดชีวิต

4.6 ส่งเสริมสถานประกอบให้จัดการศึกษาภายในองค์กรอย่างต่อเนื่อง

5. บทสังเคราะห์รูปแบบการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาท้องถิ่น

การศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลเชิงการเปรียบเทียบแนวคิดการจัดการศึกษาของประเทศต่างๆ ผู้วิจัยได้ทำการสังเคราะห์เป็นรูปแบบการจัดการศึกษาเพื่อเป็นกรอบแนวคิดในการศึกษาวิจัยต่อไป ประกอบด้วย 4 รูปแบบ ดังนี้

5.1 รูปแบบที่ 1 รูปแบบการจัดการศึกษาเพื่อคนทั้งมวล (Education for All)

การจัดการศึกษาเพื่อคนทั้งมวล (Education for All) นั้นเป็นการจัดการศึกษาให้กับ ประชาชนทุกเพศ ทุกวัย และวัยผู้ใหญ่ (Ardragogy) เป็นการจัดการศึกษาตลอดชีวิต (Lifelong Education) ให้ทุกกลุ่มบุคคล ทุกกลุ่มอาชีพ (Career) กลุ่มวัฒนธรรมประเพณี (Cultural) ทุกชุมชน (Community) ตลอดจนกลุ่มผู้ด้อยโอกาสต่างๆ ได้แก่ คนจน คนเร่ร่อน ผู้ถูกทอดทิ้ง ผู้ถูกทำร้ายทารุณ คนพิการ และผู้ขาดโอกาสทางการศึกษา ฯลฯ สังเคราะห์รูปแบบการจัดการศึกษาเพื่อคนทั้งมวล (Education for All) โดยจำแนกตามวัยและกลุ่มบุคคลได้ดังนี้

5.1.1 รูปแบบการจัดการเรียนรู้เพื่อคนทุกวัย จำแนกได้ ดังนี้

- 1) วัยเด็ก (Pedagogy)
- 2) วัยผู้ใหญ่ (Ardragogy)

5.1.2 การจัดการเรียนรู้ตามกลุ่มบุคคล จำแนกได้ดังนี้

- 1) กลุ่มอาชีพ (Career) ได้แก่ กลุ่มอาชีพท้องถิ่น
- 2) กลุ่มวัฒนธรรมประเพณีภูมิปัญญาท้องถิ่น (Cultural and Local Wisdom) ได้แก่ กลุ่มบุคคลที่มีแนวปฏิบัติตามวัฒนธรรมประเพณีเดียวกัน กลุ่มผู้นำ ผู้รู้ และภูมิปัญญาท้องถิ่น
- 3) กลุ่มบุคคลตามถิ่นที่อยู่อาศัย (Community) ได้แก่ ชุมชน ชนกลุ่มน้อย ผู้อพยพ และคนต่างด้าว
- 4) กลุ่มผู้ด้อยโอกาส ได้แก่ คนจน คนเร่ร่อน ผู้ถูกทอดทิ้ง ผู้ถูกทำร้ายทารุณ คนพิการ ผู้ขาดโอกาสทางการศึกษา

จากการศึกษานโยบายของประเทศต่างๆ พบว่ามีทิศทางที่สอดคล้องกันตามนโยบาย การจัดการศึกษาเพื่อคนทั้งมวล (Education for All) โดยมีรายละเอียดในประเด็นต่างๆ ดังนี้

ตาราง 5 แสดงรูปแบบการจัด

การศึกษาเพื่อคนทั้งมวล (Education for All)		
เป้าหมายและ แนวทางการศึกษา	การศึกษาสำหรับเด็ก	การศึกษาสำหรับผู้ใหญ่
1. เป้าหมาย	1. การศึกษาเพื่อพัฒนาเยาวชนของชาติ ให้มีคุณลักษณะ คุณสมบัติและ สมรรถนะตามที่ประเทศชาติกำหนด และพัฒนาเยาวชนให้มีทิศทางและ สมรรถนะตามที่ท้องถิ่นต้องการ ได้แก่ ความรู้ ความภาคภูมิใจในท้องถิ่น อาชีพในอนาคตของท้องถิ่น การ พัฒนาท้องถิ่น	1. การศึกษาเพื่อการพัฒนา ให้เกิดการประกอบ อาชีพที่มั่นคง 2. การศึกษาเพื่อความ เข้มแข็งด้านสังคมและ วัฒนธรรม
2. นโยบาย ทางการศึกษา	การจัดการศึกษาในระบบ 1. ส่งเสริมสิทธิและความเสมอภาคใน การศึกษา 2. การจัดการศึกษาภาคบังคับและการ อุดหนุนการศึกษา 3. การจัดโอกาสทางการศึกษาให้กับ ผู้ด้อยโอกาส 4. การจัดการศึกษาสำหรับผู้มี ความสามารถพิเศษ	การจัดการศึกษาในระบบ นอกระบบ และตามอัธยาศัย 1. การจัดโอกาสทางการ ศึกษาสำหรับบุคคลทุก วัยทุกช่วงชีวิต 2. การสร้างชุมชนแห่งการ เรียนรู้ตลอดชีวิต
3. แนวการจัด การศึกษา	การจัดการศึกษาในแนวทางการกระจาย อำนาจการศึกษาสู่ท้องถิ่นโดยมีชุมชน เป็นฐาน ประกอบด้วยสถานศึกษา สถาบันครอบครัวสถาบันทางการศึกษา สื่อมวลชน ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กลุ่มเพื่อน ศูนย์การเรียนรู้ ศูนย์วัฒนธรรม และเทคโนโลยี ศูนย์การศึกษาทางไกล และ Internet	การจัดการศึกษาในแนวทาง การกระจายอำนาจ การศึกษาสู่ท้องถิ่นโดยมี ชุมชนเป็นฐานประกอบด้วย ศูนย์การเรียนรู้ สถาบัน ครอบครัว สถาบัน ประกอบการ สถาบันทาง การศึกษา สื่อมวลชน และ อินเทอร์เน็ต

5.2 รูปแบบที่ 2 รูปแบบการจัดการศึกษาโดยชุมชนเป็นฐาน (Community Based Education)

การศึกษาวิเคราะห์จัดการศึกษาโดยมีชุมชนเป็นฐาน (Community Based Education) พบว่าจะเป็นการกระจายอำนาจทางการศึกษาจากส่วนกลางสู่ท้องถิ่น โดยจำแนกบทบาทหน้าที่ดังนี้

5.2.1 ส่วนกลาง ซึ่งมีหน่วยงานทางการศึกษาของรัฐบาลกลางทำหน้าที่กำหนดนโยบายต่างๆ สนับสนุนด้านงบประมาณ วางแผนตามมาตรฐานและการตรวจสอบทางการศึกษา

5.2.2 ส่วนท้องถิ่น จะนำนโยบายจากส่วนกลางไปสู่การปฏิบัติ วางแผน และการจัดการศึกษบนพื้นฐานและความต้องการของท้องถิ่น จากการวิเคราะห์เปรียบเทียบแนวทางการศึกษาโดยมีชุมชนเป็นฐาน พบว่าในท้องถิ่นของหลายประเทศจัดการศึกษบนฐานของวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น (Cultural and Local Wisdom-Based Education) โดยได้ทำการจัดการศึกษาของครอบครัว ชุมชน ประกอบด้วยผู้นำ ผู้รู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นผู้ให้ความรู้ จัดให้มีศูนย์การเรียนรู้ แหล่งเรียนรู้ ทั้งนี้โดยการมีส่วนร่วมดำเนินการจัดการศึกษาอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้จากการวิเคราะห์เปรียบเทียบแนวทางการศึกษาโดยมีชุมชนเป็นฐานสามารถสังเคราะห์บทบาทของชุมชนและท้องถิ่นในการจัดการศึกษาได้ 3 ลักษณะ ดังนี้

1) บทบาทการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา ได้แก่ การมีส่วนร่วมในการทำหน้าที่เป็นคณะกรรมการในสถานศึกษา คณะกรรมการเขตพื้นที่การศึกษาและในหน่วยงานการศึกษาอื่นๆ ซึ่งพบว่าจะเป็นการมีส่วนร่วม Participatory ให้รูปแบบหุ้นส่วน Partnership

2) บทบาทการส่งเสริมและจัดการทางการศึกษา ได้แก่ บุคลากร หรือคณะองค์กรบุคคล สถานประกอบการ ที่ทำหน้าที่ในฐานะภูมิปัญญาท้องถิ่น สถานประกอบการ ศูนย์ต้นแบบการเรียนรู้ หรือการได้บริหารแหล่งเรียนรู้ในการจัดการศึกษาเรียนรู้ระบบต่างๆ

3) บทบาทการดำเนินงานบริหารจัดการศึกษา ได้แก่ หน่วยงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ชุมชน ท้องถิ่น ที่มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา

ทั้งนี้ผู้วิจัยได้สรุปสังเคราะห์เป็นรูปแบบการจัดการศึกษาโดยมีชุมชนเป็นฐาน (Community Based Education) ดังตารางต่อไปนี้

ตาราง 6 แสดงรูปแบบการจัดการศึกษาโดยชุมชนเป็นฐาน (Community Based Education)

การศึกษาโดยมีชุมชนเป็นฐาน (Community Based Education)		
บทบาทของชุมชน	แนวทางการดำเนินงาน ทางการศึกษา	องค์กร/บุคลากร/ผู้เกี่ยวข้อง
1. บทบาทการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา	1. บริหารและกำกับการดำเนินการกิจการทางการศึกษาอย่างมีส่วนร่วม (Participatory) ในรูปแบบหุ้นส่วน (Partnership)	1. คณะกรรมการสถานศึกษา 2. คณะกรรมการเขตพื้นที่การศึกษา 3. คณะกรรมการองค์กรการศึกษาของท้องถิ่น
2. บทบาทการส่งเสริมและจัดบริการทางการศึกษา	2. ส่งเสริมและให้บริการทางการศึกษาทุกระบบแก่สมาชิกในชุมชนหรือท้องถิ่น	1. การศึกษาโดยมีผู้นำ ผู้รู้ และภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นผู้ให้การเรียนรู้ 2. การจัดการศึกษาโดยมีองค์กรชุมชน/ชาวบ้าน เป็นผู้ดำเนินการ 3. การจัดตั้งเครือข่ายการเรียนรู้โดยชุมชน 4. สถาบันศาสนาและสถานประกอบการเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของชุมชน 5. สื่อมวลชน และอาสาสมัครส่งเสริมการศึกษา
3. บทบาทการบริหารการศึกษา	1. การบริหารการศึกษาในระบบ นอกกระบบและตามอัธยาศัย อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต	1. องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ได้แก่ องค์การบริหารส่วนจังหวัด เทศบาล องค์การบริหารส่วนตำบล 2. องค์กรการศึกษาท้องถิ่นและเอกชน

5.3 รูปแบบที่ 3 รูปแบบการจัดการศึกษาเพื่ออาชีพ (Education for Career)

จากการศึกษาเปรียบเทียบการจัดการศึกษาเพื่ออาชีพ (Education for Career) ของประเทศต่างๆ ผู้วิจัยได้สรุปสังเคราะห์เป็นรูปแบบการจัดการศึกษาเพื่ออาชีพ (Education for Career) ได้ดังตารางต่อไปนี้

ตาราง 7 แสดงรูปแบบการจัดการศึกษาเพื่ออาชีพ (Education for Career)

ประเด็นการศึกษาการจัดการศึกษาเพื่ออาชีพ (Education for Career)		
เป้าหมาย	อาชีพ	การจัดการศึกษา
1. เพื่อเสริมสร้างรายได้ และส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชน	กลุ่มอาชีพประกอบด้วย 1. การเกษตร เช่น การเลี้ยงสัตว์ เกษตรเชิงนิเวศวิทยา	1. การศึกษาในระบบนอกระบบ และตามอัธยาศัย 2. การศึกษาเรียนรู้โดยสถานประกอบการ
2. การพัฒนาคุณภาพผลผลิตโดย การพัฒนาฝีมือ และแรงงาน	เกษตรประยุกต์ 2. จักสาน สิ่งประดิษฐ์ และงานช่างฝีมือต่างๆ เช่น ทอเสื่อ ทอผ้า	3. การศึกษาโดยครอบครัว 4. การเรียนรู้โดยชุมชน 5. การฝึกอาชีพในศูนย์การเรียนรู้ชุมชน (CLC : Community Learning Centre)
3. การใช้นวัตกรรมและเทคโนโลยีพัฒนาคุณภาพผลผลิตและส่งเสริมกระบวนการด้านอาชีพท้องถิ่น	3. อาหารและผลิตภัณฑ์แปรรูป เช่นการทำขนม อาหารสำเร็จรูป 4. การบริการและการท่องเที่ยว ได้แก่ การให้บริการ ค้าขาย ตัดเย็บเสื้อผ้า ตัดผม เสริมสวย ฯลฯ	
4. สร้างโอกาสและสิทธิทางการศึกษาให้กับประชาชนอย่างทั่วถึง	5. กลุ่มอาชีพด้านสุขภาพ 6. กลุ่มอาชีพเชิงวัฒนธรรมและเทคโนโลยี	

สำหรับการศึกษาอาชีพในท้องถิ่นของไทยพบว่ามีจัดการศึกษาทั้งในระบบนอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย เช่น อาชีพด้านการเกษตรกรรม ได้แก่ การทำไร่ ทำนา ปลูกพืช ฯลฯ

อาชีพด้านการจักสาน งานฝีมือ และสิ่งประดิษฐ์ ได้แก่ ฝ้ายทอ ทำทอง ตูไม้แกะสลัก การทอเสื่อ เครื่องปั้นดินเผา เครื่องจักสาน ไม้กวาด ฯลฯ กลุ่มอาชีพด้านอาหารและผลิตภัณฑ์แปรรูป ได้แก่ การทำขนม ผลิตภัณฑ์เครื่องดื่ม อาหารแปรรูปครัวเรือน และกลุ่มอาชีพด้านบริการและการท่องเที่ยว เช่น การโรงแรมและที่พัก การให้บริการยานพาหนะ การนวด และเสริมสวย ฯลฯ

5.4 รูปแบบที่ 4 รูปแบบการจัดการศึกษابนฐานของวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น (Cultural and Local Wisdom Based Education)

การศึกษาแนวคิดในการจัดการศึกษابนฐานของวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น (Cultural and Local Wisdom Based Education) ประมวลสรุปสังเคราะห์เป้าหมายการจัดการศึกษา ได้ 3 ประการคือ

5.4.1 การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาศักยภาพของบุคคล

5.4.2 การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาครอบครัวและชุมชน

5.4.3 การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของท้องถิ่นและประเทศชาติ

ตาราง 8 แสดงรูปแบบการจัดการศึกษابนฐานของวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น (Cultural and Local Wisdom Based Education)

การจัดการศึกษابนฐานของวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น (Cultural and Local Wisdom-Based Education)		
เป้าหมาย	สาระการเรียนรู้	แนวการจัดการศึกษา
1. การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาศักยภาพของบุคคล	1. การถ่ายทอดพิธีกรรม วัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่น 2. การถ่ายทอดอาชีพบรรพบุรุษ	1. การจัดการศึกษาโดยครอบครัว 2. การศึกษาโดยมีผู้นำ ผู้รู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นผู้ให้ความรู้
2. การจัดการเพื่อพัฒนาครอบครัวและชุมชน	1. การเรียนรู้เกี่ยวกับวิถีชีวิตประจำวันเทศกาลของครอบครัวและท้องถิ่น 2. การเรียนรู้เชิงเอกลักษณ์ของหมู่บ้านตามทัศนะของชุมชนและท้องถิ่น	1. การจัดการศึกษาโดยครอบครัวชุมชน 2. การศึกษาโดยมีผู้นำ ผู้รู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นผู้ให้ความรู้ 3. การศึกษาจากตัวแทน นิทานและพิธีกรรมท้องถิ่น

ตาราง 8 (ต่อ)

การจัดการศึกษาบนฐานของวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น (Cultural and Local Wisdom Based Education)		
เป้าหมาย	สาระการเรียนรู้	แนวการจัดการศึกษา
3. การจัดการเพื่อ การศึกษาพัฒนา เศรษฐกิจและ สังคมท้องถิ่น และประเทศชาติ	1. การปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม ทางสังคมและการเมือง 2. การศึกษาพัฒนาทักษะอาชีพการ ส่งเสริมรายได้และพัฒนา เศรษฐกิจ 3. การเรียนรู้วัฒนธรรมและ เทคโนโลยีพื้นบ้านและ เทคโนโลยีอันทันสมัย	1. การศึกษาโดยมีผู้นำ ผู้รู้ ภูมิ ปัญญาท้องถิ่นเป็นผู้ให้ความรู้ 2. โดยศูนย์การเรียนรู้ แหล่งเรียนรู้ และสถานประกอบการ

จากการที่ผู้วิจัยได้วิเคราะห์เปรียบเทียบการจัดการศึกษาของประเทศต่างๆ และนำมา
สังเคราะห์เป็นรูปแบบการจัดการศึกษา ทั้ง 4 รูปแบบคือ 1)รูปแบบการจัดการศึกษาเพื่อคนทั้งมวล
(Learning for All) 2) รูปแบบการจัดการศึกษาโดยชุมชนเป็นฐาน (Community Based Learning)
3) รูปแบบการจัดการศึกษาเพื่ออาชีพ (Learning for Career) และ 4) รูปแบบการจัดการศึกษาบนฐาน
ของวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น (Cultural and Local Wisdom-Based Learning) จะเป็นแนวคิด
พื้นฐานของการวิจัยเพื่อนำเสนอรูปแบบการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาท้องถิ่นของจังหวัดสุโขทัย
ที่เหมาะสมต่อไป

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในปัจจุบัน การจัดการท่องเที่ยวจึงได้เปลี่ยนแนวทางการจัดการที่มุ่งสนับสนุนให้ชุมชน
เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวมากขึ้น ดังจะพบว่าม้งานศึกษาวิจัยเพื่อศึกษาผลกระทบ
จากการท่องเที่ยวและประมวลองค์ความรู้เกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนโดยชุมชน ผ่านมิติ
ของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การท่องเที่ยว
ทางเกษตร และการท่องเที่ยวในรูปแบบอื่นในพื้นที่ต่างๆ มีเป็นจำนวนมาก โดยจะขอยกงานศึกษา
ที่เกี่ยวข้องบางส่วน ประกอบแนวทางการศึกษาในครั้งนี้

งานวิจัยต่างประเทศ

ยัง และฟลาวเวอร์ส (Young and Flowers. 1982 : 32) ทำวิจัยเรื่อง การศึกษานักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้ามาท่องเที่ยวใน Cook Country Forest Preserve District (CCFPD) ซึ่งเป็นเขตป่าสงวนแห่งชาติของสหรัฐอเมริกา พบว่า นักท่องเที่ยวมีความพึงพอใจต่อพื้นที่และลักษณะของป่าไม้ตามธรรมชาติ มีความเงียบสงบและไม่ต้องการเปลี่ยนแปลงสภาพธรรมชาติใดๆ ในแหล่งท่องเที่ยว เช่น การก่อสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกในด้านนันทนาการ นักท่องเที่ยวมีความต้องการที่จะพักผ่อนในสภาพธรรมชาติมากกว่า

อีไล (Ealine. 1984 : 45) ศึกษาเกี่ยวกับความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวที่มีต่อนันทนาการและสวนสาธารณะของเอกชนในนิวยอร์ก ประเทศสหรัฐอเมริกา โดยการสำรวจประชาชนที่มาเที่ยวจำนวน 9,800 คน โดยใช้แบบสอบถามเพื่อทราบระดับความพึงพอใจในระดับมาก คิดเป็นร้อยละ 68.82 ความพึงพอใจในการจัดโปรแกรมกิจกรรมนันทนาการอยู่ในระดับมากทั้งชายและหญิงใกล้เคียงกันคิดเป็นร้อยละ 50 สำหรับอาชีพส่วนใหญ่เป็นนักธุรกิจมีความพึงพอใจอยู่ในระดับมากทั้งด้านสภาพพื้นที่และนันทนาการ รองลงมาคือ ข้าราชการ นักเรียน นักศึกษา

แม็คอินทอช และ เกิร์ดเนอร์ (McIntoch and Goeldner. 1986 : 14) ได้ศึกษาและให้แนวคิดอุปสงค์ด้านการท่องเที่ยวหรือความต้องการซื้อสินค้าทางการท่องเที่ยว (Demand to a Destination) ประกอบด้วย “แนวโน้มที่จะเดินทางท่องเที่ยว” (Propensity to Travel) เป็นความเต็มใจที่จะเดินทางหาประสบการณ์ในแหล่งท่องเที่ยวที่เลือกสรรแล้ว ซึ่งมีปัจจัยสำคัญ คือ แรงจูงใจทางการท่องเที่ยว และลักษณะทางจิตวิทยาของนักท่องเที่ยว คือ ลักษณะนิสัยเฉพาะบุคคลของนักท่องเที่ยวที่มีความชอบการท่องเที่ยวแตกต่างกัน นอกจากนี้ยังมีสถานภาพทางสังคมเศรษฐกิจหรือข้อมูลประชากรศาสตร์ ซึ่งก็คือ ลักษณะทางสังคมและสถานภาพทางเศรษฐกิจของครอบครัว พร้อมด้วยประสิทธิภาพทางการตลาดเป็นตัวชักจูง ซึ่งก็คือ ประสิทธิภาพทางการตลาดของหน่วยงานที่รับผิดชอบให้แหล่งท่องเที่ยวเป็นที่รู้จักและน่าสนใจ

นอกจากแนวโน้มที่จะเดินทางแล้ว ยังมีอุปสรรคหรือ “ความต้านทานการเดินทาง” (Resistance) เข้ามารับขวางอีกด้วย ได้แก่ “ระยะทางด้านเศรษฐกิจ” คือ เวลาและต้นทุนในการเดินทางจากที่พักอาศัยไปยังแหล่งท่องเที่ยว “ระยะทางด้านวัฒนธรรม” คือ ความแตกต่างทางวัฒนธรรมของแหล่งท่องเที่ยวและวัฒนธรรมของนักท่องเที่ยว “ต้นทุนค่าบริการ” ยิ่งต้นทุนค่าบริการในแหล่งท่องเที่ยวสูงก็ยิ่งเกิดความต้านทานในการเดินทางสูง และ “คุณภาพของการบริการ” ก็เป็นปัจจัยสำคัญ ถ้าคุณภาพการบริการในแหล่งท่องเที่ยวสูง การต้านทานการท่องเที่ยวก็จะต่ำ และสุดท้ายคือ “ฤดูกาล” มีผลต่อความต้องการของนักท่องเที่ยวมากเช่นกันกล่าวคือ ความดึงดูดใจของแหล่งท่องเที่ยว

จะขึ้นกับช่วงเวลาในปีหนึ่งๆ ด้วย ว่าได้วางแผนท่องเที่ยวพักผ่อนในระยะใด ตัวอย่าง การเล่นสกี ความต้องการจะสูงในฤดูหนาว และความต้านทานต่อการเดินทางไปเล่นสกีจะต่ำในฤดูร้อน กล่าวได้ว่า แนวโน้มที่จะเดินทางจะถูกความต้านทานลดทอนบทบาทลง

เอ็ดบัช และ อุคาก้า (Egbuche and Ukaga. 2008 : 25) ได้ทำการศึกษาในเรื่อง การจัดการทรัพยากรธรรมชาติโดยชุมชน โดยทำการศึกษาในพื้นที่เมืองชินสุย มณฑลกวางตุ้ง ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนจีน คณะผู้วิจัยได้ใช้การประเมินที่มุ่งเน้นการอภิปรายกลุ่มและประเมินผล การมีส่วนร่วมแบบวิธีการออกแบบรวมของดิลแมน (Dillman Total Design Method : TDM) โดยการศึกษานี้จะสังเกตการปฏิสัมพันธ์กับชุมชนและการใช้ทรัพยากรในพื้นที่ราบลุ่มเมืองชินสุย มณฑลกวางตุ้งจีน จากการศึกษาแสดงให้เห็นผลของกิจกรรมในเชิงพาณิชย์มีสูงและเกิดผลกระทบ ที่สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมบริเวณชายฝั่งปัจจัยกระทบอื่นๆ รวมถึงกฎหมาย และการจัดการระบบ นิเวศ การมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หลักเกณฑ์แนวทางสากล และการใช้ประโยชน์ทรัพยากร ป่าชายเลนในพื้นที่ เมื่อพิจารณาถึงการท่องเที่ยวที่มีศักยภาพสูง การสำรวจพื้นที่ซึ่งมีความจำเป็น ในการติดต่อประสานงานกันในกลุ่มชน ส่งเสริมการศึกษาแก่คนในชุมชน เพื่อเพิ่มมูลค่าและความ สำคัญแก่ระบบนิเวศวิทยาและเศรษฐกิจของพื้นที่ลุ่มแม่น้ำแห่งนี้

คาร์ดคา และเนปาล (Khadka and Nepal. 2010 : 32) ได้ทำการศึกษาเรื่องการตอบสนอง ของคนในท้องถิ่นในการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์เขตพื้นที่อนุรักษ์ อันนาพอนา ประเทศเนปาล ผลการศึกษาพบว่าความแตกต่างที่สำคัญระหว่างสองกลุ่มในแง่ของการมีส่วนร่วมในชุมชน อุปสรรค ต่อการมีส่วนร่วมและการรับรู้ผลประโยชน์จากการมีส่วนร่วม เนื่องจากมีความแตกต่างเชิงพื้นที่ ความแตกต่างทางประชากร และความแตกต่างทางด้านทัศนคติ สองกลุ่มหมู่บ้านมีความต้องการ ค่านิยมและปัจจัยแรงจูงใจในการที่ไม่สามารถระบุและปฏิบัติได้ชัดเจน การวิจัยระบุว่าต้องใช้ หน่วยงานอนุรักษ์ที่จะสร้างสรรค์ในการกำหนดกลยุทธ์และโครงการที่เหมาะสมกับกลุ่มสังคมเฉพาะ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพของชุมชนในการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์

งานวิจัยในประเทศ

ธวัชชัย บุญโชติ (2538 : 28) คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล ศึกษาวิจัยเรื่อง การเปลี่ยนแปลงอันเกิดจากการพัฒนาการท่องเที่ยวในชุมชนชนบท : กรณีศึกษา สามเหลี่ยมทองคำ ในบ้านสบรวกซึ่งเป็นที่อยู่ของชาวไทยเชื้อชาติไทยใหญ่ พบว่าการท่องเที่ยว เป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาชนบท เพราะที่บ้านสบรวกนี้ ได้ดำเนินการจัดการท่องเที่ยว โดยไม่ได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐโดยตรง แต่เน้นการมีส่วนร่วมของคนในท้องถิ่นเป็นปัจจัยหลัก ในการผลักดันการท่องเที่ยวให้ประสบความสำเร็จ โดยบ้านสบรวกได้ใช้กลยุทธ์ 2 ประการ ในการพัฒนาการท่องเที่ยว คือ การฟื้นฟูวัฒนธรรมดั้งเดิม (Revitalization) และการยอมรับ (Adoption)

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ผลจากการพัฒนาโดยใช้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือทำให้พบว่า การท่องเที่ยวได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างมากทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การถือครองที่ดินและการใช้ที่ดิน คือชาวบ้านได้เปลี่ยนอาชีพมาทำการท่องเที่ยวมากขึ้น มีรายได้ต่อครัวเรือนสูงขึ้นและราคาที่ดินพุ่งสูงขึ้น ซึ่งกระตุ้นให้เกิดความแตกต่างทางสังคมและวัฒนธรรม แต่ในระยะยาวอาจเกิดผลกระทบทางลบได้ถ้าปราศจากการควบคุมหรือดูแลลภาวะทางน้ำ ทักษะอาชญาและการรุกคืบพื้นที่ป่าโดยชาวบ้าน ซึ่งจะนำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงต่อสิ่งแวดล้อมในระยะยาวได้

ยศ สันตสมบัติ และคณะ (2544 : 22) มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ศึกษาวิจัยเรื่อง การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ : ความหลากหลายทางวัฒนธรรมและการจัดการทรัพยากร ที่ศึกษาถึงระบบและภูมิปัญญาในการจัดการทรัพยากร และการท่องเที่ยวมีผลกระทบต่อปรับตัวทางวัฒนธรรมและศักยภาพของชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยว รวมถึงจะเป็นการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างไร ในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยว 7 แห่ง จังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยใช้กระบวนการศึกษาวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม PAR (Participatory Action Research) เป็นระยะเวลาในการวิจัย 2 ปี ผลการศึกษาพบว่า 1) บริบทของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในเขตภาคเหนือตอนบนเชื่อมโยงกับปัญหาความด้อยพัฒนาและความเป็นคนชายขอบของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ที่ถูกทำให้เป็น “ผู้ถูกท่องเที่ยว” ถูกเอารัดเอาเปรียบด้านค่าตอบแทนจากบริษัทท่องเที่ยว และถูกกำหนดจากภายนอกว่าเป็นชนชั้นที่ด้อยกว่า ส่งผลให้กลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆขาดความมั่นใจในตนเอง จนไม่กล้าต่อรองกับภายนอกที่เข้ามาทำลายสภาพแวดล้อม และละเมิดประเพณีและศักดิ์ศรีทางวัฒนธรรมของตนได้ 2) ผลการศึกษาในด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศกับศักยภาพของชุมชนในการจัดการทรัพยากรพบว่า ชุมชนที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวมักมีทรัพยากรธรรมชาติที่สวยงาม สภาพป่าสมบูรณ์ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้นักท่องเที่ยวเลือกมาชม ทั้งนี้เนื่องจากชุมชนมีภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่องระบบการผลิตและการจัดการทรัพยากร ที่อยู่บนความสัมพันธ์ของระบบเครือญาติ มาตั้งแต่อดีตและต่างมีสำนึกร่วมกันเรื่องการใช้และได้ประโยชน์ร่วมกันของชุมชน แต่ประโยชน์จากการท่องเที่ยวที่ผ่านมากลับตกอยู่กับบริษัทที่นำเที่ยวเป็นจำนวนมาก และส่งผลกระทบจากการท่องเที่ยว คือ การเข้ามาของนักท่องเที่ยวกับการรองรับของทรัพยากรที่ไม่สมดุลกันในระยะยาว ชุมชนจะต้องคิดและวางแผนในการรองรับมากขึ้น รวมไปถึงการร่วมมือกันเป็นเครือข่ายในวงกว้างมากขึ้น เพื่อทำการรักษาสภาพแวดล้อมในระดับที่กว้างกว่าชุมชน หมู่บ้านของตน และการรองรับสิทธิของชุมชนในการจัดการทรัพยากรตามกฎหมายที่ต้องเร่งผลักดันเป็นจริงมากขึ้น เหล่านี้จะช่วยให้ชาวบ้านได้ประโยชน์จากการจัดการทรัพยากรและการท่องเที่ยวได้มากขึ้น ซึ่งจะส่งผลต่อการจัดการท่องเที่ยวอย่างมีประสิทธิภาพและนำไปสู่การพัฒนาสังคมที่ยั่งยืนได้ 3) ในเรื่องของนักท่องเที่ยวเชิงนิเวศกับศักดิ์ศรีและอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมพบว่า การเข้ามาของนักท่องเที่ยวซึ่งเข้ามาพร้อมกับความทันสมัยนั้น

ได้ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงหรือทำลายวัฒนธรรมท้องถิ่นและวิถีชีวิตของชุมชน ซึ่งเป็นต้นทุนการท่องเที่ยวอีกประการหนึ่งดังจะพบว่า แบบแผนจารีตและประเพณีที่ชุมชนแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ได้สร้างและแสดงตามวาระและโอกาสสำคัญนั้น ได้ถูกนำมาแสดงให้นักท่องเที่ยวชม (Tourist Display) อย่างพร่ำเพรื่อจนขาดเนื้อหาสาระเดิม และไม่สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริง การศึกษาวิจัยในครั้งนี้จึงได้เปิดเวทีการพูดคุยกับชาวบ้านและชุมชนเพื่อค้นหา “ตัวตน” และการสร้างความหมายให้กับวิถีชีวิตผ่านการตีความขนบธรรมเนียมประเพณีความเชื่อและพิธีกรรม เพื่อให้มองเห็นความสำคัญของตนเองและเป็นผู้กำหนดว่าพวกเขาต้องการ “นำเสนอ” ตนเองเป็นใครต่อนักท่องเที่ยว และสามารถพลิกบทบาทมาเป็นผู้กำหนดตนเองมากขึ้น เพื่อสร้างความเท่าเทียมกับภายนอกได้

4) ศักยภาพของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยว เป็นการสร้างกระบวนการในการจัดการท่องเที่ยวโดยชาวบ้านมีบทบาทสำคัญ คือ เริ่มจากการคัดเลือกตัวแทนจากชาวบ้านเพื่อทำหน้าที่ในการวางแผนและจัดการท่องเที่ยว รวมถึงประสานงานกับส่วนต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว จัดทำแผนงานและโปรแกรมการท่องเที่ยวของหมู่บ้าน เตรียมแผน การประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว เตรียมความพร้อมด้านการให้บริการ และมีหน้าที่ประชุมหารือเพื่อติดตามการทำงานและแก้ไขปัญหาต่างๆ เหล่านี้คือ ศักยภาพของชุมชนกับการจัดการด้านการท่องเที่ยวอย่างเป็นระบบ 5) การท่องเที่ยวกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยพิจารณาจากตัวชี้วัดในเรื่องความสมบูรณ์ของธรรมชาติแวดล้อม การกระจายรายได้ และโครงการพัฒนาชุมชนที่มีการนำรายได้ จากการท่องเที่ยวมาใช้ในการพัฒนาชุมชนของตนเองท้ายสุดคือเกิดกระบวนการเรียนรู้และถ่ายทอดไปยังผู้นำรุ่นใหม่ 6) ปัญหา ข้อจำกัด ที่พบจากการวิจัยคือ ข้อจำกัดในระดับพื้นที่ คือการขาดความเชื่อมั่นของชาวบ้าน ทำให้เกิดความขัดแย้งภายในชุมชน ความต้องประสิทธิภาพของผู้นำและองค์กรชุมชนในการบริหารจัดการ รวมถึงขาดเครือข่ายชุมชนในการจัดการทรัพยากรร่วมกัน และปัญหาการประสานงานจากรัฐที่ขาดนโยบายส่งเสริมอย่างชัดเจนและการประสานงานกับผู้ประกอบการภาคเอกชน โดยเอกชนมองว่าการบริหารจัดการท่องเที่ยวของชาวบ้านเป็นการแข่งขันกับภาคเอกชน จึงจัดเวทีเพื่อพูดคุยร่วมกันหลายฝ่าย ทั้งนี้ หน่วยงานภาครัฐต้องดำเนินการประสานและสร้างความเข้าใจที่ดีต่อกันในทุกฝ่าย

สินธุ์ สโรบล และคณะ (2546 : 8) ได้ทำการรวบรวมองค์ความรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยวโดยชุมชน ตลอดจนสร้างและพัฒนาฐานข้อมูล รวมทั้งสรุปประสบการณ์ในกระบวนการทำงานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวโดยชุมชนในพื้นที่ภาคเหนือทั้งหมด 32 โครงการ ผ่านกระบวนการวิจัยโครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม และรวบรวมไว้ในหนังสือ การท่องเที่ยวโดย ชุมชน : แนวคิดและประสบการณ์พื้นที่ภาคเหนือ โดยได้รับการสนับสนุนจากโครงการประสานงานวิจัยและพัฒนาเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) สำนักงานภาค โดยใช้ประเด็นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นแนวทางการศึกษาและเพื่อใช้การวิจัยเป็นเครื่องมือ ในการ

ยกระดับการท่องเที่ยวที่ดำเนินการโดยชุมชน บนฐานคิดที่ว่าทำอย่างไรให้การท่องเที่ยวสร้างความยั่งยืนให้ฐานทรัพยากรและการมีส่วนร่วมสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน

มณีวรรณ ผิวนิ่ม (2547 : 18) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง พัฒนาการและผลกระทบของการท่องเที่ยวกรณีศึกษาชุมชนตลาดน้ำ โดยศึกษาตลาดน้ำสองแห่งคือตลาดน้ำดำเนินสะดวก และตลาดน้ำตลิ่งชัน ผลการศึกษาพบว่า การท่องเที่ยวเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ตลาดน้ำเปลี่ยนแปลงรูปแบบการจัดการทรัพยากรท้องถิ่นไปจากเดิม และทำให้ตลาดน้ำสามารถอยู่ต่อไปในสังคมไทยได้ เพราะตลาดน้ำกลายเป็นแหล่งรายได้ของชุมชน แต่ขณะเดียวกันก็ส่งผลกระทบต่อชุมชนทั้งสองชุมชนในด้านสิ่งแวดล้อม ปัญหามลพิษทางอากาศ และเสียง การทำลายทัศนียภาพของชุมชนในตลาดน้ำทัศนคติและพฤติกรรมของคนในชุมชนต่อนักท่องเที่ยวเปลี่ยนแปลงไป มีการเอาเปรียบและหลอกลวงนักท่องเที่ยวมากขึ้น แต่ผลกระทบด้านบวกที่เกิดขึ้นคือ การท่องเที่ยวช่วยสร้างงานให้คนในชุมชนได้พัฒนาคุณภาพชีวิต เนื่องจากการปรับปรุงพื้นที่ ปรับปรุงการคมนาคมและสาธารณูปโภคให้ได้มาตรฐาน และยังช่วยอนุรักษ์วัฒนธรรมช่วยกระตุ้นให้คนในชุมชนสนใจประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมท้องถิ่น และช่วยสร้างชื่อเสียงให้แก่ชุมชน จากการศึกษาพบว่า ปัญหาหลักที่ควรได้รับการแก้ไขในการจัดการการท่องเที่ยวตลาดน้ำได้แก่ 1) ปัญหาในการบริหารและการจัดการ เนื่องจากต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายฝ่าย ในการรักษาและดำรงสภาพของตลาดน้ำตามที่นักท่องเที่ยวต้องเห็นไว้อยู่ต่อไป 2) ปัญหาเกี่ยวกับภาพลักษณ์และรูปแบบของตลาดน้ำ เนื่องจากวิถีชีวิตและสภาพแวดล้อมเปลี่ยนแปลงไปทำให้ตลาดน้ำหมดบทบาทต่อชุมชน ดังนั้นตลาดน้ำในปัจจุบันจึงถูกสภาพแวดล้อมเปลี่ยนแปลงไปทำให้ตลาดน้ำหมดบทบาทต่อชุมชน ดังนั้นตลาดน้ำในปัจจุบันจึงถูกจัดตั้งขึ้นเพื่อการท่องเที่ยว ไม่ใช่สิ่งที่เกิดขึ้นจากวิถีชีวิตเหมือนในอดีตอีกต่อไป 3) ปัญหาการหลอกลวงนักท่องเที่ยว คือ การขายสินค้าเกินราคา สินค้าไม่มีคุณภาพ 4) ปัญหาการกระจายรายได้จากการท่องเที่ยวในชุมชนอย่างไม่เป็นธรรม 5) ปัญหาเกี่ยวกับสิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐานแก่นักท่องเที่ยว เช่น ความสะอาดของสถานที่ ห้องน้ำสกปรกไม่เพียงพอ ข้อมูลแผ่นพับเป็นภาษาต่างๆ ไม่เพียงพอ

สมพงษ์ ธงไชย และคณะ (2547 : 121) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ความพร้อมในการบริการด้านอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวโดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นของไทยในกลุ่มจังหวัดริมแม่น้ำโขงตอนล่าง (มุกดาหาร อำนาจเจริญ อุบลราชธานี) ผลการศึกษาความพร้อมของการบริหารการท่องเที่ยวขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับต่างๆ พบว่าจุดแข็งคือ พื้นที่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีความพร้อมด้านทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยวที่สวยงามเป็นธรรมชาติ และการจัดการกิจการที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยว เช่น สินค้าหัตถกรรม เป็นต้น ส่วนจุดอ่อนคือ บุคลากร การขาดงบประมาณสนับสนุนเพื่อสิ่งอำนวยความสะดวกและบริการรองรับนักท่องเที่ยว นอกจากนี้ผลกระทบที่เกิดขึ้นทางบวกคือ การเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจที่ดี สร้างอาชีพและเพิ่มการจ้างงาน ส่งเสริมให้มีการวางแผน

วัฒนธรรมประเพณีมากขึ้น ส่วนผลทางลบ ซึ่งมีบ้างไม่มากนัก คือ การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่น การทำลายแหล่งท่องเที่ยวและทรัพยากรธรรมชาติ ความสับสนเปลืองในการจัดระเบียบท้องถิ่น การแก่งแย่งผลประโยชน์ของคนในท้องถิ่น และความปลอดภัยของนักท่องเที่ยว

สายใจ คุ่มขนาน (ออนไลน์ : 2547) ได้ศึกษาเรื่อง การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ กรณีศึกษาตลาดน้ำตลิ่งชัน เพื่อศึกษาพัฒนาการของการท่องเที่ยวที่ตลาดน้ำตลิ่งชัน และศึกษารูปแบบในการจัดการการท่องเที่ยวที่ตลาดน้ำตลิ่งชัน พบว่า พัฒนาการของการท่องเที่ยวที่ตลาดน้ำตลิ่งชัน แบ่งได้เป็น 3 ช่วงใหญ่ 1) ตลาดน้ำตลิ่งชันในอดีต (ก่อน พ.ศ. 2530) 2) ตลาดน้ำตลิ่งชัน ยุคตลาดสินค้าเกษตร และ 3) ตลาดน้ำตลิ่งชันยุคทวิศคลอง (พ.ศ.2540 - 2548) พัฒนาการดังกล่าวเป็นการตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพและโครงสร้างพื้นฐาน เช่น แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ นโยบายส่งเสริมด้านการท่องเที่ยวของระดับประเทศและกรุงเทพมหานครรวมถึงการผลักดันแนวคิดด้านการมีส่วนร่วม และการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ และพัฒนาที่สำคัญอีกประการหนึ่งของตลาดน้ำตลิ่งชันคือ เมื่อมีกระแสตื่นตัวเรื่องการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในช่วงปี พ.ศ. 2545 ตลาดน้ำตลิ่งชันได้นำเอาแนวคิดเรื่องการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์มาใช้ในการจัดการท่องเที่ยวทวิศคลองที่ตลาดน้ำตลิ่งชันด้วย

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ได้ศึกษาเรื่อง “รูปแบบการจัดการเรียนรู้แหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน : พื้นที่ตำบลบางกะจะ จังหวัดจันทบุรี” การวิจัยครั้งนี้มีขั้นตอนในการดำเนินการดังนี้

1. การกำหนดประชากรและการเลือกกลุ่มตัวอย่าง
2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
3. การเก็บรวบรวมข้อมูล
4. การวิเคราะห์ข้อมูล
5. สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

การกำหนดประชากรและการเลือกกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ผู้นำชุมชน ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ได้แก่ ผู้อาวุโสหรือผู้ที่คุ้นเคยและอาศัยอยู่ในชุมชนมาเป็นเวลานาน กลุ่มสตรีอาสา ครู อาจารย์ ชาวบ้าน และสมาชิกในชุมชนท่านอื่นๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับตำบลบางกะจะ จังหวัดจันทบุรี จำนวน 178 คน

กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ผู้นำชุมชน ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ได้แก่ ผู้อาวุโสหรือผู้ที่คุ้นเคยและอาศัยอยู่ในชุมชนมาเป็นเวลานาน กลุ่มสตรีอาสา ครู อาจารย์ ชาวบ้าน และสมาชิกในชุมชนท่านอื่นๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับตำบลบางกะจะ จังหวัดจันทบุรี จำนวน 20 คน โดยผู้วิจัยใช้วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จัดเวทีระดมสมอง (Brain Storming)

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ในการศึกษาผู้วิจัยได้ใช้เครื่องมือที่ใช้ดังนี้

1. การระดมสมอง (Brain Storming) เป็นเทคนิคการเสนอวิธีการแก้ไขปัญหา หรือเสนอความคิดเห็นของสมาชิกในกลุ่มคนในชุมชนตำบลบางกะจะ เพื่อหาความต้องการในรูปแบบการจัดการเรียนรู้การท่องเที่ยวโดยชุมชนเอง จำนวน 20 คน

2. การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In Depth Interview) เป็นรายบุคคล โดยใช้แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งมีโครงสร้าง (Semi Structured Interview) โดยผู้วิจัยได้กำหนดคำถามเตรียมไว้ล่วงหน้า แบบสัมภาษณ์เป็นทางการ จำนวน 10 ชุด
3. สมุดจดบันทึกที่ผู้วิจัยใช้สำหรับบันทึกข้อมูลที่ได้จากการสำรวจสังเกตและสัมภาษณ์กับผู้ให้ข้อมูล
4. อุปกรณ์บันทึกเสียง กล้องถ่ายภาพ สำหรับการบันทึกข้อมูลและเหตุการณ์ที่สำคัญเพื่อนำมาใช้ประกอบการทำความเข้าใจและการวิเคราะห์ข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล มีขั้นตอนดังนี้

1. ติดต่อประสานงานแบบเป็นทางการโดยขอจัดทำหนังสือจากคณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี จังหวัดจันทบุรีถึงผู้ใหญ่บ้านตำบลบางกะจะเพื่อขออนุญาตให้ผู้วิจัยได้เข้าเก็บรวบรวมข้อมูลในพื้นที่ในเขตเทศบาลตำบลบางกะจะ อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี
2. ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง เกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนของตำบลบางกะจะ จังหวัดจันทบุรี ด้วยตนเอง
3. ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้ คือ ข้อมูลจากเอกสาร ข้อมูลจากการสัมภาษณ์และข้อมูลจากการสนทนากลุ่มมาเรียบเรียงเพื่อจัดหมวดหมู่ และวิเคราะห์ข้อมูลเป็นลำดับต่อไป

การวิเคราะห์ข้อมูล

1. การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพเกี่ยวกับบริบทชุมชนตำบลบางกะจะได้แก่ สภาพทั่วไป สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ สภาพสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น แหล่งท่องเที่ยว และสถานที่ที่น่าสนใจ ศักยภาพชุมชนและพื้นที่ ความต้องการจัดรูปแบบการเรียนรู้กับแหล่งท่องเที่ยวของชุมชน
2. ผลลัพธ์ที่ได้จะเป็นข้อมูล นำไปสู่การประชมระดมสมองเสนอรูปแบบการจัดการเรียนรู้แหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน

สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการตามขั้นตอน โดยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลในประเด็นที่เกี่ยวกับคำถามปลายเปิด และจัดกลุ่มคำตอบที่คล้ายหรือเหมือนกัน แล้วนำเสนอให้อยู่ในเชิงพรรณนาวิเคราะห์ และอภิปรายอยู่ในรูปแบบความเรียง

บทที่ 4

การวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษาเรื่อง “รูปแบบการจัดการเรียนรู้แหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน : พื้นที่ตำบลบางกะจะ จังหวัดจันทบุรี” ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูล แล้วนำเสนอ ดังนี้

ตอนที่ 1 บริบทชุมชนในพื้นที่ตำบลบางกะจะ จังหวัดจันทบุรี

ตำบลบางกะจะในสมัยโบราณเรียกกันว่า "บางกาจัน" ก็มี "บางกะจะหัวพลอย" ก็มีตำบลบางกะจะเป็นที่ลาดใหญ่เขาต่ำลงๆ จนติดต่อกับแม่น้ำลำคลองอุดมสมบูรณ์ไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติ และมีพลอยที่มีชื่อเสียงโด่งดังไปทั่วโลก คือ พลอยบุษราคัม เพชรไพลิน พลอยสตาร์ ประชาชนดั้งเดิมของชาวบางกะจะเป็นคนไทยแท้ๆ และบางส่วนก็เป็นชาวจีนที่อพยพมาอาศัย และยังมีสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ เช่น วัดพลับ ค่ายเนินวง ตำบลบางกะจะเคยเป็นเมืองจันทบุรีเมื่อราว พ.ศ. 2377 ในสมัยพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

ก่อน พ.ศ. 2300 ถิ่นของชาวจีนแต่จิวจากแผ่นดินใหญ่ และบางส่วนจากถิ่นอื่นของประเทศจากหลักฐานและร่องรอยการอยู่อาศัยและศิลปวัฒนธรรมจากอดีตจนถึงปัจจุบัน มีความสำคัญยิ่งในประวัติศาสตร์ชาติไทยเมื่อ ปี 2309 พระเจ้าตากสินมหาราชซึ่งตอนนั้นมียศเป็นพระวชิรปราการ ได้รวบรวมกำลังดีฝ่าวงล้อมกองทัพพม่าออกมาจากกรุงศรีอยุธยาผ่านมาทาง ฉะเชิงเทรา ชลบุรี ระยอง มุ่งสู่จันทบุรี มาพักพลที่บางกะจะหัวแหวน ปัจจุบันคือตำบลบางกะจะ และตำบลพลอยแหวน ก่อนเข้าโจมตีจันทบุรี

เจ้าอาวาสสมัยนั้นได้มอบพระยอดธงให้กับพระยาวชิรปราการ เหล่านายกองและทหารส่วนพระที่เหลือนับร้อยใส่ไว้ในเจดีย์กลางทรายหน้าอุโบสถ ต่อมาเจดีย์หักทลายลง พระยอดธงเก่าแก่ก็ไปอยู่ในมือผู้เล่นพระเป็นจำนวนมาก จนมีชื่อเสียงมีคำกล่าวในหมู่นักเล่นพระว่า “พระยอดธงที่ดีที่สุดต้องยอดธงจากวัดพลับ”

ตำบลบางกะจะ ประกอบด้วย 10 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ 1 บ้านบางกะจะ หมู่ 2 บ้านพานสลุต หมู่ 3 บ้านท่าเนียบ หมู่ 4 บ้านเก่า หมู่ 5 บ้านเส หมู่ 6 บ้านในสวน หมู่ 7 บ้านพานสลุต หมู่ 8 บ้านดอนทราย หมู่ 9 บ้านเขาน้อย หมู่ 10 บ้านท่าแฉลบ จำนวนประชากร 4,689 คน และจำนวนหลังคาเรือน 1,229 หลังคาเรือน ปัจจุบันเป็นหมู่บ้านโครงการโอท็อปเพื่อการท่องเที่ยว ของกรมพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย

1. หมู่บ้านบางกะจะ

ผู้ใหญ่บ้านชื่อนายบุญส่ง ศรีวิสัย ให้ข้อมูล ณ วันที่ 14 ส.ค. 2555

1.1 สภาพทั่วไป

1.1.1 หมู่บ้านบางกะจะ มีประวัติความเป็นมาดังนี้ ก่อนปี พ.ศ.2300 พื้นที่บางกะจะแห่งนี้เป็นที่ชาวจีนแต่จ้าวจากดินแดนใหญ่และบางส่วนมาจากถิ่นของประเทศไทย มาตั้งถิ่นฐานอาศัยอยู่ คูหลักฐานได้จากร่องรอยวิถีการอยู่อาศัยและศิลปวัฒนธรรมในอดีตที่ปรากฏถึงทุกวันนี้ คือ ศาลเจ้าบน ศาลเจ้าปากคลอง ทั้งบางกะจะยังมีดินแดนที่สำคัญยิ่งในประวัติศาสตร์ชาติไทย หมู่บ้านบางกะจะมีอาณาเขตติดต่อ ดังนี้

- 1) ทิศเหนือ ติดกับ หมู่บ้านในสวน
- 2) ทิศใต้ ติดกับ หมู่บ้านเก่า
- 3) ทิศตะวันออก ติดกับ หมู่บ้านเขาน้อย
- 4) ทิศตะวันตก ติดกับ หมู่บ้านในสวน

1.1.2 ประชากรในเขตหมู่บ้านบางกะจะ มีจำนวน 241 ครัวเรือน 1,041 คน เป็นชาย 478 คน หญิง 563 คน ประชากรส่วนใหญ่มีอาชีพหลัก คือทำพลอย ค้าขาย และรับจ้าง

1.1.3 ระบบสาธารณูปโภค หมู่บ้านบางกะจะ มีสิ่งอำนวยความสะดวกค่อนข้างมาก ได้แก่ ไฟฟ้า ประปาหมู่บ้านและการประปาส่วนภูมิภาค

1.1.4 เส้นทางคมนาคม การเดินทางเข้าหมู่บ้านเข้าทางวัดโบสถ์ ระยะทางประมาณ 3 กิโลเมตร

1.1.5 สถานที่สำคัญ ได้แก่ วัดสิงห์ วัดพลับ ศาลเจ้า 2 หลังคือ ศาลเจ้าหัวตลาด ศาลปากคอก

1.2 สภาพทางสังคม

1.2.1 การศึกษาในเขตของหมู่บ้านจะมีโรงเรียน จำนวน 2 แห่ง ได้แก่ โรงเรียนวัดสิงห์ โรงเรียนบางกะจะ

1.2.2 สถาบันและองค์การศาสนา ในเขตของหมู่บ้านจะมีวัดจำนวน 2 แห่ง ได้แก่ วัดพลับ และวัดสิงห์

1.3 ทรัพยากรธรรมชาติ มีลำคลองไหลผ่าน และสามารถมีน้ำใช้ตลอดปี

1.4 ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมู่บ้านบางกะจะมีภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้แก่ การทำดอกไม้จัน และการทำพวงหรีด ของทุกอย่างเกี่ยวกับงานศพ

1.5 ศักยภาพของชุมชนและพื้นที่ เป็นพื้นที่ราบลุ่มและมีภูเขาบ้างเล็กน้อย ลักษณะเป็นดินทรายและดินเหนียว มีลำคลอง

1.6 ความต้องการจัดรูปแบบการจัดการเรียนรู้หมู่บ้านบางกะจะ

1.6.1 มีการจัดการประชุมส่งเสริมอาชีพให้กับคนในชุมชน

1.6.2 การเข้าหาแหล่งเงินทุนในการประกอบอาชีพ

2. หมู่บ้านพานสลด

ผู้ใหญ่นายชื่อ นายทรงศักดิ์ ดิษฐวิสุทธิ ให้ข้อมูล ณ วันที่ 14 ส.ค. 2555

2.1 สภาพทั่วไป

2.1.1 ประวัติความเป็นมาของหมู่บ้านพานสลด เดิมชื่อหมู่บ้านเส มีอาชีพทำนา ที่มีพื้นที่ติดต่อกับหมู่ 2 การเดินทางทำต้องข้ามทุ่งนา ที่มีน้ำท่วมขังในช่วงฤดูฝนก็มีน้ำขังจำนวนมาก ชาวบ้านก็ทำนาได้ปีละ 2 ครั้ง ผ่านฤดูเก็บเกี่ยวชาวบ้านก็นำเอาควายมาเลี้ยงก็ปล่อยให้กินหญ้าชาวบ้านช่วยกันทำสะพานไม้โดยนำเอากระดานไม้มาผาดเป็นแนวตามความยาวของทุ่งนาหลาย 10 ปี ผ่านไปไม่นานก็ทรุดโทรมไปตามฤดูกาลและชาวบ้านที่เดิมเป็นหมู่บ้านเสมาเป็นหมู่บ้านสพานสลด มีอาณาเขตติดต่อกัน ดังนี้

- 1) ทิศเหนือ ติดกับ หมู่บ้านคอนทราย
- 2) ทิศใต้ ติดกับ หมู่บ้านพานสลด
- 3) ทิศตะวันออก ติดกับ หมู่บ้านเส
- 4) ทิศตะวันตก ติดกับ หมู่บ้านคอนทราย

2.1.2 ประชากรในเขตหมู่บ้าน มีจำนวน 89 ครัวเรือน 446 คน เป็นชาย 221 คน หญิง 225 คน ประชากรส่วนใหญ่มีอาชีพหลัก คือ ค้าขาย และรับจ้าง

2.1.3 ระบบสาธารณูปโภค ในหมู่บ้าน มีสิ่งอำนวยความสะดวกค่อนข้างมาก ได้แก่ ไฟฟ้า ประปาหมู่บ้านและการประปาส่วนภูมิภาค

2.1.4 เส้นทางคมนาคม การเดินทางเข้าหมู่บ้านจะเข้าทางค่ายเนินวง ระยะทางประมาณ 3 กิโลเมตร

2.2 สภาพทางสังคม

หมู่บ้านไม่มีโรงเรียน ไม่มีวัด ส่วนใหญ่แล้วชาวบ้านไปทำบุญกันที่วัดพลอยแหวน ส่วนนักเรียนก็จะพากันไปเรียนที่โรงเรียนวัดพลับซึ่งอยู่ในเขตของหมู่ 4

2.3 ทรัพยากรธรรมชาติ พื้นที่ราบลุ่มและมีภูเขาบ้างเล็กน้อย ลักษณะเป็นดินทราย และดินเหนียว มีลำคลองไหลผ่าน และสามารถมีน้ำใช้ตลอดปี

2.4 ศักยภาพของชุมชนและพื้นที่ เป็นพื้นที่ราบลุ่มและมีภูเขาบ้างเล็กน้อย ลักษณะเป็นดินทรายและดินเหนียว มีลำคลองไหลผ่าน

2.5 ความต้องการจัดรูปแบบการจัดการเรียนรู้หมู่บ้าน

2.5.1 มีการจัดการประชุมส่งเสริมอาชีพให้กับคนในชุมชน

2.5.2 การเข้าหาแหล่งเงินทุนในการประกอบอาชีพ

2.6 สภาพปัญหาและความต้องการพัฒนาหมู่บ้าน

ต้องการประปาเพื่อให้ชาวบ้านได้ใช้กันทุกบ้าน

3. หมู่บ้านทำเนียบ

ผู้ใหญ่บ้านชื่อ นายอาทร เพ็ชรประเสริฐ ให้ข้อมูล ณ วันที่ 14 ส.ค. 2555

3.1 สภาพทั่วไป

3.1.1 หมู่บ้านทำเนียบได้จัดตั้งเมื่อ ปี พ.ศ.2344 เดิมเป็นบ้านพักของของสมเด็จพระยวงค์ (ดิส บุญนาค) และหลวงสิทธิ (ช่วง บุญนาค) หมู่บ้านทำเนียบเป็นทั้งที่พักและสถานที่ราชการต่างๆ ชาวบ้านจึงเรียกกันว่า หมู่บ้านทำเนียบ มีอาณาเขตติดต่อกัน ดังนี้

- 1) ทิศเหนือ ติดกับ หมู่บ้านคอนทราย
- 2) ทิศใต้ ติดกับ หมู่บ้านเขาน้อย
- 3) ทิศตะวันออก ติดกับ ตำบลตลาด อำเภอเมือง
- 4) ทิศตะวันตก ติดกับ หมู่บ้านคอนทราย และหมู่บ้านเก่า

3.1.2 ประชากรในเขตหมู่บ้าน มีจำนวน 407 ครัวเรือน 2,929 คน เป็นชาย 1,029 คน หญิง 1,200 คน ประชากรส่วนใหญ่มีอาชีพหลัก คือ ค้าขาย และรับจ้าง

3.1.3 ระบบสาธารณูปโภค ในหมู่บ้าน มีสิ่งอำนวยความสะดวกค่อนข้างมาก ได้แก่ ไฟฟ้า ประปาหมู่บ้านและการประปาส่วนภูมิภาค

3.1.4 เส้นทางคมนาคม การเดินทางเข้าหมู่บ้านมาทางท่าแฉลบ ระยะทางประมาณ 3 กิโลเมตร

3.1.5 สถานที่สำคัญได้แก่ วัดใหม่ท่าแฉลบ เป็นวัดที่เก่าแก่ของหมู่บ้าน

3.2 สภาพทางสังคม

3.2.1 การศึกษาบ้านทำเนียบจะมีโรงเรียน จำนวน 1 แห่ง ได้แก่ โรงเรียนตากสิน

3.2.2 สถาบันและองค์การศาสนา จะมีวัด 1 แห่ง ได้แก่ วัดใหม่ท่าแฉลบ

3.3 ทรัพยากรธรรมชาติ พื้นที่ราบลุ่มและมีภูเขาบ้างเล็กน้อย ลักษณะเป็นดินทราย และดินเหนียว มีลำคลองไหลผ่าน และสามารถมีน้ำใช้ตลอดปี

3.4 ภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ ผลิตภัณฑ์น้ำมันเหลือง

3.5 ศักยภาพของชุมชนและพื้นที่ เป็นพื้นที่ราบลุ่มและมีภูเขาบ้างเล็กน้อย ลักษณะเป็นดินทรายและดินเหนียว มีลำคลองไหลผ่าน และสามารถมีน้ำใช้ตลอดปี หมู่บ้านนี้เป็นหมู่บ้านที่ขนาดใหญ่และโรงแรมให้พัก คือ โรงแรมอัญมณี

3.6 ความต้องการจัดรูปแบบการจัดการเรียนรู้หมู่บ้าน

3.6.1 มีการจัดการประชุมส่งเสริมอาชีพให้กับคนในชุมชน

3.6.2 การเข้าหาแหล่งเงินทุนในการประกอบอาชีพ

3.7 สภาพปัญหาและความต้องการพัฒนาหมู่บ้าน

3.7.1 ความเข้มแข็งของคนในชุมชน

3.7.2 การเป็นอยู่ที่คับแคบ

4. หมู่บ้านเก่า

ผู้ใหญ่บ้านชื่อ นายนิรันดร์ ศรีจันทร์ ให้ข้อมูล ณ วันที่ 14 ส.ค. 2555

4.1 สภาพทั่วไป

4.1.1 หมู่บ้านเก่าได้จัดตั้งเมื่อ 100 ปีมาแล้ว มีอาณาเขตติดต่อกัน ดังนี้

- 1) ทิศเหนือ ติดกับ หมู่บ้านพานสลด
- 2) ทิศใต้ ติดกับ หมู่บ้านบางกะจะ และบ้านเขาน้อย
- 3) ทิศตะวันออก ติดกับ หมู่บ้านคอนทราย
- 4) ทิศตะวันตก ติดกับ หมู่บ้านในสวน

4.1.2 ประชากรในเขตหมู่บ้าน มีจำนวน 1,418 คน เป็นชาย 716 คน หญิง 702 คน ประชากรส่วนใหญ่มีอาชีพหลัก คือ ค้าขาย และเกษตรกรรม(ทำสวน)

4.1.3 ระบบสาธารณูปโภค ในหมู่บ้าน มีสิ่งอำนวยความสะดวกค่อนข้างมาก ได้แก่ ไฟฟ้า ประปาหมู่บ้านและการประปาส่วนภูมิภาค

4.1.4 เส้นทางคมนาคม การเดินทางเข้าหมู่บ้านจะมาทางท่าแฉลบ เลี้ยวขวาทางค่ายเนินวง ระยะทางประมาณ 2 กิโลเมตร

4.1.5 สถานที่สำคัญได้แก่ โรงเรียนวัดพลับ

4.2 สภาพทางสังคม

4.2.1 การศึกษาบ้านทำเนียบจะมีโรงเรียนจำนวน 1 แห่ง ได้แก่ โรงเรียนวัดพลับ

4.2.2 สถาบันและองค์การศาสนาไม่มีส่วนใหญ่นำไปทำบุญที่วัดโบสถ์ อยู่ในเขต

หมู่ 1

4.3 ทรัพยากรธรรมชาติ พื้นที่ราบลุ่มและมีภูเขาบ้างเล็กน้อย ลักษณะเป็นดินทราย และดินเหนียว มีลำคลองไหลผ่าน และสามารถมีน้ำใช้ตลอดปี เพราะชาวบ้านขุดบ่อใช้เอง

4.4 ภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ ผลไม้แปรรูป (สละลอยแก้ว)

4.5 ศักยภาพของชุมชนและพื้นที่ เป็นพื้นที่ราบลุ่มและมีภูเขาบ้างเล็กน้อย ลักษณะเป็นดินทรายและดินเหนียว มีลำคลองไหลผ่าน และสามารถมีน้ำใช้ตลอดปี รถวิ่งผ่านตลอด

4.6 ความต้องการจัดรูปแบบการจัดการเรียนรู้หมู่บ้าน

4.6.1 มีการจัดการประชุมส่งเสริมอาชีพให้กับคนในชุมชน

4.6.2 การเข้าหาแหล่งเงินทุนในการประกอบอาชีพ

4.7 สภาพปัญหาและความต้องการพัฒนาหมู่บ้าน

4.7.1 ความเข้มแข็งของคนในชุมชน

4.7.2 ความสามัคคีกันในหมู่บ้าน

5. หมู่บ้านเส

กำนันชื่อ นายสมชัย สีนภูมิ ให้ข้อมูล ณ วันที่ 14 ส.ค. 2555

5.1 สภาพทั่วไป

5.1.1 หมู่บ้านเสมีประวัติความเป็นมาดังนี้คือ ปัจจุบันนั้นเคยมีชาวของอาศัยอยู่ ชาวของนั้นได้เรียกหมู่บ้านนี้ว่าหมู่บ้านเซรวมทั้งหมู่บ้านในบริเวณนั้นมีอาชีพทำสวนซึ่งเวลาจะถามว่าไปไหนกันก็มักจะตอบว่าไปเซ นั้นหมายถึง ไปสวน แต่ส่วนในหมู่บ้านนั้นเรียกกันติดปากว่าบ้านเส ซึ่งเป็นไปได้ว่าน่าจะย่อมาจากเสนาบดีมีอาณาเขตติดต่อกัน ดังนี้

- 1) ทิศเหนือ ติดกับ หมู่บ้านพานสลด
- 2) ทิศใต้ ติดกับ หมู่บ้านในสวน
- 3) ทิศตะวันออก ติดกับ หมู่บ้านพานสลด
- 4) ทิศตะวันตก ติดกับ อำเภอกำแพงแสน

5.1.2 ประชากรในเขตหมู่บ้าน มีจำนวน 52 ครัวเรือน 179 คน เป็นชาย 85 คน หญิง 94 คน ประชากรส่วนใหญ่มีอาชีพหลัก คือ ทำสวนผลไม้และรับจ้างทั่วไป

5.1.3 ระบบสาธารณูปโภค ในหมู่บ้าน มีสิ่งอำนวยความสะดวกค่อนข้างมาก ได้แก่ ไฟฟ้า ประปาหมู่บ้านและการประปาส่วนภูมิภาค

5.1.4 เส้นทางคมนาคม การเดินทางเข้าใช้ทางถนนสายสุขุมวิท จากสี่แยกโรงแรมอีสเทอร์น ระยะทางประมาณ 3 กม. เลี้ยวขวาค่ายเนินวงหรือตรงไปทางวัดโบสถ์พลอยแหวน เลี้ยวซ้ายก็จะเข้าบ้านเส

5.1.5 สถานที่สำคัญได้แก่ สระเงินผ่น

5.2 สภาพทางสังคม

5.2.1 ในหมู่บ้านไม่มีโรงเรียนแล้ว เด็กส่วนใหญ่ไปเรียนที่อำเภอกำแพงแสนมากกว่า

5.2.2 ไม่มีสถาบันและองค์การศาสนา คนมักจะไปทำบุญกันที่วัดโบสถ์

5.3 ทรัพยากรธรรมชาติ พื้นที่ราบลุ่มและมีภูเขาบ้างเล็กน้อย ลักษณะเป็นดินทราย และดินเหนียว มีลำคลองไหลผ่าน และสามารถมีน้ำใช้ตลอดปี คือ สระเงินผ่น

5.4 ภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ นายเดิม มงคลพันธ์ อายุ 78 ปี อาชีพเกษตรกร(ทำสวนผลไม้) ความสามารถพิเศษ คือ แสดงและถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการละเล่น โขนสด และกลองยาวได้ให้แก่เยาวชนรุ่นหลังที่สนใจ การทำเครื่องจักรสาน ของกลุ่มหมู่บ้าน

5.5 ศักยภาพของชุมชนและพื้นที่ เป็นพื้นที่ราบลุ่มและมีภูเขาบ้างเล็กน้อย ลักษณะเป็นดินทรายและดินเหนียว มีลำคลองไหลผ่าน และสามารถมีน้ำใช้ตลอดปี คือ สระเงินผ่น

5.6 ความต้องการจัดรูปแบบการจัดการเรียนรู้หมู่บ้าน

5.6.1 มีการจัดการประชุมส่งเสริมอาชีพให้กับคนในชุมชน

5.6.2 การเข้าหาแหล่งเงินทุนในการประกอบอาชีพ

5.6.3 ส่งเสริมหมู่บ้านให้รู้จักการช่วยเหลือตนเองเป็นหลัก

5.7 สภาพปัญหาและความต้องการพัฒนาหมู่บ้าน

หมู่บ้านนี้ไม่มีปัญหาอะไรดีพร้อมทุกอย่าง

6. หมู่บ้านในสวน

ผู้ใหญ่บ้านชื่อ นายสุกิจ ศศิพินิจพร ให้ข้อมูล ณ วันที่ 14 ส.ค. 2555

6.1 สภาพทั่วไป

6.1.1 ประวัติความเป็นมาของหมู่บ้านในสวน เดิมใช้ชื่อว่าบ้านเส มาจากถิ่นของพวกของ ที่ตั้งถิ่นฐานอยู่เดิมคำว่าเสต่อมาเปลี่ยนความหมายว่าสวนขึ้นตรงกับอำเภอพลอยแหวน จังหวัดจันทบุรี ลักษณะพื้นที่คล้ายกับเนินเขาเล็กๆ ส่วนมากจะประกอบอาชีพทำสวน เป็นส่วนใหญ่ มีอาณาเขตติดต่อกัน ดังนี้

- 1) ทิศเหนือ ติดกับ หมู่บ้านพานสลุค
- 2) ทิศใต้ ติดกับ หมู่บ้านบางกะจะ
- 3) ทิศตะวันออก ติดกับ หมู่บ้านเก่า
- 4) ทิศตะวันตก ติดกับ หมู่บ้านเส

6.1.2 ประชากรในเขตหมู่บ้าน มีจำนวน 85 ครัวเรือน 344 คน เป็นชาย 170 คน หญิง 174 คน ประชากรส่วนใหญ่มีอาชีพหลัก คือ ทำสวนผลไม้และรับจ้างทั่วไป

6.1.3 ระบบสาธารณูปโภค ในหมู่บ้าน มีสิ่งอำนวยความสะดวกค่อนข้างมาก ได้แก่ ไฟฟ้า ประปาหมู่บ้านและการประปาส่วนภูมิภาค

6.1.4 เส้นทางคมนาคม การเดินทางเข้าใช้ทางค่านินวง จะผ่านหมู่ 4 ประมาณ 1 กม. เลี้ยวซ้ายข้างวัดโบสถ์พลอย ก็จะเจอหมู่ 6

6.1.5 สถานที่สำคัญได้แก่ วันโบสถ์พลอยแหวน

6.2 สภาพทางสังคม

6.2.1 ในหมู่บ้านมีโรงเรียน 1 แห่ง ได้แก่ โรงเรียนวัดสิงค์

6.2.2 สถาบันและองค์การศาสนา มีจำนวน 1 แห่ง ได้แก่ วัดสิงค์

6.3 ทรัพยากรธรรมชาติ พื้นที่ราบลุ่มและมีภูเขาบ้างเล็กน้อย ลักษณะเป็นดินทราย และดินเหนียว

6.4 ภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ ผลไม้แปรรูป และการทำพลอยแปรรูป

6.5 ศักยภาพของชุมชนและพื้นที่ที่เป็นพื้นที่ราบลุ่มและมีภูเขาบ้างเล็กน้อย ลักษณะเป็นดินทรายและดินเหนียว มีลำคลองไหลผ่าน และสามารถมีน้ำใช้ตลอดปี คือ สระเงินผ่น

6.6 ความต้องการจัดรูปแบบการจัดการเรียนรู้หมู่บ้าน

6.6.1 มีการจัดการประชุมส่งเสริมอาชีพให้กับคนในชุมชน

6.6.2 การเข้าหาแหล่งเงินทุนในการประกอบอาชีพ

6.6.3 ส่งเสริมหมู่บ้านให้รู้จักการช่วยเหลือตนเองเป็นหลัก

6.7 สภาพปัญหาและความต้องการพัฒนาหมู่บ้าน

6.7.1 หมู่บ้านนี้ขาดแคลนน้ำที่ใช้ในการเกษตรตอนหน้าแล้ง

7. หมู่บ้านพานสลด

ผู้ใหญ่บ้านชื่อ นายสุบิน ฉัยยาภูล ให้ข้อมูล ณ วันที่ 14 ส.ค. 2555

7.1 สภาพทั่วไป

7.1.1 ประวัติความเป็นมาของหมู่บ้านพานสลด เดิมชื่อหมู่บ้านเส มีอาชีพทำนาที่มีพื้นที่ติดต่อกับหมู่ 2 การเดินทางทำต้องข้ามทุ่งนา ที่มีน้ำท่วมขังในช่วงฤดูฝนก็มีน้ำขังจำนวนมาก ชาวบ้านก็ทำนาได้ปีละ 2 ครั้ง ผ่านฤดูเก็บเกี่ยวชาวบ้านก็นำเอาควายมาเลี้ยงก็ปล่อยให้กินหญ้า ชาวบ้านก็ช่วยกันทำสะพานไม้โดยนำเอากระดานไม้มาผาดเป็นแนวตามความยาวของทุ่งนาหลาย 10 ปี ผ่านไปไม่นานก็ทรุดโทรมไปตามฤดูกาลและชาวบ้านที่เดิมเป็นหมู่บ้านเสมาเป็นหมู่บ้านพานสลด มีอาณาเขตติดต่อกัน ดังนี้

- 1) ทิศเหนือ ติดกับ สระเงินผ่น
- 2) ทิศใต้ ติดกับ หมู่บ้านในสวน
- 3) ทิศตะวันออก ติดกับ หมู่บ้านพานสลด
- 4) ทิศตะวันตก ติดกับ หมู่บ้านเก่า

7.1.2 ประชากรในเขตหมู่บ้าน มีจำนวน 206 คน เป็นชาย 99 คน หญิง 117 คน ประชากรส่วนใหญ่มีอาชีพหลัก คือ ทำสวนผลไม้และรับจ้างทั่วไป

7.1.3 ระบบสาธารณูปโภค ในหมู่บ้าน มีสิ่งอำนวยความสะดวกค่อนข้างมาก ได้แก่ ไฟฟ้า ประปาหมู่บ้านและการประปาส่วนภูมิภาค

7.1.4 เส้นทางคมนาคม การเดินทางเข้าใช้ทางค่ายเนินวง จะผ่านหมู่ 4 ประมาณ 3 กม.

7.1.5 สถานที่สำคัญได้แก่ ศาลเจ้าต้นจ้าว

7.2 สภาพทางสังคม

7.2.1 ในหมู่บ้านไม่มีโรงเรียน เด็กส่วนใหญ่ไปเรียนที่อำเภอท่าใหม่กันมากกว่า

7.2.2 ไม่มีสถาบันและองค์การศาสนา คนมักจะไปทำบุญกันที่วัดโบสถ์

7.3 ทรัพยากรธรรมชาติ พื้นที่ราบลุ่มและมีภูเขาบ้างเล็กน้อย ลักษณะเป็นดินทราย และดินเหนียว

7.4 ภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ ผลไม้แปรรูป

7.5 ศักยภาพของชุมชนและพื้นที่ เป็นพื้นที่ราบลุ่มและมีภูเขาบ้างเล็กน้อย ลักษณะเป็น ดินทรายและดินเหนียว มีลำคลองไหลผ่าน และสามารถมีน้ำใช้ตลอดปี

7.6 ความต้องการจัดรูปแบบการจัดการเรียนรู้หมู่บ้าน

7.6.1 มีการจัดการประชุมส่งเสริมอาชีพให้กับคนในชุมชน

7.6.2 การเข้าหาแหล่งเงินทุนในการประกอบอาชีพ

7.6.3 ส่งเสริมหมู่บ้านให้รู้จักการช่วยเหลือตนเองเป็นหลัก

7.7 สภาพปัญหาและความต้องการพัฒนาหมู่บ้าน

ไม่มี

8. หมู่บ้านดอนทราย

ผู้ใหญ่บ้านชื่อ นายอนุชิต ทรามาศ ให้ข้อมูล ณ วันที่ 14 ส.ค. 2555

8.1 สภาพทั่วไป

8.1.1 ประวัติของหมู่บ้านดอนทรายตั้งขึ้นเมื่อปี 2500 โดยจุดกึ่งกลางของหมู่บ้าน มาเป็นชื่อหมู่บ้านคือหมู่บ้านดอนทราย มีอาณาเขตติดต่อ ดังนี้

- 1) ทิศเหนือ ติดกับ อำเภอท่าใหม่
- 2) ทิศใต้ ติดกับ อำเภอเมือง
- 3) ทิศตะวันออก ติดกับ ตำบลท่าช้าง
- 4) ทิศตะวันตก ติดกับ หมู่บ้านเก่า

8.1.2 ประชากรเขตหมู่บ้าน มีจำนวน 1,967 คน เป็นชาย 878 คน หญิง 1,089 คน ประชากรส่วนใหญ่มีอาชีพหลัก คือ ทำสวนผลไม้และรับจ้างทั่วไป

8.1.3 ระบบสาธารณูปโภค ในหมู่บ้าน มีสิ่งอำนวยความสะดวกค่อนข้างมาก ได้แก่ ไฟฟ้า ประปาหมู่บ้านและการประปาส่วนภูมิภาค

8.1.4 เส้นทางคมนาคม การเดินทางเข้าใช้ทางค่ายเนินวง จะผ่านหมู่ 4 ประมาณ 3 กม.

8.1.5 สถานที่สำคัญได้แก่ ค่ายเนินวง วัดโยธานิมิต โรงเรียนโยธานิมิต

8.2 สภาพทางสังคม

8.2.1 หมู่บ้านนี้มีโรงเรียนจำนวน 1 แห่ง ได้แก่ โรงเรียนวัดโยธานิมิต

8.2.2 สถาบันและองค์การศาสนา มีจำนวน 1 แห่ง ได้แก่ วัดโยธานิมิต

8.3 ทรัพยากรธรรมชาติ พื้นที่ราบลุ่มและมีภูเขาบ้างเล็กน้อย ลักษณะเป็นดินทราย และดินเหนียว

8.4 ภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ ผลไม้แปรรูป

8.5 ศักยภาพของชุมชนและพื้นที่ เป็นพื้นที่ราบลุ่มและมีภูเขาบ้างเล็กน้อย ลักษณะเป็น ดินทรายและดินเหนียว มีลำคลองไหลผ่าน และสามารถมีน้ำใช้ตลอดปี

8.6 ความต้องการจัดรูปแบบการจัดการเรียนรู้หมู่บ้าน

8.6.1 มีการจัดการประชุมส่งเสริมอาชีพให้กับคนในชุมชน

8.6.2 การเข้าหาแหล่งเงินทุนในการประกอบอาชีพ

8.6.3 ส่งเสริมหมู่บ้านให้รู้จักการช่วยเหลือตนเองเป็นหลัก

8.7 สภาพปัญหาและความต้องการพัฒนาหมู่บ้าน
ไม่มี

9. หมู่บ้านขนาดเล็ก

ผู้ใหญ่บ้านชื่อ นายนพดล นาคเจริญ ให้ข้อมูล ณ วันที่ 14 ส.ค. 2555

9.1 สภาพทั่วไป

9.1.1 ผู้ให้ข้อมูลไม่สามารถให้ประวัติของหมู่บ้านได้ มีอาณาเขตติดต่อ ดังนี้

- 1) ทิศเหนือ ติดกับ คลองบางกะจะ
- 2) ทิศใต้ ติดกับ คลองบางกะจะ
- 3) ทิศตะวันออก ติดกับ หมู่บ้านท่าเนียบ
- 4) ทิศตะวันตก ติดกับ หมู่บ้านท่าแฉลบ

9.1.2 ประชากรในเขตหมู่บ้าน มีจำนวน 1,700 คน เป็นชาย 788 คน หญิง 822 คน ประชากรส่วนใหญ่มีอาชีพหลัก คือ ทำหอยนางรมแปรรูป เพื่อเอากก ประมง

9.1.3 ระบบสาธารณูปโภค ในหมู่บ้าน มีสิ่งอำนวยความสะดวกค่อนข้างมาก ได้แก่ ไฟฟ้า ประปาหมู่บ้านและการประปาส่วนภูมิภาค

9.1.4 เส้นทางคมนาคม การเดินทางเข้าใช้ทางท่าแฉลบ ประมาณ 3 กม.

9.1.5 สถานที่สำคัญได้แก่ วัดเขาน้อยท่าแฉลบ

9.2 สภาพทางสังคม

9.2.1 หมู่บ้านนี้มีโรงเรียนจำนวน 1 แห่ง ได้แก่ โรงเรียนบ้านท่าแฉลบ

9.2.2 สถาบันและองค์การศาสนา มีจำนวน 1 แห่ง ได้แก่ วัดเขาน้อย

9.3 ทรัพยากรธรรมชาติ พื้นที่ราบลุ่มและมีภูเขาบ้างเล็กน้อย ลักษณะเป็นดินทราย และดินเหนียว ในหมู่บ้านนี้มีแหล่งท่องเที่ยว จำนวน 3 แห่ง ได้แก่ สนามกอล์ฟ ร้านอาหารทะเล ป่าชายเลนที่ติดกับหมู่ที่ 4 และมีที่พักสำหรับนักท่องเที่ยว จำนวน 1 แห่ง คือ ท่าแฉลบปริสอร์ท

9.4 ภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ หอยนางรมแปรรูป ท่อเสื่ออก

9.5 ศักยภาพของชุมชนและพื้นที่ เป็นพื้นที่ราบลุ่มและมีภูเขาบ้างเล็กน้อย ลักษณะเป็นดินทรายและดินเหนียว มีลำคลองไหลผ่าน และสามารถมีน้ำใช้ตลอดปี

9.6 ความต้องการจัดรูปแบบการจัดการเรียนรู้หมู่บ้าน

9.6.1 มีการจัดการประชุมส่งเสริมอาชีพให้กับคนในชุมชน

9.6.2 การเข้าหาแหล่งเงินทุนในการประกอบอาชีพ

9.6.3 ส่งเสริมหมู่บ้านให้รู้จักการช่วยเหลือตนเองเป็นหลัก

9.6.4 ส่งเสริมภูมิปัญญาชาวบ้านให้ชาวบ้านมีรายได้

9.7 สภาพปัญหาและความต้องการพัฒนาหมู่บ้าน

9.7.1 การเข้าถึงแหล่งเงินทุน โครงการ SML

10. หมู่บ้านท่าแฉลบ

ผู้ใหญ่บ้านชื่อ นายทรงพล พุทธเจริญทอง ให้ข้อมูล ณ วันที่ 14 ส.ค. 2555

10.1 สภาพทั่วไป

10.1.1 ผู้ให้ข้อมูลไม่สามารถให้ประวัติของหมู่บ้านได้ มีอาณาเขตติดต่อ ดังนี้

- 1) ทิศเหนือ ติดกับ คลองบางกะจะ
- 2) ทิศใต้ ติดกับ คลองบางกะจะ
- 3) ทิศตะวันออก ติดกับ หมู่บ้านท่าเนียน
- 4) ทิศตะวันตก ติดกับ หมู่บ้านท่าแฉลบ

10.1.2 ประชากรในเขตหมู่บ้าน มีจำนวน 173 ครัวเรือน เป็นชาย 400 คน หญิง 410 คน ประชากรส่วนใหญ่มีอาชีพหลัก ได้แก่ ท่อเสื่ออก ประมงชายฝั่ง

10.1.3 ระบบสาธารณูปโภค ในหมู่บ้าน มีสิ่งอำนวยความสะดวกค่อนข้างมาก ได้แก่ ไฟฟ้า ประปาหมู่บ้านและการประปาส่วนภูมิภาค

10.1.4 เส้นทางคมนาคม การเดินทางเข้าใช้ทางท่าแฉลบ ประมาณ 6 กม.

10.1.5 สถานที่สำคัญได้แก่ วัดคาทอลิก

10.2 สภาพทางสังคม

10.2.1 หมู่บ้านนี้ไม่มีโรงเรียน

10.2.2 สถาบันและองค์การศาสนา มีจำนวน 1 แห่ง ได้แก่ วัดคาทอลิก

10.3 ทรัพยากรธรรมชาติ พื้นที่ราบลุ่ม ไม่มีภูเขา ลักษณะเป็นดินทราย

10.4 ภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ หอยนางรมแปรรูป ท่อเสื่ออก โครงสร้างเรือจำลอง

10.5 ศักยภาพของชุมชนและพื้นที่ เป็นพื้นที่ราบลุ่ม และไม่มีภูเขา ลักษณะเป็นดินทราย มีลำคลองไหลผ่าน และสามารถมีน้ำใช้ตลอดปี

10.6 ความต้องการจัดรูปแบบการจัดการเรียนรู้หมู่บ้าน

10.6.1 มีการจัดการประชุมส่งเสริมอาชีพให้กับคนในชุมชน

10.6.2 การเข้าหาแหล่งเงินทุนในการประกอบอาชีพ

10.6.3 ส่งเสริมหมู่บ้านให้รู้จักการช่วยเหลือตนเองเป็นหลัก

10.6.4 ส่งเสริมภูมิปัญญาชาวบ้านให้ชาวบ้านมีรายได้

10.7 สภาพปัญหาและความต้องการพัฒนาหมู่บ้าน

10.7.1 การเข้าถึงแหล่งเงินทุน โครงการ SML

ตอนที่ 2 รูปแบบการจัดการเรียนรู้การท่องเที่ยวโดยชุมชน พื้นที่ตำบลบางกะจะ จังหวัดจันทบุรี

จากการสนทนาระดมสมอง วันที่ 8 กันยายน พ.ศ. 2555 เวลา 9.00 -12.00 น. ณ สถานที่ของโรงเรียนบางกะจะ โดยผู้เข้าร่วมสนทนาระดมสมอง จำนวน 20 คนเป็นผู้นำหมู่บ้าน อาทิเช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้านทุกหมู่บ้าน กลุ่มสตรีอาสา ชาวบ้านในชุมชน พ่อค้าแม่ค้า นักศึกษาปริญญาโท และอาจารย์ที่ปรึกษา ประเด็นที่น่าสนใจอีกคือ สถานที่แห่งใด ควรจัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ได้ ของดีตำบลบางกะจะมีอะไรบ้าง สามารถจัดเป็นแหล่งเรียนรู้ได้หรือไม่ การสนทนาระดมสมองเกิดขึ้นและใช้เวลา ก็พอสรุปประเด็นได้ว่าควรจัดเป็นโซน ซึ่งควรนำร่องใน 9 โซน ดังกล่าวก่อน

โซน A หมู่ 10 บ้านท่าแฉลบ วิถีชุมชนชาวประมง (ชายฝั่งน้ำตื้น)

อาชีพส่วนใหญ่ของชาวบ้าน

1. การทำอวนรอก และ โพงพาง เป็นการจับกุ้ง ปู ปลา วิธีหนึ่งสามารถทำได้โดยปักหลักลงไปในน้ำต้องเป็นบริเวณร่องน้ำ เมื่อถึงเวลาเราก็เอาอวนรอกลงไป เมื่อถึงเวลาเราก็ไปยกดูว่ามีของเข้าบ้างรึป่าว ยิ่งน้ำลงยิ่งดี เพราะของจะเข้าเยอะ แต่การลออวนไม่สามารถทำได้ทุกวัน จะสามารถทำได้เป็นช่วงเวลาดึงดูน้ำ ดูข้างขึ้นข้างแรม ดูอากาศ หลายอย่างประกอบกันซึ่งชาวประมงจะรู้กันดี การทำอวนรอก และ โพงพาง เป็นอาชีพที่มีความผิดกฎหมาย ซึ่งตอนนี้กำลังมีปัญหากันอยู่ระหว่างผู้ประกอบการนี้และกรมประมง ซึ่งอาชีพนี้เป็นอาชีพที่ทำสืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคน แต่ในไม่กี่ปีที่ผ่านมาทางการได้ออกมาตรการห้ามจับสัตว์น้ำด้วยวิธีนี้ ทำให้ชาวบ้านแถบนี้เกรงว่าจะไม่มีอาชีพ

2. การทำอวนปูและอวนลอยกุ้ง เป็นการเน้นจับเฉพาะกุ้งและปูเท่านั้น ซึ่งการทำอวนปูและอวนลอยกุ้งต้องขยันมากหากจับเกี่ยวหรือไม่มีความหวัง จะไม่สามารถทำได้เลย เพราะการลงอวนไปแต่ละครั้ง ต้องลงหลายๆหัว หากเก็บอวนมาแล้วเรายังไม่สามารถพักได้เราต้องรีบสาวอวนเพื่อไปปล่อยอีก และการเก็บอวนขึ้นจากน้ำมาในแต่ละครั้งไม่ได้หมายความว่าเราได้เยอะ บางครั้งอาจไม่ได้กุ้งหรือปูสักตัวก็เป็นได้ การทำอวนปู และอวนลอยกุ้งไม่ผิดกฎหมาย แต่การทำยุ่งยากกว่าอวนรอก และ โพงพาง อีกทั้งยังได้ของน้อยกว่ามากในการทำแต่ละครั้ง

3. การคัดลอก มีทั้งลอบปูและปลา ทำได้โดยการนำลอบไปวางไว้ในที่ต่างๆ ในน้ำ โดยลอบปูทำได้โดยนำลอบมัดกับเชือกและใส่ทุ่นไว้เพื่อเวลาเก็บจะได้สะดวก ส่วนลอบปลา จะต้องดำน้ำลงไปแล้วนำไม้ปักไว้ การคัดลอก หรือวางลอบ ไม่ผิดกฎหมายแต่ได้ของน้อย และค่อนข้างลำบาก

4. การเลี้ยงหอยนางรม ขั้นแรกเราต้องเตรียมแป๊ะไว้ก่อน (แป๊ะ คือก้อนปูนแบน ขนาดประมาณเหรียญ10บาท) เมื่อเตรียมแป๊ะแล้ว เราก็ต้องเตรียมไม้ไผ่เพื่อทำแพไว้ในน้ำความสูงจากน้ำ ควรดูให้น้ำท่วมถึงเวลาน้ำโตเต็มที่ หลังจากทำแพแล้วเราก็นำแป๊ะที่เตรียมไว้ไปแขวนในน้ำ รอเวลาให้เชื้อหอยนางรมที่มีอยู่เองตามธรรมชาติมาเกาะ และเจริญเติบโตเป็นตัวหอยนางรม เราไม่ต้องให้อาหารใดๆ ทั้งสิ้นเพราะหอยนางรมจะจับไรน้ำ หรือสัตว์เล็กในน้ำเป็นอาหารเอง ประมาณ 6 เดือนจะสามารถขายได้1ครั้ง หอยนางรมที่ได้จากการเลี้ยง เราจะนำมาแกะเนื้อ เพื่อนำไปขายต่อไป

5. การเลี้ยงปลา ปลาที่นิยมเลี้ยงคือ ปลากะพง เราต้องทำกระชังไว้กลางน้ำ เพื่อนำปลาไปใส่ (ปลาที่ได้มาจากการซื้อลูกปลามาอีกที ตัวละ5-6บาท) การให้อาหารแบ่งเป็น 2 มื้อ มื้อเช้า ควรให้ตั้งแต่เช้าประมาณ5-7โมงเช้า และมื้อเย็นประมาณ4-6โมงเย็น ปลาจะไม่ชอบแสงสว่าง หากเราให้อาหารเวลาเที่ยงปลาจะไม่กินอาหารเพราะปลาจะลงไปอยู่ก้นกระชังเพื่อหลบแดด หลบแสง แสงไปเรื่อยๆสักระยะหนึ่งก็สามารถขายได้ขนาดประมาณ5-7ขีดสามารถส่งร้านอาหารได้ หากเกินจากนั้นต้องติดต่อผู้ค้าปลามาดูอีกทีว่าให้ราคาเท่าใด เพราะผู้ค้าปลาจะนำปลาเข้ากรุงเทพ เพื่อส่งออกไปการสร้างกระชังเลี้ยงปลากลางน้ำสามารถทำได้แต่ห้ามกีดขวางทางน้ำ ห้ามสร้างสิ่งปลูกสร้างถาวร มิฉะนั้นจะถือว่าผิดกฎหมาย

ภาพประกอบ 2 ชาวบ้านกำลังเก็บอวนลอยกุ้งขึ้น

ภาพประกอบ 3 กุ้งดำที่ชาวบ้านจับได้

ภาพประกอบ 4 กระชังปลา และขนานสำหรับนอนเฝ้า

ภาพประกอบ 5 กำลังจะแขวนแป๊ะ

ภาพประกอบ 6 แพหอยนางรมที่เพิ่งลงแป๊ะ

ภาพประกอบ 7 บริเวณแพหอยนางรมทั้งหมด

ภาพประกอบ 8 ผู้ใหญ่ทรงพล พุทธเจริญทอง(ซ้าย) และ คุณพิชัย สิงโตทอง (ขวา)

โซน B หมู่ 2 บ้านพานสด รำสวดงานศพ

ประเพณีงานศพในท้องถิ่น เมื่อมีการตายที่บ้านจะทำพิธีกรรมในบ้าน การจัดพิธีกรรมในงานศพจะมีการสวดหน้าศพเป็นประเพณี “การสวด” หมายถึงการร้องหรืออ่านเป็นทำนองเนื่องด้วยศาสนกิจ เช่น การสวดพระอภิธรรม สวดพระปาฏิโมกข์ สวดพระปริตร และสวดคฤหัสถ์ เป็นต้น การสวดหน้าศพหรือการสวดคฤหัสถ์ของนักสวดที่เป็นฆราวาส จะเริ่มหลังจากพระสวดอภิธรรมจบแล้ว เจ้าภาพจะจัดนักสวดชายหญิงมาร้องเพลงสวดพระมาลัย เพราะเป็นเพลงสวดสั่งสอนให้คลายความโศก มีการรำและการสวดหน้าศพ ซึ่งมีจุดมุ่งหมายเพื่อเป็นการอยู่เป็นเพื่อนบรรดาญาติและผู้ที่มาเยี่ยมศพ ขจัดความว่าเหวของเจ้าภาพด้วย นักสวดจะประกอบด้วยหัวหน้า 1 คน และลูกคู่ร้องเรียกว่า สำหรับ นั่งล้อมวงรอบตู้พระธรรม กลางวงมีเครื่องบูชา ได้แก่ กระถางขัน 5 คือ กระถาง 5 กระถางที่ใส่ข้าวตอก ดอกไม้ไม่จำกัศลี รูป 5 มัด ๆ ละ 3 ดอก และเทียน 5 เล่ม ซึ่งจะจุดติดต่อกันตลอดเวลาที่สวด เครื่องบูชาเหล่านี้จะวางในโตกทองเหลือง ส่วนเครื่องยกครูจะวางอยู่ในจานต่างหาก เครื่องยกครู ได้แก่ หมาก พูล ขากินกับหมาก เทียน และดอกไม้ 5 กำ ร้องรำและร้องรับกันไปตามความสามารถ โดยมีเครื่องดนตรีทำจังหวะ คือ กลองโทน กรับและฉิ่ง การสวดหน้าศพหรือคฤหัสถ์ เนื้อร้องจะสวดพระมาลัยในส่วนแรก ส่วนหลังจะเป็นเนื้อร้องทั่วไป ตัดตอนมาจากวรรณคดี เช่น อิเหนา ราชาริราช ไกรทอง เมขลา พระอภัยมณี เป็นต้น

ระยะเวลาที่เล่น

ปัจจุบันนี้เล่น ถึง ตี 3-4 แต่จะเริ่มให้พระสวดก่อนแล้วค่อยรำสวด แต่ในสมัยก่อนจะมีการเล่นกันถึงเช้าเลย

จุดประสงค์

ในการรำสวดงานศพมีวัตถุประสงค์หลักของงาน คือการอยู่เป็นเพื่อนศพ

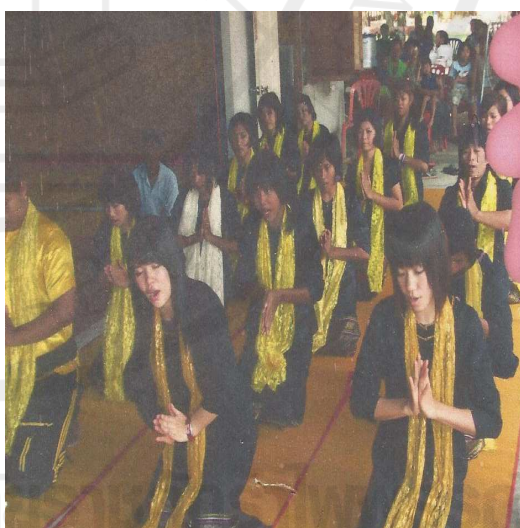
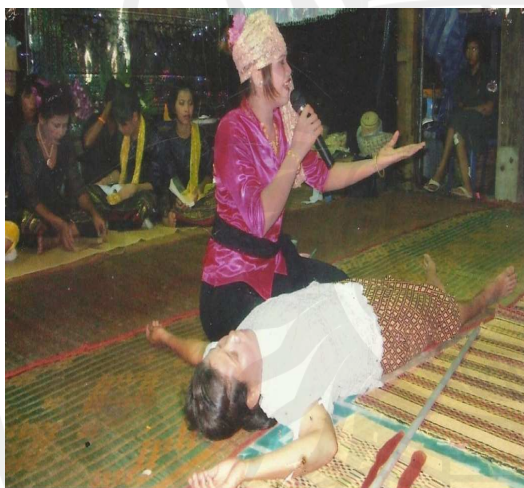

ภาพประกอบ 9 ครูภิญโญ สิงห์น้อย และครูแพน สุจิตโต อยู่เทศบาลนครผู้สอนรำสวดงานศพ

บทเพลงที่ใช้เล่นในงานสวดงานศพ

สำหรับเนื้อเรื่องที่ใช้ในการร่ำสวด มักจะมาจากวรรณคดีเป็นส่วนใหญ่ เช่น เรื่องไกรทอง พระอภัยมณี ขุนช้างขุนแผน ลักษณาวศ์ สังข์ทอง ฯลฯ โดยจะมีทั้งทำนองเก่า เช่น ลมพัดชายเขานาคเกี้ยว สุดสงวน ฯลฯ และทำนองใหม่ เช่น ลูกสาวใครหนอมาเล่นรำโทน หรือทำนองเพลงลูกทุ่ง เป็นต้น ทั้งนี้ ทำที่ใช้รำ จะไม่ได้คิดขึ้นมาใหม่ แต่จะใช้การประยุกต์จากทำรำของลูกเก หรือทำรำของบทละคร เช่น ทำซิ่นก ชมไม้ เป็นต้น โดยจะฝึกกันเองในคณะ

แต่ปัจจุบันการร้องรำจะมีการเปลี่ยนแนวเพลงจากในบทวรรณคดีมาเป็นแบบลูกทุ่ง และเพลงที่ใช้ส่วนใหญ่มาจากเนื้อเรื่องวรรณคดีแล้วมีการนำทำนองมาใส่แล้วร้องในบทเพลงที่ใช้ในการร่ำสวดมากที่สุดคือ บทเพลงชาละวัน

ภาพประกอบ 10 การร่ำสวดงานศพ

โซน C หมู่ที่ 3 บ้านท่าเนียบ โรงงานกระเบื้องแสงจันทร์

โรงงานเครื่องเคลือบดินเผาแสงจันทร์เปิดมาเป็นระยะเวลาประมาณ 30 กว่าปี เป็นธุรกิจครอบครัวที่ทำพร้อมกันมาตั้งแต่สมัยปู่ย่า ปัจจุบันตั้งอยู่ที่ หมู่ 3 บ้านท่าเนียบ ตำบลบางกะจะ อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี บนพื้นที่กว่า 10 ไร่ และมีพนักงานประมาณ 30 กว่าคน

กระบวนการทำกระเบื้องเคลือบดินเผา

1. นำดินเหนียวที่ได้ผ่านการตากแดดให้แห้ง มาผสมกับน้ำ ฟูน โดยผสมคลุกเคล้าให้เข้ากันแล้วทิ้งไว้

ภาพประกอบ 11 ดินเหนียวตากแห้ง และ ผสมน้ำ ฟูน

2. นำดินที่ผสมเตรียมไว้มาเข้าเครื่องโมแบบหยาบ
3. นำดินที่ผ่านการโมแบบหยาบมาเข้าเครื่องโมแบบละเอียดอีกครั้ง

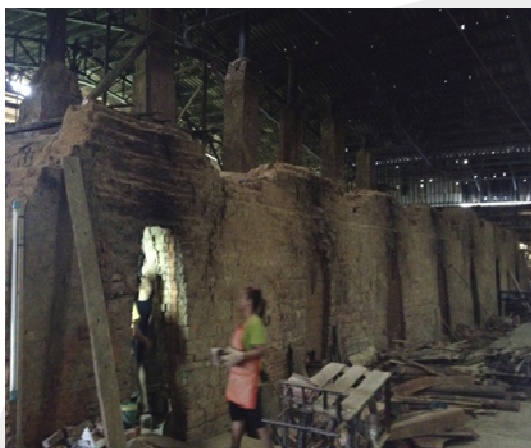
ภาพประกอบ 12 ขั้นตอนเอาเข้าเครื่องพิมพ์แบบ

4. นำดินที่ได้มาเข้าเครื่องพิมพ์แบบ เพื่อให้ออกตามแบบพิมพ์และมีขนาดตามที่ต้องการ
5. ตัดให้ได้ขนาดตามที่ต้องการ
6. นำมาตากแห้ง ประมาณ 1-2 วัน เพื่อให้ดินแห้งสนิท
7. นำแผ่นที่ได้จากการตากมาป้อนตามแบบที่ต้องการ (เป็นแบบแผ่นหลักที่ทำออกมาเพื่อเป็นตัวแบบ)
8. นำมาตากทิ้งไว้ประมาณ 1-3 สัปดาห์ (แล้วแต่สภาพอากาศ) รอจนแผ่นกระเบื้องเปลี่ยนสีซึ่งหมายความว่าแห้งสนิทแล้ว

ภาพประกอบ 13 การนำแผ่นกระเบื้องมาเรียงแล้วนำไปเข้าเตาเผา

9. นำแผ่นกระเบื้องมาเรียงแล้วนำไปเข้าเตาเผา (เผาด้วยการใช้ฟืน) เผาเป็นเวลา 2 วัน 2 คืน แล้วปิดไว้ไม่ให้โดนลมโดนแดด ประมาณ 7-10 วัน (โดยค่อยๆ เปิดออกทีละน้อย) โดยการเผาหนึ่งครั้งจะสามารถเผาได้ประมาณ 15,000 แผ่น

ภาพประกอบ 14 สภาพเตาเผา

10. นำออกมาเรียงตามสายพาน
11. นำมาคัดเลือก โดยชั้นที่บิ่น เปี้ยว ไม่ได้คุณภาพก็จะถูกคัดออกไป
12. นำแผ่นกระเบื้องที่ได้คุณภาพไปเข้าเตาอบเพื่อย้อมสีตามที่ต้องการ และเผาเข้าเครื่องอัดโนมัติ โดยเครื่องจะทำหน้าที่อัดโนมัติเลื่อนไปเรื่อยๆ โดยเตาจะตั้งความร้อนอัดโนมัติประมาณ 1 คืน แผ่นกระเบื้องก็จะเสร็จเรียบร้อย

ภาพประกอบ 15 การย้อมสีและเผาเข้าเครื่องอัดโนมัติ

13. นำแผ่นกระเบื้องออกจากเครื่อง จากนั้นนำมาคัดสีอีกครั้ง หากชั้นใดสีผิดเพี้ยน ไม่เรียบร้อยก็ต้องคัดไปขายเกรด 2 เกรด 3 ซึ่งราคาก็จะต่ำกว่าเกรด 1
14. จัดเตรียมกระเบื้องเพื่อนำส่ง

ภาพประกอบ 16 การคัดเกรดกระเบื้อง

โซน D หมู่ 4 บ้านเก่า ขนมห้างของชาวจันทบุรี

ขนมห้างเป็นขนมพื้นบ้านที่คนจันทบุรีรู้จักกันเป็นอย่างดี เป็นขนมที่ใช้วัตถุดิบจากข้าวมาแปรรูปให้มีมูลค่าสูงขึ้น และเมื่อนำมารับประทานคู่กับน้ำอ้อยโบราณที่มีกลิ่นหอมจะมีรสชาติอร่อยติดใจผู้ที่รับประทานอย่างยิ่ง (บ้านเลขที่ 47 หมู่ที่ 7 ตำบลบางกะจะ อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี)

ส่วนผสมและอุปกรณ์

1. ข้าวเหนียว 15 กิโลกรัม
2. ขี้เถ้า 5 กิโลกรัม
3. น้ำ 20 ลิตร
4. กะละมังสำหรับแช่ข้าว
5. ใบชะเหี่ยว (สำหรับห่อขนม)
6. โอง่ดินหรือโอง่มังกร
7. ไม้พาย
8. ช้อนชา (สำหรับตักข้าว)
9. ดอกไม้ไฟ (สำหรับมัดขนม)
10. ปีบ (สำหรับตมขนม)

ขั้นตอนการทำขนมห้าง

1. เตรียมน้ำขี้เถ้าโดยนำขี้เถ้ามาผสมกับน้ำใส่ลงโอง่ดินหรือโอง่มังกร ที่เตรียมไว้ ร่อนขี้เถ้าตกตะกอนอยู่ก้นโอง่ ตักน้ำส่วนที่ลอยอยู่เหนือขี้เถ้านำมาแช่ข้าวเหนียว

ภาพประกอบ 17 นำขี้เถ้ามาผสมกับน้ำใส่ลงโอ่งดินหรือโอ่งมังกร

2. นำข้าวเหนียวที่เตรียมไว้มาแช่ลงในน้ำดังกล่าว โดยแช่ทิ้งไว้ 3-4 ชั่วโมง สีของเมล็ดข้าวเหนียวจะเปลี่ยนเป็นสีเหลืองนวลระเรื่อ เนื่องจากทำปฏิกิริยากับน้ำขี้เถ้าซึ่งเป็นด่าง ทำตามขั้นตอนนี้ประมาณ 3 ครั้ง จนกระทั่งข้าวเหนียวเปลี่ยนเป็นสีขาวขุ่น ให้ใส่ตะกร้าเอาไว้เพื่อรอให้ข้าวเหนียวสะเด็ดน้ำก่อน

ภาพประกอบ 18 นำข้าวเหนียวที่เตรียมไว้มาแช่ทิ้งไว้ 3-4 ชั่วโมง

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

3. เมื่อเมล็ดข้าวเหนียวแห้งพอหมาดแล้วนำมาห่อเพื่อให้ได้ทรงขนมข้างด้วย ใบชะเหี่ยวที่เตรียมไว้

ภาพประกอบ 19 นำมาห่อด้วยใบชะเหลด้า

4. เมื่อห่อขนมจ้างเสร็จแล้วก็นำไปต้มในน้ำประมาณ 1-2 ชั่วโมง จะได้ขนมจ้างไว้ทานเล่นกันแล้ว

ภาพประกอบ 20 นำไปต้มในน้ำประมาณ 1-2 ชั่วโมง

โซน E หมู่ 5 บ้านเส กลองยาว

การละเล่นเถิดเทิง หรือ เติ้งบ้องกลองยาวมีเล่นแพร่หลายทั่วไป ประเพณีการเล่นเถิดเทิงบ้องกลองยาว หรือ เถิดเทิง เป็นของพม่านิยมเล่นกันมาก่อน เมื่อครั้งพม่าทำสงครามกับไทยในสมัยกรุงธนบุรีหรือสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ เวลาพักรบพวกทหารพม่าก็เล่นสนุกสนานกันด้วยการละเล่นต่างๆ ซึ่งทหารพม่าบางพวกก็เล่น “กลองยาว” พวกไทยเราได้เห็นก็จำมาเล่นกันบ้างยังมีเพลงดนตรีเพลงหนึ่ง ซึ่งดนตรีไทยนำมาใช้บรรเลง มีทำนองเป็นเพลงพม่าเรียกกันมาแต่เดิมว่า “เพลงพม่ากลองยาว” ต่อมาได้มีผู้ปรับเป็นเพลงระบำ กำหนดให้ผู้รำแต่งตัวใส่เสื้อนุ่งโจงกระเบนศรีษะโพกผ้าสีชมพู (หรือสีอื่นๆบ้างตามแต่จะใช้สีสลับกัน) มือถือขวานออกมารำเข้ากับจังหวะเพลงที่กล่าวมานี้จึงเรียกกันอีกชื่อหนึ่งว่า เพลงพม่ารำขวาน

ดังนั้นเมื่อชาวไทยเห็นเป็นการละเล่นที่สนุกและเล่นได้ง่าย ก็เลยนิยมเล่นกันแพร่หลายแทบทุกหัวบ้านหัวเมือง และเล่นสืบทอดกันมาจนทุกวันนี้ เครื่องดนตรีที่ใช้เล่นเถิดเทิงบ้องกลองยาว คือ

1. กลองยาว (เล่นกันหลายๆ ลูกก็ได้ ขอให้มียกลองเอกเป็นกลองนำไว้ลูกหนึ่ง)
2. กรับ
3. ฉาบเล็กและฉาบใหญ่
4. โหม่ง
5. ฉิ่ง

ลักษณะของกลองยาว มีความยาวประมาณ 3 ศอก หางยาวปลายบานเป็นรูปคล้ายดอกคำฝอย ตอนหัวทำเป็นกระพุ้งมาถึงคอ จากนั้นค่อยๆ คอดออกเป็นหางกลอง กลองยาวนี้เขาขึ้นหนังไว้ตอนหัวหน้าเดียว มีสายโยงแรงเสียงทำด้วยหนัง เรียกว่า “หนังเรียด”

หนังเรียดนี้จึงโยงระหว่างของหนังที่เป็นหน้ากลองกับคอของกลอง ตรงที่มีหนังเรียดหรือตรงหัวกลองนี้ เขามักใช้ผ้าสีหรือผ้าดอกสวยๆ หุ้มตลอด เพื่อไม่ให้แลเห็นหนังเรียดที่หน้าเกลียด และตรงริมของหนังหน้ากลองจะมีผ้าจีบเป็นชั้นๆ ให้สวยงามหุ้มอีกทีหนึ่ง หน้ากลองกว้างประมาณ 8-9 นิ้ว ตรงกลางหน้ากลองติดข้าวสุกบดผสมขี้เถ้า เพื่อถ่วงเสียงให้มีกังวานได้ระดับตามที่ต้องการ ที่ลำตัวกลองมีสายสะพายผูกกระหว่างหูกลองด้านหน้ากับกลอง คนตีใช้สายสะพายเฉียงบ่าให้ตัวกลองเฉียงไปตามลำตัวของคนตีและยกหน้ากลองให้สูงขึ้นทางขวามือ เพื่อให้ตีได้อย่างถนัดเสียงกลองยาวมีหลายเสียง เกิดจากการใช้มือหนึ่งกดห้ามความกังวานของเสียงไว้ แล้วใช้อีกมือหนึ่งตีไปบนหน้ากลอง เสียง “ เติ้ง” เกิดจากการใช้ฝ่ามือตีลงไปประหน้ากลองโดยแรงเสียง “ เถิด” เกิดจากการใช้ฝ่ามือตีลงบนหน้ากลอง พอจะมีกังวานก็ห้ามไว้และเสียง “ บ้อง” หรือ “ บ้อง” เกิดจากการใช้กำมือทุบลงไปบนตรงกลางหน้ากลองการเล่นกลองยาวนี้ มักเรียกกันว่า เล่น “ เล่นเถิดเทิง” หรือ “ เติ้งบ้อง” ที่เรียกกันเช่นนี้ก็เพราะเรียกตามเสียงกลองยาวนั่นเอง เพราะเมื่อกลองยาวเริ่มตีเรียกเสียงจังหวะนั้น จะได้ยินเสียงเป็น “ เถิด เติ้งบ้อง บ้อง เติ้งบ้อง” เรื่อยไป

วัสดุที่ใช้ทำกลองยาว

1. ไม้จริง ใช้ทำตัวกลอง ตอนหน้าใหญ่ ตอนท้ายลักษณะเรียวแล้วบานตอนปลาย เป็นรูปดอกคำโพง มีหลายขนาด
2. ข้าวสุก ใช้ติดตรงกลางของหน้ากลอง โดยบดผสมขี้เถ้าเพื่อถ่วงเสียง
3. ผ้าสีหรือ ใช้หุ้มตกแต่งกลองให้สวยงาม
4. หนังสัตว์ ใช้ทำหนังกลอง
5. สายสะพาย ใช้ผูกกลองไว้คล้องสะพายบ่า

วิธีเล่นกลองยาว

ก่อนเล่นมีการบูชาไหว้ครู โดยจุดธูปเทียนดอกไม้ สুরา และเงิน 12 บาท การเล่นใช้คนเล่นทั้งหมด 18 คน

1. คนตีกลอง 9 คน
2. คนรำ 6 คน
3. คนตีฆ้อง โหม่ง ฉาบ 3 คน
4. นักร้องวงติดถ่วงเทียบเสียงกลอง (ถ่วงด้วยข้าวสุก ต่ำกับขี้เถ้าให้ละเอียดหรือเหนียว) เริ่มเล่นโหม่งตีจังหวะให้สัญญาณขึ้นเพลง เพลงที่จะเล่นมีประมาณ 5 เพลง
1. เพลงม้าย่อง
2. เพลงหรั่งย่าเห่า
3. เพลงแขก
4. เพลงแข่งกระบี่
5. เพลงแข่งสวิง

ในระหว่างขึ้นเพลง นักรำจะทำการรำรำไปตามเพลงแต่ละชนิด เวลาจบ หัวหน้าที่อยู่ในหมู่กลองเร่งเตือนว่าจะลงกลองเพื่อจบหรือหยุดเล่น

อุปกรณ์ในการทำกลองยาว

1. ไม้
2. สี
3. สว่าน
4. หนังสัตว์
5. ลวด หรือ เชือก
6. ขวาน
7. กระดาษทราย

8. แเซ่ล็ก
9. ผ้า
10. เครื่องแกง
11. ครก สาก ขนาดใหญ่

ภาพประกอบ 21 เครื่องมือที่ใช้ทำกลองยาว

ขั้นตอนการทำกลองยาว

1. หาไม้แก่น และต้องมีน้ำหนักรที่เบา เช่น ต้นขนุน เพราะเป็นต้นไม้ที่ดีที่สุด
2. จากนั้นนำมาเกลา และตากให้เป็นรูปทรงกลองยาว
3. ใช้เครื่องมือเจาะ เช่น ส่ว แต่สมัยนี้นิยมใช้ลูกหมูในการเจาะ

ภาพประกอบ 22 นำมาเกลา และตากให้เป็นรูปทรงกลองยาว

4. หาหนังวัว จากนั้นนำมาตากแดดแล้วก็ตำ โดยใช้เครื่องแกงตำรวมกับหนัง ถ้าเป็นลูกวัวก็จะดี หรือจะเป็นแก้งป่าก็ได้
5. จากนั้นนำหนังมาขูดให้หนังเสมอกัน นำหนังมาล้างและตากให้แห้ง
6. นำหนังมาวัดกับกลองแล้วตัด

ภาพประกอบ 23 นำหนังมาวัดกับกลองแล้วตัด

7. จากนั้นนำเชือกและลวดมาร้อย แล้วดึงให้หนังตึง

ภาพประกอบ 24 นำเชือกและลวดมาร้อย แล้วดึงให้หนังตึง

8. ถ้าเราอยากทราบว่าคลองดังแค่ไหน ให้นำคลองไปกระแทกกับน้ำ ถ้าเสียงดังกังวาน แสดงว่าใช้ได้

โซน F ม.8 บ้านดอนทราย (ค่ายเนินวง)

ค่ายเนินวง สร้างในรัชกาลที่ 3 มูลเหตุมาจากกบฏเจ้าอนุวงศ์เวียงจันทน์ ซึ่งยกทัพเข้ามาตีหัวเมืองทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จนถึงนครราชสีมา อันเป็นที่เกิดวีรกรรมเพ็ญสุรนารีขึ้น ทางกรุงเทพฯ ส่งกองทัพขึ้นไปปราบปรามจนเจ้าอนุวงศ์หนีไปพึ่งญวนกลายเป็น เรื่องบาดหมางทำให้เกิดสงครามระหว่างไทยกับญวน จึงสร้างขึ้นเพื่อเตรียมรับศึกญวน จันทบุรีเป็นหัวเมืองชายทะเล เดิมตั้งอยู่ที่ ต.บ้านลุ่มฝั่งตะวันตกของแม่น้ำจันทบุรี ภูมิประเทศไม่เหมาะจะเป็นฐานทัพ รัชกาลที่ 3 ทรงเกรงว่าญวนจะมายึดเอาได้จึงโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระยาบรมมหาประยูรวงศ์ (ดิศ บุนนาค) เลือกลหาชัยภูมิ มาได้ที่บ้านเนินวง เป็นเนินเล็กๆ พื้นที่สูงสามารถเห็นข้าศึกถึงปากแม่น้ำจันทบุรี เหมาะแก่การตั้งมั่นอย่างยิ่ง จึงลงมือสร้างเมื่อพ.ศ.2377 สร้างอย่างถูกต้องหลักยุทธศาสตร์ โดยสร้างเป็นเมืองป้อม เมืองป้อมเนินวง เป็นรูปสี่เหลี่ยมมีพื้นที่ประมาณ 270 ไร่ สร้างกำแพงสูง 6 เมตร ล้อมรอบมีป้อม คูน้ำ และประตูสี่ทิศ มีปืนใหญ่จุกช่องตามกำแพงเมือง ตั้งเรียงรายไปตามช่องใบเสมา ตั้งจังก้าพร้อมทำการยิง และเป็นปืนใหญ่ที่มีขนาดกว้างปากลำกล้องน่าจะเกิน 155 มม. ค่ายเนินวงเป็นโบราณสถานที่อยู่ใกล้ตัวเมืองในเขต อ.เมือง จันทบุรี เป็นส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์เมืองจันทน์ และเป็นแหล่งโบราณคดี ที่มีสวนผลไม้ของชาวบ้านอยู่ในพื้นที่ คือ สวนสละ ที่มีชื่อเสียงของจันทบุรี ที่เรียกกันว่า "สละเนินวง" เมื่อชมค่ายเนินวงแล้วก็ต้องมาชมพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพานิชยน์วិประวัติศาสตร์ใต้ท้องทะเล ซึ่งมีความสำคัญเทียบเท่ากับการศึกษาประวัติศาสตร์ในภาคพื้นดิน จังหวัดจันทบุรีมีประวัติความเป็นมาเกี่ยวกับการเดินเรือมาอย่างยาวนาน โบราณคดีต่างๆ ที่ถูกค้นพบใต้ท้องทะเล ถูกรวบรวมมาไว้ที่นี่ กรมศิลปากรได้เริ่มมีการดำเนินการศึกษาค้นคว้า วิจัยทางด้านโบราณคดีใต้น้ำขึ้นในประเทศไทยซึ่งจากการปฏิบัติงานสำรวจและขุด ค้นแหล่งโบราณคดีใต้น้ำในท้องทะเลไทย ทำให้มีจำนวนโบราณวัตถุจากแหล่งเรือสำเภาโบราณจมเพิ่มมากขึ้น การเตรียมการจัดตั้งพิพิธภัณฑสถานเพื่อเผยแพร่องค์ความรู้ด้านการปฏิบัติงานโบราณคดี ใต้น้ำและประวัติศาสตร์การพาณิชย์นาวีของไทย จึงเป็นงานสำคัญที่ต้องดำเนินงานเป็นลำดับต่อมา ประกอบกับในปี พ.ศ. 2535 กองทัพเรือและกรมศิลปากรได้ตรวจยึดโบราณวัตถุจำนวนมากจากชาวต่างชาติที่เข้า มาทำการลักลอบขโมยโบราณวัตถุจากซากเรือสำเภาโบราณจมใต้ทะเลบริเวณอ่าวไทย นับเป็นแรงกระตุ้นสำคัญที่ทำให้คนไทยตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญของมรดกทางวัฒนธรรมที่พบจากท้องทะเลไทย ซึ่งจะเป็นหลักฐานสำคัญที่ช่วยในการสืบค้นความเป็นมา และบอกเล่าถึงเรื่องราวทางเศรษฐกิจ การพาณิชย์นาวีในอดีตได้เป็นอย่างดี ด้วยเหตุนี้กรมศิลปากรจึงมีนโยบายเร่งด่วนในการจัดสร้างพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เพื่อเป็นสถานที่รวบรวม อนุรักษ์ ศึกษาและจัดแสดงด้านประวัติศาสตร์

การพาณิชย์นาวี โดยได้รับงบประมาณในการดำเนินงานในปี พ.ศ. 2537 ณ บริเวณโบราณสถาน ค่ายเนินวง ตำบลบางกะจะ อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรีการเดินทาง หากมากรุงเทพฯ เส้นทางใกล้ที่สุด ในการมาจันทบุรี คือ มาตามถนนมอเตอร์เวย์ แล้วมาเข้าถนน 334 ที่ อ.บ้านบึง เดินทางต่อไป ทางเข้าตัวเมืองจันทบุรีนั้นเข้าได้ถึง 4 เส้นทาง จะกล่าวถึงแต่เส้นทางที่เกี่ยวข้องมิฉะนั้นจะเกิดการ สับสน ไปไม่ถูกสักเส้นเดียว เส้นทางที่จะแนะนำให้ไปยังค่ายเนินวง คือเส้นทางที่เมื่อมาจากกรุงเทพฯ มาถึงสี่แยกเขาไร่ยา ประมาณหลัก กม.324 ให้เลี้ยวขวาเข้าถนนรักศักดิ์ชุม จะผ่านสถาบันราชภัฏ ไร่ไพพรรณี ตรงไปเรื่อยๆ จะผ่านสวนสาธารณะสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ซึ่งจะเห็นบึงน้ำ ขนาดใหญ่ และเนินกลางบึงคือ ราชานุสาวรีย์ของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ที่ทรงประทับ ม้าออกศึก เมื่อผ่านสวนฯ จนสุดทางที่สามแยกแล้ว ให้เลี้ยวขวา (เลี้ยวซ้ายจะไปตลาดสด) ไปทาง บ้านท่าแฉลบ (คูที่เสาหลัก กม.) วิ่งไปหน่อยก็จะถึงทางแยกซ้ายไปยังอู่ต่อเรือสมเด็จพระเจ้าตากสิน ที่กำลังอยู่ในระหว่างการดำเนินการ เลี้ยวทางแยกเข้าอู่ต่อเรือไปแล้ว วิ่งไปเรื่อยๆ จะพบถนนแยกขวา สาย 3147 (ถนนไปท่าใหม่) เลี้ยวขวาเข้าสาย 3147 ไปประมาณ 400 เมตร ค่ายเนินวงจะอยู่ทางขวามือ วิ่งเข้าประตูไปได้เลย ไปจอดรถทางด้านหลัง หรือเลยไปจอดที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพาณิชย์นาวี ที่อยู่ด้านหลังเลยก็สะดวกดี ชมค่ายเนินวงแล้วจะได้ไปชมพิพิธภัณฑต่อได้เลย และเป็นพิพิธภัณฑ สถานแห่งชาติพาณิชย์นาวีแห่งแรก และแห่งเดียวของไทย มีสถานที่ตั้งอยู่ในเขตสุขาภิบาลบางกะจะ ตำบลบางกะจะ อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี ลักษณะทางสถาปัตยกรรมเป็นลักษณะของเมือง ที่สร้างมีกำแพง ป้อม คู ประตู 4 ทิศ ทิศละ 2 ประตู เป็นรูปสี่เหลี่ยม กว้างประมาณ 14 เส้น ยาว 15 เส้น มีปืนใหญ่ตั้งเรียงรายอยู่ตามช่องโอบเสมา ภายในค่ายมีสิ่ง ก่อสร้างตามที่กรมศิลปากร ได้ขึ้น ทะเบียนค่ายเนินวงเป็นโบราณ เมื่อปี พ.ศ. 2499 หลักฐานที่ เหลือถึงปัจจุบัน ประกอบด้วยสิ่งสำคัญ ดังนี้ ศาลเจ้าหลักเมือง กว้าง 14 เมตร ยาว 20 เมตร

1. ประตูเมือง 8 ประตู แต่ละประตูกว้าง 4 เมตร ยาว 3 เมตร
2. ประตูช้าง 1 ประตู กว้าง 3 เมตร ยาว 3 เมตร
3. สระน้ำ 1 สระ กว้าง 1 เมตร ยาว 60 เมตร
4. กำแพงเมือง กว้าง 14 เมตร ยาว 4 กิโลเมตร
5. คูรอบเมือง กว้าง 14 เมตร ยาว 4 กิโลเมตร
6. วัดโยธานิมิต กว้าง 96 เมตร ยาว 150 เมตร

7. คลังกระสุน 1 แห่ง กว้าง 40 เมตร ยาว 60 เมตร ภายในบริเวณกำแพงค่ายเนินวง

วัดโดยรอบยาว 2,000 เมตร เป็นเนื้อที่ประมาณ 270 ไร่ งาน 70 ตารางวา

ต่อมาป้อมชำรุดทรุดโทรมไปมาก ในปี พ.ศ. 2516 จึงได้มีการบูรณะตัวป้อม และประตู ค่ายทางด้านทิศตะวันออกใหม่ เมื่อขึ้นไปยืนอยู่ตรงป้อมและมองออกไปจะสามารถมองเห็น ทิวทัศน์ ของทะเลได้อย่างชัดเจนและสองฟากของตัวป้อมเป็นกำแพงวัด ปัจจุบันทางกรมศิลปากร ได้นำ

ปิ่นโบราณมาตั้งแสดงไว้ โดยหันกระบอกปิ่นสู่ทะเลอย่างเตรียมพร้อม ปัจจุบันมีอยู่ 39 กระบอก และกรมศิลปากรได้ใช้บริเวณค่ายส่วนหนึ่งเป็นที่ตั้งของพิพิธภัณฑสถานโบราณคดีได้นำ เพื่อ เป็นสถานที่ เก็บรักษาและจัดแสดงโบราณวัตถุที่ขุดขึ้นมาได้จากการกู้เรือสินค้าที่อัปปางในบริเวณน่านน้ำเมือง จันทบุรี และอ่าวไทยทั้งหมด

ภาพประกอบ 25 คลังกระสุน

พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพณิชยน์าวีจันทบุรี

ประวัติศาสตร์ได้ท่องเที่ยวเล มีความสำคัญเทียบเท่ากับการศึกษาประวัติศาสตร์ในภาคพื้นดิน จังหวัดจันทบุรีมีประวัติความเป็นมาเกี่ยวกับการเดินเรือมาอย่างยาวนาน โบราณคดีต่างๆ ที่ถูกค้นพบ ได้ท่องเที่ยวเล ถูกรวบรวมมาไว้ที่นี่ กรมศิลปากรได้เริ่มมีการดำเนินการศึกษา ค้นคว้า วิจัยทางด้าน โบราณคดีได้นำขึ้นในประเทศไทย ซึ่งจากการปฏิบัติงานสำรวจและขุดค้นแหล่งโบราณคดีได้นำ ในท่องเที่ยวเลไทย ทำให้มีจำนวนโบราณวัตถุจากแหล่งเรือสำเภาโบราณจมเพิ่มมากขึ้น การเตรียมการ จัดตั้งพิพิธภัณฑสถาน เพื่อเผยแพร่องค์ความรู้ด้านการปฏิบัติงานโบราณคดีได้นำ และประวัติศาสตร์ การพาณิชย์นาวีของไทย จึงเป็นงานสำคัญที่ต้องดำเนินงานเป็นลำดับต่อมา ประกอบกับในปี พ.ศ. 2535 กองทัพเรือและกรมศิลปากรได้ตรวจยึดโบราณวัตถุจำนวนมาก จากชาวต่างชาติที่เข้ามา ทำการลักลอบขโมยโบราณวัตถุจากซากเรือสำเภาโบราณจมใต้ทะเลบริเวณอ่าวไทย นับเป็นแรงกระตุ้น สำคัญที่ทำให้คนไทยตระหนักคุณค่าและความสำคัญของมรดกทางวัฒนธรรมที่พบจากท่องเที่ยวเลไทย ซึ่งจะเป็นหลักฐานสำคัญที่ช่วยในการสืบค้นความเป็นมา และบอกเล่าถึงเรื่องราวทางเศรษฐกิจ การพาณิชย์นาวีในอดีตได้เป็นอย่างดี ด้วยเหตุนี้ กรมศิลปากรจึงมีนโยบายเร่งด่วนในการจัดสร้าง พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เพื่อเป็นสถานที่รวบรวม อนุรักษ์ ศึกษาและจัดแสดงด้านประวัติศาสตร์ การพาณิชย์นาวี โดยได้รับงบประมาณในการดำเนินงานในปี พ.ศ. 2537 ณ บริเวณโบราณสถาน ค่ายเนินวง ตำบลบางกะจะ อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี

ภาพประกอบ 26 เรือบรรพนาวิน

ห้องจัดแสดงสินค้าและวิถีชีวิตชาวเรือ

จากทางโถงด้านหน้าเดินขึ้นบันไดมาก็จะพบห้องนิทรรศการที่จัดแสดงให้เห็นวิวัฒนาการด้านพาณิชย์นาวีในดินแดนแถบนี้ตั้งแต่ยุคโบราณ พร้อมด้วยเส้นทางเดินเรือ เมืองท่าโบราณ และสินค้า ในห้องนี้มีไฮไลท์สำคัญอยู่ที่การจำลองเรือสำเภาไทยโบราณ (ขนาดเล็กที่สุด) มาจัดแสดงไว้อย่างอลังการกลางห้อง เรือลำนี้มีจุดเด่นอยู่ที่ กง กราบเรือ กระดุกงู มีชื่อว่า “บรรพนาวิน” เขียนติดอยู่ที่ท้ายเรือ ซึ่งคุณวิรัช สุริยวงศ์ เจ้าหน้าที่พิพิธภัณฑ์ฯ กล่าวว่า บรรพนาวิน หมายถึง บรรพบุรุษแห่งการเดินเรือ ส่วนนกฟีนิกซ์ที่เกาะอยู่บนภูเขากลางทะเล คือความเป็นอมตะ ฆ่าไม่ตาย เปรียบดังเรือไม่ล่ม

ภาพประกอบ 27 ไหสีหูของจริงที่ขุดขึ้นจากทะเลในระวางเรือ

ด้านหน้าของเรือบรรพนาวินาคเป็นรูปราหู (หนึ่งในรูปที่ชาวเรือเคารพ) มีตาเรียวกลม ขอบนอกขาวขอบในดำอยู่ด้านข้าง ชาย-ขวา“นี่เป็นรูปแบบของตาเรือสินค้าคือมีตาสีดำมองไปข้างหน้า ส่วนตาเรือประมงจะเป็นรูปตาปลาเหลืองมองลงต่ำ แต่ถ้าเป็นตาเรือโจรสลัดจะเป็นรูปตาตัดเหลืองเพียงครั้งเดียว ถ้าใครเจอกลางทะเล ต้องรีบหนีทันที” คุณวิรัชอธิบายเรือลำนี้แม้จะจำลองมาจัดแสดง แต่วาก็ทำเหมือนจริง นักท่องเที่ยวสามารถเดินเข้าไปชมห้องต่างๆในท้องเรือ ระวังเรือ และสามารถขึ้นไปบนเรือได้ โดยระวังสินค้าแรก จัดแสดงให้ลิ้มรสเกลือบนน้ำตาลดินแห่งเมืองสิงห์บุรี และเครื่องเคลือบสังคโลกเขียวไข่กาที่ขุดค้นพบ ส่วนระวางต่อไปเป็นผ้าไหมแพรวพรรณที่นำมาจากจีน เครื่องเทศที่นำไปขาย ด้านระวางกลางเรือมีทองแดงจำนวนมากซึ่งนอกจากจะเป็นวัสดุที่ซื้อมาเพื่อให้ ประโยชน์แล้วยังเป็นอับเฉาเรืออีกด้วย ต่อมาเป็นระวาง 4 เป็นที่เก็บไม้ฟาง ในขณะที่ระวางท้ายเรือ เป็นส่วนทำอาหารและห้องจับกังเรือที่อยู่กันแบบง่ายๆ ตามอัธภาพ

ภาพประกอบ 28 การจำลองวิถีชีวิตชาวเรือบนเรือบรรพนาวิน

จากชั้นล่างมาดูชั้นบนของเรือกันบ้าง บนนี้เป็นที่จัดแสดงวิถีชาวเรือ มีกับตันเรือหรือจุ่มจู้ หรือได้กั้งยืนคุมคนงานบนชั้นคาตฟ้า ขณะที่ชั้นบนเรือนั้นมีการจำลองเรื่องราวบนเรือให้ดูหลายอย่าง ไม่ว่าจะเป็น “อาป๊น” คนดึงเชือกใบเรือ ผู้มีหน้าที่ดูแลเรือ มีเผ่าเต่งทำหน้าที่ดูแลสมอเรือ มีจุ่มไฟ หรือกุดี้ จับกัง แบกหามสิ่งต่างๆบนเรือ รวมด้วยของค์ประกอบต่างๆของเรือ อาทิ ใบเรือ พังงาเรือ ลูกตะเกาทำจากหวายใช้สำหรับกันเรือกระแทก

โซน G หมู่ 9 บ้านเขาน้อย ผลิตภัณฑ์เปลือกบางกะจะ

ในสมัยนั้นการทอเสื้อต้องซื้อกกและปอจากชาวบ้านตำบลต่างๆ มาจัก มาลอก กกที่ใช้ทอเสื้อคือกกกลมจะมีลำต้นกลวง ผิวมันและเหนียว เมื่อทอเป็นเสื้อจะให้สัมผัสที่นุ่มนวลชัดเจนได้มัน ผู้คนจึงนิยม เมื่อนำกกมาจับเป็นเส้นเล็กๆ แล้วนำมาผึ่งและตากให้แห้งสนิทแล้ว จึงลงมือข้อมสีกกระยะแรกๆ ใช้สีธรรมชาติจากเปลือกไม้หรือหัวพืช ซึ่งมี 3 สีคือ สีแดงได้จากเปลือกยาง สีดำได้จากลูกมะเกลือและจากการนำกกไปหมักโคลน สีเหลืองได้จากหัวขมิ้น โขลกเอาน้ำมาต้มข้อม ต่อมาจึงนำสีวิทยาศาสตร์เข้ามาใช้ส่วนมากเป็นสีเยอรมันชนิดที่ใช้ข้อมแพรและไหม การข้อมสีกจึงสะดวกขึ้น หลังจากเส้นกกที่ข้อมสีแห้งแล้วจึงเริ่มกระบวนการทอเสื้อ พวกญวน มีความสามารถในการคิดประดิษฐ์ลวดลายต่างๆ เช่น รูปกุหลาบ รูปครุฑ ลายไทย ฯลฯ

การเตรียมกก

เดิมชาวบ้านจะใช้ต้นกกที่ขึ้นอยู่ตามธรรมชาติ มาใช้ทอเสื้อ ต่อมาเมื่ออาชีพการทอเสื้อเป็นที่แพร่หลาย ต้นกกที่ขึ้นเองตามธรรมชาติไม่เพียงพอที่จะนำมาทอเสื้อ จึงได้มีการทำนากกขึ้น ผู้ที่จะทำนากกได้นั้น ต้องมีที่ดินในที่ราบลุ่มน้ำท่วมถึง เริ่ม ด้วยการไถคราดเก็บวัชพืชต่างๆ ออก เช่นเดียวกับ การทำนา เตรียมดินเสร็จก็ต้องหาหัวกกใหม่ ซึ่งมีลักษณะเป็นแ่งคล้ายหัวขามีหน่ออ่อนของกกโผล่ขึ้นมา และนำไปปลูกวิธีเดียวกับการทำนาข้าว เมื่อกกอายุได้ 1 - 2 เดือน ต้องไปกำจัดวัชพืชและใส่ปุ๋ยวิทยาศาสตร์ คือ ปุ๋ยยูเรีย รองนกกอายุได้ 4-5 เดือน จึงสามารถตัดมาใช้ได้ สีที่ข้อมยากที่สุดได้แก่ สีขาว ส่วนชาวจันทบุรีนิยมที่จะใช้สีของกกที่แห้งเองตามธรรมชาติ (สีออกเหลืองนวลอ่อนๆ เกือบขาว) โดยคัดเลือกจากกกที่มีลำต้นค่อนข้างอ่อน ผิวกกจึงจะมีสีเสมอกัน แล้วนำไปต้มในน้ำเดือดผสมเกลือเล็กน้อย เพื่อคงสภาพสี และป้องกันไม่ให้เกิดเชื้อรา

กกที่ตัดมานำมาผ่าเป็นซีกเล็กๆ 3-4 ซีกต่อต้น ชาวบ้านเรียกว่า “การจักกก” นำกกที่จักแล้วมามัด แล้วนำไปผึ่งลมให้แห้งสนิท ก่อนที่จะนำเส้นกกไปข้อมสี ให้นำกกที่แห้งสนิทไปแช่น้ำให้นิ่มเสียก่อน สีที่ใช้ข้อมมักใช้สีชนิดเดียวกันกับสีข้อมไหม

นอกเหนือจากกกที่เป็นวัสดุสำคัญในการทอเสื้อแล้ว ยังมี “เอ็น” ที่ใช้ร้อยฟืม เพื่อใช้ในการทอเสื้อด้วยเอ็นที่ใช้กันจะทำมาจากต้นปอกระเจา ซึ่งสามารถปลูกได้ง่ายมาก โดยการนำเมล็ดปอมาหว่านบนพื้นดินที่เตรียมไว้ คล้ายการปลูกกก จะต้องหว่านให้แน่นเมื่อเวลาปอกระเจาโตขึ้นจะทำให้ลำต้นตรงสูง และไม่มีกิ่งเวลาลอกเปลือกจากลำต้นจะทำให้ได้โดยสะดวกระยะเวลาที่ปลูกพอประมาณเดือนพฤษภาคม ใช้เวลา 5-6 เดือนจึงสามารถนำมาใช้ทำเป็นเอ็นได้ วิธีทำเอ็นให้ลอกเปลือกปอออกมาขูดให้เหลือแต่ใย ซึ่งเหนียวมาก แล้วนำไปตากให้แห้งแล้วนำมาข้อมสีเป็นอ่อน เมื่อเวลานำไปทอกับกก สีจะได้กลมกลืนกัน จากนั้นจึงนำเส้นปอไปฉีกให้เป็นเส้นฝอย โดยดึงผ่านตะปูหรือเหล็กแหลม แล้วนำไปปั่นเป็นเส้นเอ็นที่มีความยาวติดต่อกันพันใส่แกนไม้ไว้สำหรับทอเสื้อต่อไป

ภาพประกอบ 29 ตันกก

วิธีการทอเสื่อ อุปกรณ์ที่ใช้ในการทอเสื่อ จะประกอบด้วย

1. กกข้อมสี่ต่างๆ ที่ตากแห้งแล้ว
2. เอ็น
3. ฟืม
4. ไม้พุ่งกก
5. ม้ารอนั่ง

ก่อนที่จะทอเสื่อต้องนำเอ็นมาจิ้งไว้กับกก (ไม้ 2 อัน ฟืมอยู่ตรงกลาง) โดยร้อยเอ็นผ่านรูฟืมจนเต็มฟืม การทอเสื่อนั้นส่วนมากจะใช้คนทอ 2 คน ให้คนหนึ่งเป็นคนพุ่งกกเข้าไประหว่างฟืมกับเอ็นแล้วอีกคนจะเป็นคนเลื่อนฟืมมากระทบเส้นกกให้เข้าชิดติดเป็นผืนเดียวกัน

ขั้นตอนการผลิต

1. นำต้นกกกราชินี หรือกกกลม ที่มีขนาดลำต้นตั้งตรงและขนาดพอเหมาะ ผ่าสี่ แล้วตากให้แห้ง จึงนำมาข้อมสี่ตามที่ต้องการ และตากให้แห้งสนิท

2. เมื่อได้ต้นกกที่ตากแห้งสนิทแล้ว จึงนำมาทอเป็นผืน ขนาดกว้างตามขนาดของฟืมที่ใช้ทอ ส่วนใหญ่นิยมทอขนาด 3 ขนาด คือ ขนาดใหญ่กว้าง 130 × 190 ซม. ขนาดกลาง 100 × 190 ซม. และขนาดเล็ก 120 × 90 ซม. ใช้ลวดลาย และสีเส้นตามที่ต้องการ และบางครั้งใช้กกกลมทั้งต้นมาทอเป็นผืน จะได้เสื่อผืนใหญ่ที่มีขนาดหนาและมีความนุ่ม ใช้นั่งหรือนอนสบายเมื่อได้เสื่อที่ทอเป็นผืนเสร็จเรียบร้อยแล้วจึงนำมาตัด แต่งให้เรียบร้อย และเย็บขอบด้วยผ้า เพื่อให้เกิดความเรียบร้อย สวยงาม และทนทาน

3. ระยะเวลาที่ใช้ในการทอเสื่อเป็นผืน หากมีกกที่ตากแห้งแล้วนำมาทอ วันหนึ่งจะได้เสื่อประมาณ 1 - 2 ผืนแล้วแต่ขนาดความยาวของเสื่อที่ต้องการ

4. ในการทอเสื่อกก จะใช้แรงงานคน 2 คน โดยมีคนทอ 1 คน และอีกคนทำหน้าที่สอดกกให้เข้าตามฟืม โดยจะสลับสัตามลวดลายที่ต้องการ
5. เมื่อทอจนสุดผืน จะมีการผูกที่ปลายเพื่อให้แน่นหนาและไม่หลุดออกจากกัน ในการทอแต่ละวัน ขึ้นอยู่กับความขยัน ในหนึ่งวันทอได้ 3-4
6. เสื่อเมื่อทอเส้นแล้ว จะต้องนำไปตากแดดให้แห้งซัก 2-3 ชั่วโมง เพราะในขั้นตอนที่ทอจะมีการพรมน้ำที่ปลาย เมื่อให้อ่อน และสะดวกต่อการทอ
7. เสื่อกกสำเร็จรูปที่มีการแปรรูปมาเป็นเสื่อพับ ที่มีขนาดเล็ก และสะดวกต่อการพกพา

ภาพประกอบ 30 การลอกต้นกก

ภาพประกอบ 31 กกที่ย้อมสีเสร็จแล้ว

ภาพประกอบ 32 เสื่อกกที่ทอเสร็จแล้ว

ลักษณะเด่นของผลิตภัณฑ์

ลักษณะที่โดดเด่นของเสื่อกกของกลุ่มสตรีทอเสื่อกกบ้านเขาน้อย จะใช้กราชินีนำมาผ่าซีก หรือกกกลมตากให้แห้ง แล้วทำการย้อมสีตามลายที่ต้องการ จึงนำมาทอเป็นผืน แต่ละผืนจะมีลวดลายเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง เพราะสมาชิกแต่ละคนจะทำการทอตามลายที่ตนเองถนัด บางครั้งจะทำการทอด้วยกกกลมทั้งต้นทำให้ได้เสื่อที่มีความหนา นุ่ม ใช้นั่ง/นอนได้สบาย

ภาพประกอบ 33 ผลิตภัณฑ์แปรรูปจากเสื่อกก

โซน H หมู่ 1 บ้านบางกะจะ วัดพลับบางกะจะ โบราณสถาน

วัดพลับ หมู่ 1 บ้านบางกะจะ ต.บางกะจะ อ.เมืองจันทบุรี เป็นวัดเก่าแก่ของเมืองจันทบุรี สร้างขึ้นเมื่อราว พ.ศ. 2300 มีชื่อเดิมว่าวัดสุวรรณคิมพุทธาราม แปลว่าอารามที่มีผลมะพลับทอง แต่ชาวบ้านนิยมเรียกว่าวัดพลับ กองทัพของพระเจ้าตากสินได้แวะพักที่วัดนี้ก่อนเข้าตีเมืองจันทบุรี พระองค์และแม่ทัพนายกองได้รับการประพรมน้ำพระพุทธมนต์และรับถวายพระยอตรง ต่อมา มีชื่อเสียงโด่งดังจนมีคำพูดในหมู่นักเลงพระว่า พระยอตรงดีต้องพระยอตรงวัดพลับบางกะจะ น้ำพระพุทธมนต์ที่ประกอบพิธีที่วัดพลับ ถือว่าเป็นน้ำพระพุทธมนต์ที่มีความศักดิ์สิทธิ์ในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกของพระมหากษัตริย์ราชวงศ์จักรีทุกพระองค์ ต้องประกอบด้วยน้ำพระพุทธมนต์จากวัดพลับนี้ด้วย โดยนำน้ำจากบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ถ้าพระนารายณ์ ต.คลองนารายณ์ อ.เมืองจันทบุรี และจากสระแก้ว ที่วัดสระแก้ว ต.พลอยแหวน อ.ท่าใหม่ รวมกันทำพิธีสวด ปลุกเสกน้ำพระพุทธมนต์เป็นเวลา 3 วัน 3 คืน โบราณสถานที่ขึ้นทะเบียนไว้ในวัดพลับนั้นได้แก่

1. วิหารไม้ ประดิษฐานพระพุทธรูปปางบำเพ็ญทุกรกิริยา รูปทรงอาคารไม้สี่เหลี่ยมจัตุรัส

ภาพประกอบ 34 วิหารไม้

2. หอไตร มีรูปทรงเป็นหอไตรขนาดกลาง สร้างอยู่ในสระน้ำ

ภาพประกอบ 35 หอไตรกลางน้ำ

3. พระปรางค์ สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2441 ประกอบไปด้วยองค์ปรางค์ มีซุ้มประตู 4 ทิศ เหนือประตูเป็นรูปราหูอมจันทร์ ตัวปรางค์ตั้งอยู่บนฐานประทักษิณ 2 ชั้น มีบันไดทางขึ้น 4 ทาง ส่วนยอดปรางค์มีการซ้อนชั้น มีชั้นเชิงบาตรรองรับตัวปรางค์ขนาดเล็ก มีรูปปั้นเศียรช้างประดับทั้ง 4 ทิศ ลักษณะยอดบนซึ่งเป็นยอดปรางค์และศรีศูลเป็นลักษณะที่ไม่ได้พบกันมากในภาคตะวันออก

ภาพประกอบ 36 พระปรางค์

4. โบสถ์ เป็นที่ใช้ในการประกอบน้ำพระพุทธรณ์สำหรับพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ในพระราชพิธีของพระมหากษัตริย์ราชวงศ์จักรีทุกพระองค์ ตัวโบสถ์มีการบูรณปฏิสังขรณ์มาแล้วหลายครั้ง ปัจจุบันจึงมีลักษณะเหมือนโบสถ์ทั่วไป

5. เจดีย์กลางน้ำ เป็นเจดีย์ทรงกลม ก่ออิฐหินปูน สูงประมาณ 7 เมตร ไม่ประดับ กระเบื้อง ยกฐานสูงตัวองค์ระฆังขนาดเล็ก มีส่วนประกอบแบบเจดีย์ทรงกลมทั่วไป ลักษณะศิลปะแบบอยุธยาตอนกลาง ได้รับการบูรณะเมื่อ พ.ศ. 2481

6. เมรุเผาศพซึ่งชาวบ้านเรียกกันว่า “ลำซ่าง” สร้างด้วยไม้ เป็นรูปทรงสูง ประกอบด้วยเสาไม้กลมสี่ต้นรองรับหลังคาเหลี่ยม ย่อขึ้นไป 5 ชั้น มุงด้วยกระเบื้องดินเผา ปลายยอดแหลม ด้านหน้ายังมีอาคารเป็นศาลาโถงอีกหลังหนึ่ง ซึ่งเป็นอาคารที่สร้างคู่กันมา ในปี พ.ศ. 2542 ถูกพายุฝนพัดลงมากองกับพื้นแล้วเหลือแต่ศาลาโถงเท่านั้น

ลำซำหรือลำซำร้าง

เป็นมรดกไม่ล้ำหับเผด็จ เป็นมรดกที่กรมศิลปากรได้ขึ้นทะเบียนแล้ว เดิมลำซำนี้มีสภาพเก่าชำรุดมาก เสาเอียง กระเบื้องชำรุด มีลักษณะเด่นที่เป็นช่องก่อสร้างด้วยไม้ทรงสูง ต้นเสาไม้กลมทรงสอบ หลังคาเหลี่ยมยื่นขึ้นไปเป็นห้าชั้น มุงด้วยกระเบื้องดินเผา ปลายยอดทรงแหลม มองดูสง่าและด้านหน้ายังมีศาลาโถง ซึ่งเป็นอาคารสร้างคู่กันมาอีกหลังหนึ่ง ปัจจุบันกรมศิลปากรได้ปฏิสังขรณ์ขึ้นใหม่

ภาพประกอบ 37 ลำซำ

7. บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ น้ำพระพุทธมนต์ที่ประกอบพิธีที่วัดพลับ ถือว่าเป็นน้ำพระพุทธมนต์ที่มีความศักดิ์สิทธิ์ ในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกของพระมหากษัตริย์ราชวงศ์จักรีทุกพระองค์ จะต้องประกอบด้วยน้ำพระพุทธมนต์จากวัดพลับนี้ด้วย โดยนำน้ำจากบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ถ้าพระนารายณ์ ต.คลองนารายณ์ อ.เมืองจันทบุรี และจากสระแก้ว ที่วัดสระแก้ว ต.พลอยแหวน อ.ท่าใหม่ มารวมกันทำพิธีสวด ปลุกเสกน้ำพระพุทธมนต์เป็นเวลา 3 วัน 3 คืน

ภาพประกอบ 38 บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์

โซน I หมู่ 6 บ้านในสวน การขุดพลอยแบบโบราณ

ภูมิปัญญาในการขุดพลอยนั้น นอกจากอาศัยโชคช่วยแล้วยังมีเทคนิควิธีการเฉพาะตัวในการค้นหาด้วย เช่น สังเกตสีของดินดูจากจี๊พลอยซึ่งก็คือแร่ “ไฟร็อกซิน” ที่มีสีดำคล้ายนิลตะโก กระจายบนผิวดิน บางรายสังเกตจากเพื่อนพลอยจำพวกเพทายหรือพลอยน้ำค้าง นอกจากนั้นยังสังเกตได้จาก “ตัวตุ๊กตา” ที่เคยเชื่อกันว่าเป็นอาหารของพลอยซึ่งที่แท้ก็คือ “แร่ไมก้า” ชนิดหนึ่งนั่นเอง เมื่อพบร่องรอยเหล่านี้จึงเริ่มลงมือขุด โดยขุดหน้าดินทิ้งไปก่อน เพราะเป็นชั้นหินกรวดที่เรียกว่า “ชั้นกะสะ” ซึ่งก็คือหินบะซอลต์ หรือหิน “โคบก” ที่ชาวบ้านเรียกว่า “ลูกร่อน” จึงจะแน่ใจว่ามีพลอย เพราะพลอยจะอยู่ในชั้นกะสะนี้เอง ชั้นกะสะนี้จะมีขนาดตั้งแต่ 10 - 30 ซม. บริเวณใดมีกะสะหนามาก บริเวณใดพลอยน้อย คนขุดมักจะเรียกบริเวณนั้นว่ามี “พลอยห่าง” เมื่อได้ดินในชั้นกะสะขึ้นมา จึงจะนำมาล้างและร่อนในตะแกรงเพื่อแยกพลอยออกจากดินและก้อนกรวด แหล่งที่มักพบคนร่อนพลอย คือ แถบห้วยสะพานหิน บ้านแสงส้ม บ้านบ่อเวฬุ

แร่รัตนธาตุ จังหวัดจันทบุรีเป็นแหล่งแร่รัตนชาติที่สำคัญแห่งหนึ่งของประเทศไทย เป็นแหล่งกำเนิดพลอยหลากสีสัน ไม่ว่าจะเป็นพลอยสีแดง สีนํ้าเงิน สีเหลือง สีเขียว โดยพบที่ตำบลบางกะจะ อำเภอเมือง โดยเฉพาะพลอยสีแดงที่ได้รับการขนานนามว่า ทับทิมสยาม พบที่ตำบลเขาหัว อำเภอท่าใหม่ และที่ตำบลบ่อเวฬุ ตำบลตกรม อำเภอขลุง พลอยเป็นสิ่งที่มีความหมายมากกว่า 7,000 ปีมาแล้ว กำเนิดพลอย ก่อนที่พลอยจะเกิดขึ้นมาอย่างที่เราเห็นกันอยู่ในปัจจุบัน ต้องผ่านการบ่มเพาะมานานนับร้อยล้านปี เริ่มจากลาวาอันร้อนระอุปะทุขึ้นสู่ผิวโลก เมื่อแข็งตัวก็จะกลายเป็นหินอัคนีเนื้อละเอียดที่เรียกว่า หินบะซอลต์ แต่ในขณะที่ลาวายังอ่อนตัวอยู่ ถ้าได้สัมผัสดูดซับอณูมิโนในหินฟอสไฟด์ที่อยู่ใกล้เคียง และได้ผสมกับออกซิเจนในบรรยากาศ ก็จะกลายเป็นผลึกอะลูมิเนียมออกไซด์ ปราศจากสี เรียกว่า แร่คอร์ันดัม หรือ กากะรุน ที่มีคุณสมบัติเป็นแร่รัตนชาติที่มีความแข็งเป็นรองก็แต่เพชรเท่านั้น แร่คอร์ันดัมจะกลายเป็นพลอยหลากสีในสกุลแซฟไฟร์ได้ก็เมื่อมีแร่ธาตุอื่นๆ เข้าไปผสมอยู่ในเนื้อ แม้เพียงเล็กน้อยก็จะทำให้พลอยกลายเป็นสีต่างๆ ได้คือ ถ้าเป็นอะลูมิเนียมออกไซด์ ล้วนจะไม่มีสีเลย ถ้ามีไททานเนียมกับเหล็กปนอยู่จะให้สีนํ้าเงิน มีโครเมียมปนอยู่เล็กน้อยจะให้สีชมพู ถ้ามีโครเมียมปนอยู่มากพอจะให้สีแดงเข้ม คือทับทิม ถ้ามีเหล็กปนอยู่จะให้สีเขียว และสีเหลือง ส่วนพลอยสาแหรกเกิดจากโมเลกุลของคอร์ันดัมเรียงตัวอย่างสม่ำเสมอแบบแน่นคล้ายไม้ระแนงวางต่อกัน เมื่อมีแสงมากระทบจึงสะท้อนกลับเป็นรูปดาว

แหล่งพลอย ในเขตจังหวัดจันทบุรี พบแหล่งพลอยในสภาพภูมิประเทศที่หลากหลาย เช่น ตามภูเขา ไร่เขา และในพื้นที่ราบกระจายอยู่ทั่วทั้งจังหวัด แหล่งที่มีพลอยแบ่งออกได้เป็นสองเขตใหญ่ๆ คือ เขตแรกเป็นแหล่งพลอยที่อยู่ทางทิศตะวันตกของจังหวัด แถบอำเภอท่าใหม่และอำเภอเมือง มีอาณาบริเวณตั้งแต่เขาหัว เขาพลอยแหวน เขาสระแก้วและบ้านบางจะกะ พลอยที่พบส่วนใหญ่เป็นพลอยสีนํ้าเงิน สีเขียว สีเหลือง พลอยสาแหรก และพลอยจำพวกเพทายและโกเมน

เขตที่สอง เป็นแหล่งพลอยที่อยู่ทางทิศตะวันออกของจังหวัด แถบสระบาปในเขตอำเภอขลุง และอำเภอมะขาม บริเวณบ้านบ่อเวฬุ บ้านสีเสียด บ้านตกรม บ้านบ่อเอ็ด บ้านกลาง บ้านงูปลาไหล บ้านคกชี บ้านสะตอ ห้วยสะพานหิน (บ้านทัพนคร) บ้านแสงแดง และบ้านแสงส้ม พลอยที่พบส่วนใหญ่เป็นพลอยสีแดงและสีน้ำเงิน คุณภาพของพลอย การพิจารณาคุณภาพของพลอยมีวิธีสังเกตหลายประการคือ ความแข็ง มีค่าวัดเป็นโมสส์เกล ไม่ต่ำกว่า 6 (เพชร เท่ากับ 10) ความงามของสี คือสร้างความลึกให้หินมีค่าด้วย ความมันวาว คือลักษณะที่สะท้อนแสงที่ส่องตัวเองไปเป็นมุมหักเห การกระจายแสงออก คือการเปลี่ยนแปลงการหักของแสงขึ้นอยู่กับความเร็วของอะตอมสารนั้น ๆ ความใส คือลักษณะที่ปล่อยให้แสงผ่านได้ทนต่อปฏิกิริยาทางเคมีมีความเหนียว ทนต่ออากาศ และปฏิกิริยาเคมี เหมาะในการเจียรหินตกแต่ง

ภาพประกอบ 39 การขุดพลอย และการล่อนพลอยด้วยมือ

การขุดพลอย การขุดพลอย นอกจากอาศัยโชคช่วยแล้ว ยังมีวิธีการเฉพาะตัวในการค้นหาด้วย เช่น สังเกตสีของดิน ดูจากจี๊พลอยซึ่งก็คือ แร่ไฟร็อกซินที่มีสีดำคล้ายนิลตะโก กระจายอยู่บนผิวดิน บางรายสังเกตจากเพื่อนพลอยจำพวกเพทาย หรือพลอยน้ำค้าง นอกจากนั้นยังสังเกตได้จากตัวตุ๊กตุ่นที่เคยเชื่อกันว่าเป็นอาหารของพลอยซึ่งก็คือแร่ไมก้าชนิดหนึ่ง เมื่อพบร่องรอยดังกล่าวข้างต้น จึงเริ่มลงมือขุด โดยขุดหน้าดินทิ้งไปก่อน เพราะเป็นชั้นที่ยังไม่มีพลอย ชาวบ้าน เรียกดินชั้นนี้ว่า อีหลอก แล้วขุดต่อไปจนลึกประมาณ 2 - 3 สอก หากพบชั้นหินกรวดที่เรียกว่า ชั้นกะสะ ซึ่งก็คือ หินบะซอลต์ หรือหิน โบกที่ชาวบ้านเรียกว่า ลูกร่อน จึงจะแน่ใจว่ามีพลอย เพราะพลอยจะอยู่ในชั้นกะสะซึ่งมีความหนา 10 - 30 เซนติเมตร บริเวณใดมีกะสะหนามากอย่างที่เรียกว่า หนานขนาดสอก จะมีพลอยหนาแน่นมาก บริเวณใดพลอยน้อย คนขุดจะเรียกบริเวณนั้นว่าพลอยห่าง เมื่อได้ดินในชั้นกะสะขึ้นมาจึงจะนำมาล้างและร่อนในตะแกรงตามลำห้วยที่อยู่ไม่ไกลจากแหล่งพลอย เพื่อแยกพลอยออกจากดินและก้อนกรวด

ภาพประกอบ 40 หลุมขุดพลอย หินปะชอลต์ และขี้พลอย

ภาพประกอบ 41 ตะแกรงล่อนพลอย

บทที่ 5

สรุปผล อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

ในการวิจัยเรื่อง “รูปแบบการจัดการเรียนรู้แหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน: พื้นที่ตำบลบางกะจะ จังหวัดจันทบุรี” ผู้วิจัยได้สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ ดังนี้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ดังต่อไปนี้

1. เพื่อศึกษาบริบทชุมชนในพื้นที่ตำบลบางกะจะ จังหวัดจันทบุรี
2. เพื่อศึกษารูปแบบการจัดการเรียนรู้การท่องเที่ยวโดยชุมชน พื้นที่ตำบลบางกะจะ จังหวัดจันทบุรี

วิธีดำเนินการวิจัย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1. ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ผู้นำชุมชน ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ได้แก่ ผู้อาวุโสหรือผู้ที่คุ้นเคยและอาศัยอยู่ในชุมชนมาเป็นเวลานาน กลุ่มสตรีอาสา ครู อาจารย์ ชาวบ้าน และสมาชิกในชุมชนท่านอื่นๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับตำบลบางกะจะ จังหวัดจันทบุรี จำนวน 178 คน

2. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ผู้นำชุมชน ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ได้แก่ ผู้อาวุโสหรือผู้ที่คุ้นเคยและอาศัยอยู่ในชุมชนมาเป็นเวลานาน กลุ่มสตรีอาสา ครู อาจารย์ ชาวบ้าน และสมาชิกในชุมชนท่านอื่นๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับตำบลบางกะจะ จังหวัดจันทบุรีจำนวน 20 คน โดยผู้วิจัยใช้วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จัดเวทีระดมสมอง (Brain Storming)

การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ในการศึกษาผู้วิจัยได้ใช้เครื่องมือที่ใช้ดังนี้

1. การระดมสมอง (Brain Storming) เป็นเทคนิคการเสนอวิธีการแก้ไขปัญหา หรือเสนอความคิดเห็นของสมาชิกในกลุ่มคนในชุมชนตำบลบางกะจะ เพื่อหาความต้องการในรูปแบบการจัดการเรียนรู้การท่องเที่ยวโดยชุมชนเอง จำนวน 20 คน
2. การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In Depth Interview) เป็นรายบุคคล โดยใช้แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งมีโครงสร้าง (Semi Structured Interview) โดยผู้วิจัยได้กำหนดคำถามเตรียมไว้ล่วงหน้า แบบสัมภาษณ์เป็นทางการ จำนวน 10 ชุด

3. สมุดจดบันทึกที่ผู้วิจัยใช้สำหรับบันทึกข้อมูลที่ได้จากการสำรวจสังเกตและสัมภาษณ์กับผู้ให้ข้อมูล

4. อุปกรณ์บันทึกเสียง กล้องถ่ายภาพ สำหรับการบันทึกข้อมูลและเหตุการณ์ที่สำคัญเพื่อนำมาใช้ประกอบการทำความเข้าใจและการวิเคราะห์ข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล มีขั้นตอนดังนี้

1. ติดต่อประสานงานแบบเป็นทางการโดยขอจัดทำหนังสือจากคณะวิทยาการจัดการมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี จังหวัดจันทบุรีถึงผู้ใหญ่บ้านตำบลบางกะจะเพื่อขออนุญาตให้ผู้วิจัยได้เข้าเก็บรวบรวมข้อมูลในพื้นที่ในเขตเทศบาลตำบลบางกะจะ อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี

2. ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง เกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนของตำบลบางกะจะ จังหวัดจันทบุรี ด้วยตนเอง

3. ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้ คือ ข้อมูลจากเอกสาร ข้อมูลจากการสัมภาษณ์และข้อมูลจากการสนทนากลุ่มมาเรียบเรียงเพื่อจัดหมวดหมู่ และวิเคราะห์ข้อมูลเป็นลำดับต่อไป

การวิเคราะห์ข้อมูล

1. การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพเกี่ยวกับบริบทชุมชนตำบลบางกะจะ ได้แก่ สภาพทั่วไป สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ สภาพสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น แหล่งท่องเที่ยว และสถานที่น่าสนใจ ศักยภาพชุมชนและพื้นที่ ความต้องการจัดรูปแบบการเรียนรู้กับแหล่งท่องเที่ยวของชุมชน

2. ผลลัพธ์ที่ได้จะเป็นข้อมูล นำไปสู่การประชุมระดมสมองเสนอรูปแบบการจัดการเรียนรู้แหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน

สรุปผลการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ สรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

บริบทชุมชนในพื้นที่ตำบลบางกะจะ จังหวัดจันทบุรี

ตำบลบางกะจะ ประกอบด้วย 10 หมู่บ้าน ได้แก่

1. หมู่ 1 บ้านบางกะจะ พื้นที่บางกะจะแห่งนี้เป็นถิ่นฐานที่ชาวจีนแต่จิวจากดินแดนใหญ่และบางส่วนมากขึ้นของประเทศไทย มาตั้งถิ่นฐานอาศัยอยู่ คูหลักฐานได้จากร่องรอยวิถีการอยู่อาศัยและศิลปวัฒนธรรมในอดีตที่ปรากฏว่าถึงทุกวันนี้ คือ ศาลเจ้าบน ศาลเจ้าปากคลอง มีภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้แก่ การทำดอกไม้จัน และการทำพวงหรีด สินค้าทุกอย่างเกี่ยวกับข้องกับงานศพ

2. หมู่ 2 บ้านพานสลด ประชากรส่วนใหญ่มีอาชีพหลัก คือ ค้าขาย และรับจ้าง สภาพปัญหาและความต้องการพัฒนาหมู่บ้าน คือ ระบบประปาไม่ทั่วถึงสำหรับครัวเรือนในหมู่บ้านพานสลด

3. หมู่ 3 หมู่บ้านทำเนียบจัดตั้งเมื่อปี พ.ศ.2344 เดิมเป็นบ้านพักของของสมเด็จพระยวงศ์ (ดิส บุญนาค) และหลวงสิทธิ (ช่วง บุญนาค) หมู่บ้านทำเนียบเป็นทั้งที่พักและสถานที่ราชการต่างๆ สถานที่สำคัญได้แก่ วัดใหม่ท่าแฉลบ เป็นวัดที่เก่าแก่ของหมู่บ้าน ภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ ผลิตภัณฑ์ น้ำมันเหลือง สภาพปัญหาและความต้องการพัฒนาหมู่บ้าน คือ ขาดความเข้มแข็งของคนในชุมชน และความเป็นอยู่ที่คับแคบอยู่แบบตัวใครตัวมัน

4. หมู่ 4 บ้านเก่า ประชากรในเขตหมู่บ้าน มีจำนวน 1,418 คน เป็นชาย 716 หญิง 702 คน ประชากรส่วนใหญ่มีอาชีพหลัก คือ ค้าขาย และเกษตรกรรม(ทำสวน) สถานที่สำคัญได้แก่ โรงเรียน วัดพลับ ภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ ผลไม้แปรรูป (สละลอยแก้ว)

5. หมู่ 5 บ้านเส หมู่บ้านเสมีประวัติความเป็นมาดังนี้คือ อดีตมีชาวของอาศัยอยู่ชาวของนั้น ได้เรียกหมู่บ้านนี้ว่าหมู่บ้านเซรวมทั้งหมู่บ้านในบริเวณนั้นมีอาชีพทำสวนซึ่งเวลาจะถามว่าไปไหนกัน ก็มักจะตอบว่าไปเซ หมายถึง ไปสวน แต่ส่วนในหมู่บ้านนั้นเรียกกันติดปากว่าบ้านเส ซึ่งเป็นไปได้ว่า น่าจะย่อมาจากเสนาบดี ประชากรในเขตหมู่บ้าน มีจำนวน 52 ครัวเรือน 179 คน เป็นชาย 85 คน หญิง 94 คน ประชากรส่วนใหญ่มีอาชีพหลัก คือ ทำสวนผลไม้และรับจ้างทั่วไป สถานที่สำคัญได้แก่ สระเงินผ่น ภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ นายเดิม มงคลพันธ์ อายุ 78 ปี อาชีพเกษตรกร ทำสวนผลไม้ ความสามารถพิเศษ คือ แสดงและถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการละเล่นโขนสดและกลองยาว ได้ให้แก่เยาวชนรุ่นหลังที่สนใจ

6. หมู่ 6 บ้านในสวน ประวัติความเป็นมาของหมู่บ้านสวน เดิมใช้ชื่อว่าบ้านเส มาจากถิ่นของพวกของ ที่ตั้งถิ่นฐานอยู่เดิมคำว่าเสต่อมาเปลี่ยนความหมายว่าสวนขึ้นตรงกับอำเภอพลอยแหวน จังหวัดจันทบุรี ลักษณะพื้นที่คล้ายกับเนินเขาเล็กๆ ส่วนมากจะประกอบอาชีพทำสวน เป็นส่วนใหญ่ ประชากรในเขตหมู่บ้าน มีจำนวน 85 ครัวเรือน 344 คน เป็นชาย 170 คน หญิง 174 คน ประชากรส่วนใหญ่มีอาชีพหลัก คือ ทำสวนผลไม้และรับจ้างทั่วไป ภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ ผลไม้แปรรูป และการทำพลอยแปรรูป

7. หมู่ 7 บ้านพานสลด ประวัติความเป็นมาของหมู่บ้านพานสลด เดิมชื่อหมู่บ้านเส มีอาชีพทำนาที่มีพื้นที่ติดต่อกับหมู่ 2 การเดินทางที่ต้องข้ามทุ่งนา ที่มีน้ำท่วมขังในช่วงฤดูฝนก็มี น้ำขังจำนวนมาก ชาวบ้านก็ทำนาได้ปีละ 2 ครั้ง ผ่านฤดูเก็บเกี่ยวชาวบ้านนำเอาควายมาเลี้ยงก็ปล่อยให้กินหญ้า ชาวบ้านก็ช่วยกันทำสะพานไม้โดยนำเอากระดานไม้มาผาดเป็นแนวตามความยาวของทุ่งนา หลาย 10 ปี ผ่านไปไม้มันก็ทรุดโทรมไปตามฤดูกาลและชาวบ้านที่เดิมเป็นชื่อหมู่บ้านเสมาเป็นชื่อหมู่บ้านพานสลด มีอาณาเขต ภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ ผลไม้แปรรูป

8. หมู่ 8 บ้านคอนทราย ประวัติของหมู่บ้านคอนทรายตั้งขึ้นเมื่อ ปี พ.ศ. 2500 โดยใช้ จุดกึ่งกลางของหมู่บ้านมาเป็นชื่อหมู่บ้านคือหมู่บ้านคอนทราย ประชากรในเขตหมู่บ้าน มีจำนวน

1,967 คน เป็นชาย 878 หญิง 1,089 คน ประชากรส่วนใหญ่มีอาชีพหลัก คือ มีอาชีพทำสวนผลไม้ และรับจ้างทั่วไป สถาบันและองค์การศาสนา มีจำนวน 1 แห่ง ได้แก่ วัดโยธานิมิต ภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ ผลไม้แปรรูป

9. หมู่ 9 บ้านเขาน้อย ประชากรในเขตหมู่บ้าน มีจำนวน 1,700 คน เป็นชาย 788 คน หญิง 822 คน ประชากรส่วนใหญ่มีอาชีพหลัก คือ ทำหอยนางรมแปรรูป ทอเสื่อกก ประมง สถานที่สำคัญได้แก่ วัดเขาน้อยท่าแฉลบ โรงเรียนจำนวน 1 แห่ง ได้แก่ โรงเรียนบ้านท่าแฉลบ แหล่งท่องเที่ยว จำนวน 3 แห่ง ได้แก่ สนามกอล์ฟ ร้านอาหารทะเล ป่าชายเลนที่ติดกับหมู่ที่ 4 และมีที่พักสำหรับนักท่องเที่ยว จำนวน 1 แห่ง คือ ท่าแฉลบรีสอร์ท

10. หมู่ 10 หมู่บ้านท่าแฉลบ ประชากรในเขตหมู่บ้าน มีจำนวน 173 ครัวเรือน 810 คน เป็นชาย 400 คน หญิง 410 คน ระบบสาธารณูปโภคในหมู่บ้าน มีสิ่งอำนวยความสะดวกค่อนข้างมาก ได้แก่ ไฟฟ้า ประปาหมู่บ้านและการประปาส่วนภูมิภาค ประชากรส่วนใหญ่มีอาชีพหลัก ได้แก่ ทอเสื่อกก ประมงชายฝั่ง สถาบันและองค์การศาสนา มีจำนวน 1 แห่ง ได้แก่ วัดคาทอลิก ภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ หอยนางรมแปรรูป ทอเสื่อกก โครงสร้างเรือจำลอง (ได้รางวัลชนะเลิศของประเทศ)

รูปแบบการจัดการเรียนรู้การท่องเที่ยวโดยชุมชน พื้นที่ตำบลบางกะจะ จังหวัดจันทบุรี

จากการสนทนาระดมสมอง ณ สถานที่ของโรงเรียนบางกะจะ โดยผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่ม เป็นผู้นำหมู่บ้าน จำนวน 20 คน อาทิเช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้านทุกหมู่บ้าน กลุ่มสตรีอาสา ชาวบ้าน ในชุมชน พ่อค้าแม่ค้า นักศึกษาปริญญาโท และ อาจารย์ ประเด็นที่น่าสนใจอีกคือ สถานที่แห่งใด ควรจัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ได้ ของตำบลบางกะจะมีอะไร สามารถจัดเป็นแหล่งเรียนรู้ได้หรือไม่ การสนทนาระดมสมองเกิดขึ้นและใช้เวลาประมาณ 2.30 ชม. สรุปประเด็นได้ว่าควรจัดเป็นโซน ซึ่งควรนำร่อง ใน 9 โซน ดังกล่าวก่อน

1. โซน A หมู่ 10 บ้านท่าแฉลบ วิถีชุมชนชาวประมง (ชายฝั่งน้ำเค็ม)
2. โซน B หมู่ 2,7 บ้านพานสลด ไร่สวนงานศพ
3. โซน C หมู่ 3 บ้านท่าเนียบ โรงงานกระเบื้องแสงจันทร์
4. โซน D หมู่ 4 บ้านเก่า ขนมห้างของชาวจันทบุรี
5. โซน E หมู่ 5 บ้านเส กลองยาว ตำบลบางกะจะ อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี
6. โซน F หมู่ 8 บ้านคอนทราย (ค่ายเนินวง)
7. โซน G หมู่ 9 บ้านเขาน้อย ผลิตภัณฑ์เสื่อกกบางกะจะ
8. โซน H หมู่ 1 บ้านบางกะจะ วัดพลับ (โบราณสถาน)
9. โซน I หมู่ 6 บ้านในสวน การชดพลอยแบบโบราณ

อภิปรายผล

การท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community Based Tourism : CBT) คือการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรม ซึ่งกำหนดทิศทางโดยชุมชน จัดการโดยชุมชน เพื่อชุมชน และชุมชนมีบทบาทเป็นเจ้าของ มีสิทธิในการจัดการดูแล เพื่อให้เกิดการเรียนรู้แก่ผู้มาเยือน (พจนานุกรม, 2546 : 14) สอดคล้องกับประเด็นของการสนทนาระดมสมอง ณ สถานที่ของโรงเรียนบางกะจะ โดยผู้เข้าร่วมสนทนาระดมสมอง จำนวน 20 คน เป็นการจัดกิจกรรมโดยชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมภายใต้แนวคิดการท่องเที่ยวเพื่อชุมชน ดังวินิจ วีรยางกูร (2532 : 70-71) กล่าวว่าทรัพยากรการท่องเที่ยวแบ่งออกเป็น 3 ประเภทคือ 1) ประเภทธรรมชาติ ซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีความสวยงามเกิดขึ้นตามธรรมชาติ เช่น ภูเขา น้ำตก ถ้ำ อุทยานแห่งชาติ เป็นต้น 2) ประเภทโบราณวัตถุสถานและศาสนา ซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี หรือศาสนา เช่น วัด โบราณสถาน ชุมชนโบราณ พิพิธภัณฑ์ กำแพงเมือง อุนสาวรีย์ เป็นต้น 3) ประเภทศิลปวัฒนธรรม ประเพณี และกิจกรรม ซึ่งเป็นทรัพยากรท่องเที่ยวในลักษณะของพิธี งานประเพณี ความเป็นอยู่ วิถีชีวิต เช่น สภาพชีวิตในชนบท สินค้าพื้นเมือง ไร่ สวน พืช ผลไม้ เป็นต้น สอดคล้องกับรูปแบบการท่องเที่ยวที่จัดทำเป็นแหล่งเรียนรู้ฐานวิจัยนี้แบ่งออกเป็น 9 โซนมีทั้งประเภทธรรมชาติ วิถีชุมชน ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี และโบราณสถาน ในตำบลบางกะจะ สอดคล้องกับ มณีวรรณ ผิวคุ้ม (2547 : 22) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง พัฒนาการและผลกระทบของการท่องเที่ยวกรณีศึกษาชุมชนตลาดน้ำ รูปแบบการท่องเที่ยวแบบตลาดน้ำที่เหมาะสม คือ ส่งเสริมรูปแบบที่หลากหลายเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของแต่ละท้องถิ่น เน้นระดมความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นนำมาใช้ในการสร้างกิจกรรมทางวัฒนธรรมที่ให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยวมากกว่าการขายสินค้าอย่างเดียว

จากการทำโซน จาก A – I การท่องเที่ยว มีวัตถุประสงค์จัดแหล่งเรียนรู้ในตำบลบางกะจะ โดยการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ วิถีชุมชน ทรัพยากรในท้องถิ่น โบราณสถาน สอดคล้องกับ ทิศนา แจมมณี (2553 : 17-22) กล่าวถึง องค์ประกอบในบริบทของการเรียนรู้ใกล้ตัวผู้เรียนรู้ ประกอบด้วย ผู้ให้ความรู้ ผู้เรียนรู้ กิจกรรมการเรียนรู้และสภาพแวดล้อม ซึ่งชุมชนจะมีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ได้หลายทาง คือ บุคลากรในชุมชน ทรัพยากร สภาพเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองของชุมชน ซึ่งส่งผลต่อค่านิยมและวัฒนธรรมการเรียนรู้ของชุมชน

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัยเรื่อง รูปแบบการจัดการเรียนรู้แหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน : พื้นที่ตำบลบางกะจะ จังหวัดจันทบุรี ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังนี้

ข้อเสนอแนะทั่วไป

1. ในการจัดระดมสมอง กลุ่มเป้าหมายเข้าร่วมประชุมมาไม่ครบเนื่องจากมีการติดประชุม กลุ่มแม่บ้าน และภารกิจอื่นๆ คราวต่อไปควรจัดตารางให้ดีเพื่อกลุ่มเป้าหมายจะได้ว่างตรงกัน

2. การจัดโซนการท่องเที่ยวควรต้องสอดคล้องและเหมาะสมกับเวลาเพราะมีตั้ง 9 โซน เพื่อให้ได้ทันเวลา
3. ควรมีกิจกรรมเสริมการเรียนรู้ จากแหล่งท่องเที่ยวโดยให้นักท่องเที่ยวปฏิบัติร่วมกับชาวบ้านในชุมชนด้วย
4. การท่องเที่ยวจะต้องจัดโปรแกรมการเรียนรู้ให้เหมาะสมกับแต่ละวัย เช่น เยาวชน ผู้ใหญ่ และผู้สูงอายุ

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรเพิ่มการพัฒนาหน่วยการเรียนรู้ เรื่องสิ่งแวดล้อม โดยใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชน สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาในพื้นที่นั้นๆ
2. เพิ่มการวิจัยการศึกษาแหล่งเรียนรู้งานหัตถกรรม สำหรับนักเรียนชั้นประถม
3. เพิ่มการสำรวจแหล่งเรียนรู้ในชุมชนและธรรมชาติในจังหวัดจันทบุรี
4. การจัดการความรู้จากแหล่งเรียนรู้ของชุมชนในตำบลต่างๆ ในจันทบุรี

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

บรรณานุกรม

- กฤษกร วงศ์กรวุฒิ และจารุภัทร วิมุตเสรษฐ. (2549). **ภูมิประเทศและการท่องเที่ยว**. กรุงเทพฯ : สารคดี.
- กุลวดี คงปิ่น. (2548). **การวิเคราะห์แหล่งและแมงกานีสในน้ำบาดาล**. พิษณุโลก : มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- จังหวัดจันทบุรี. (2555). **ยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวจังหวัดจันทบุรี**. (ออนไลน์). แหล่งที่มา : <http://www.chanthaburi.go.th/strategy/index.htm>. 12 มิถุนายน 2555.
- จิรวัดน์ พระสันต์. (2547). **ศิลปกรรมท้องถิ่นจังหวัดพิษณุโลก**. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชูวิทย์ ศิริเวชกุล. (2544). “การท่องเที่ยวเชิงชุมชนและการจัด Homestay,” **จุลสารการท่องเที่ยว**. 20 (2) : 55.
- ชูสิทธิ์ ชูชาติ. (2546). **อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว**. เชียงใหม่ : สถาบันราชภัฏเชียงใหม่.
- ทิสนา แคมมณี. (2553). **ศาสตร์การสอน**. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ธวัชชัย บุญโชติ. (2538). **การเปลี่ยนแปลงอันเกิดจากการพัฒนาการท่องเที่ยวในชุมชนชนบท : กรณีศึกษาสามเหลี่ยมทองคำ**. กรุงเทพฯ : กองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา. (2548). **การวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน**. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ประเวศ วะสี. (2540). **ความเข้มแข็งของฐานล่าง**. กรุงเทพฯ : หมอชาวบ้าน.
- พจนา สอนศรี. (2546). **คู่มือการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน**. กรุงเทพฯ : โครงการท่องเที่ยวเพื่อชีวิตและธรรมชาติ.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). (2546). **การพัฒนาที่ยั่งยืน**. กรุงเทพฯ : เรือนแก้ว.
- พลอยศรี โปราณนันท. (2540). **เชียงใหม่กับการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน**. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- พัชรพล วังบุญสิน และคณะ. (2549). **การวิจัยเปรียบเทียบการปฏิรูปการศึกษาของประเทศในกลุ่มอาเซียน**. กรุงเทพฯ : สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา.
- พัชรินทร์ สิริสุนทร. (2547). **แนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาสังคม**. พิษณุโลก : มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- พิมพรรณ สุจารินพงศ์. (2549). **มัลลเทศก์**. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ไพพรรณ เกียรติโชติชัย. (2545). **กระบวนทัศน์ใหม่แห่งการศึกษาในทศวรรษที่ 21**. กรุงเทพฯ : การศึกษา.
- กราเดช พัทฒวิเชียร. (2539). “พัฒนาท่องเที่ยวไทยในทิศทางที่ยั่งยืน,” **จุลสารการท่องเที่ยว**. 15 (2) : 5-8.

- ภาณุวัฒน์ ภักดีวงศ์. (2547). การวิเคราะห์เชิงการเมืองของพัฒนาการและทางเลือกในการพัฒนา
นโยบายการกระจายอำนาจทางการศึกษา. วิทยานิพนธ์ ร.ป.ม. (การปกครอง). กรุงเทพฯ :
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- มนีวรรณ ผิวคุ้ม. (2547). นโยบายและแผนอุตสาหกรรมท่องเที่ยว. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุน
สนับสนุนการวิจัย.
- มธุรส ปราบไพร. (2545). “โสมสเคย์กับการจัดการเชิงนิเวศ,” วารสารธุรกิจท่องเที่ยว. 15 (3) : 28.
- มนัส สุวรรณ และคณะ. (2544). ทำดัชนีวัดคุณภาพมาตรฐานแหล่งท่องเที่ยว. เชียงใหม่ :
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. (2541). โครงการศึกษาแนวทางการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในพื้นที่
รับผิดชอบขององค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) และสภาตำบล (สต.). เชียงใหม่ :
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- _____. (2548). การท่องเที่ยวชุมชนและบ้านพักแบบโฮมสเตย์. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- เมตต์ เมตต์การุณจิต. (2547). การบริหารจัดการศึกษาแบบมีส่วนร่วม. กรุงเทพฯ : บั๊ก พอยท์
ยศ สันตสมบัติ และคณะ. (2544). การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ : ความหลากหลายทางวัฒนธรรม
และการจัดการทรัพยากร. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- รำไพพรรณ แก้วสุริยะ. (2543). การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน. กรุงเทพฯ :
การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.
- รุ่ง แก้วแดง. (2538). กระบวนการบริหารการศึกษา. กรุงเทพฯ : รุ่งศิลป์.
- วรรณ วลัยวานิช. (2546). หลักการมัคคุเทศก์. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.
- วิจิต นันทสุวรรณ และจ่านง แรกพินิจ. (2541). ชุมชนกับการศึกษา. กรุงเทพฯ : สำนักงาน
คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.
- วินิจ วีรยางกูร. (2532). การจัดการอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- วิวัฒน์ชัย ปุณยภักดี. (2530). “วัฒนธรรมพื้นบ้าน : ทรัพยากรการท่องเที่ยวอีกรูปแบบหนึ่ง,”
จุลสารการท่องเที่ยว. 6 (4) : 10.
- วีระพล ทองมา. (2551). การมีส่วนร่วมของสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลของจังหวัด
เชียงใหม่ในการบริหารจัดการท้องถิ่น เพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน. เชียงใหม่ :
มหาวิทยาลัยแม่โจ้.
- ศรีอยุธยา วรากุลวิทย์. (2546). ปฐมนิเทศอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว. กรุงเทพฯ : เพื่องฟ้าพรินติ้ง.
- ศรีณย์ เลิศรักษมั่งคณ. (2540). “การท่องเที่ยวที่ยั่งยืนสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน,” จุลสารการท่องเที่ยว.
16 (1) : 12.
- ศรีพร สมบุญธรรม. (2536). “การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน,” จุลสารการท่องเที่ยว. 12 (2) : 27.
- สงวนศรี วิรัชชัย. (2544). จิตวิทยาสังคมเพื่อการศึกษา. กรุงเทพฯ : ศึกษาพร.

สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย. (2542). การดำเนินการเพื่อกำหนด
นโยบายการท่องเที่ยวเพื่อรักษาระบบนิเวศ เสนอต่อการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.
กรุงเทพฯ : สถาบันฯ.

สมบัติ กาญจนกิจ. (2544). นันทนาการและอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว. กรุงเทพฯ :
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สมพงษ์ ชงไชย และคณะ.(2547). “ความพร้อมในการบริหารอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวโดยองค์กร
ปกครองส่วนท้องถิ่นของไทยในกลุ่มจังหวัดริมน้ำโขงตอนล่าง (มุกดาหาร อำนาจเจริญ
อุบลราชธานี),” บทความวิชาการการท่องเที่ยว. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

สัญญา สัญญาวิวัฒน์. (2542). สังคมวิทยา ปัญหาสังคม. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สายใจ คุ่มขนาน. (2547). การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ กรณีศึกษาตลาดน้ำตลิ่งชัน. (ออนไลน์).

แหล่งที่มา : [http://socio.tu.ac.th/For%20Web%20\(soc-anth\)/2547_SOCI.htm#สว.47-05](http://socio.tu.ac.th/For%20Web%20(soc-anth)/2547_SOCI.htm#สว.47-05).

14 พฤศจิกายน 2555.

สำนักงานการท่องเที่ยว. (2545). การจัดการการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน. กรุงเทพฯ :
สำนักงานฯ.

สำนักงานการท่องเที่ยวและการกีฬาจังหวัดสมุทรสาคร. (2555). แผนยุทธศาสตร์การท่องเที่ยว
ปี 2550-2553. (ออนไลน์). แหล่งที่มา : <http://samutsakhon.mots.go.th>

[index.php?lay=show&ac=article&Id=538771452](http://samutsakhon.mots.go.th/index.php?lay=show&ac=article&Id=538771452). 17 ธันวาคม 2555.

สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย. (2551). นโยบายการศึกษา
นอกโรงเรียน. (ออนไลน์). แหล่งที่มา : <http://www.nfe.go.th>. 30 กันยายน 2555.

สินธุ์ สโรบล และคณะ. (2546). การท่องเที่ยวโดยชุมชน แนวคิดและประสบการณ์พื้นที่ภาคเหนือ.
เชียงใหม่ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

สีลาภรณ์ บัวสาย. (2547). พลังท้องถิ่น. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

สุจิตราภา พันธุ์วิล และธีรเทพ ชนไฉนตรี. (2550). ศักยภาพและความต้องการในการวางแผนและ
การจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนในจังหวัดเชียงราย. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุน
สนับสนุนการวิจัย.

สุชาดา จักรพิสุทธิ์. (2548). โลกแห่งการเรียนรู้นอกโรงเรียน. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุน
สนับสนุนการวิจัย.

สุดใจ เหล่าสุนทร. (2549). จิตวิทยาการศึกษา. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

สุภาพร มากแจ้ง. (2534). หลักมัลติเทสต์. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.

สุมาลี ศรีสังข์. (2547). การวิจัยปฏิบัติการในชั้นเรียน. กรุงเทพฯ : โกสินทร.

เสรี พงศ์พิศ. (2548). จากแผนแม่บทสู่วิสาหกิจชุมชน. กรุงเทพฯ : พลังปัญญา.

- อมรวิชัย นาคทรพรพ. (2550). “ครึ่งชีวิตยามตื่นของเด็กไทยหมดไปกับสื่อร้าย,” **หมอชาวบ้าน**. 28 (335) : 28.
- อุทัย บุญประเสริฐ. (2547). “หัวใจของการบริหารวิชาการ,” **ครูศาสตร์**. 22 (3) : 120.
- Ealine, Ruth. (1984). “Satisfaction of Tourist in Park and Recreation in New York,” **Dissertation Abstract International**. 35 (34) : 45.
- Egbuche, C.T. and Ukaga, O. (2008). **Community based natural resources management**. (Online). Available : <http://proquest.umi.com/pqdweb?index=13&did=1761911221&SrchMode=1&sid=4&Fmt=6&VInst=PROD&VType=PQD&RQT=309&VName=PQD&TS=1283331023&clientId=47904>. 20 August 2012.
- Fennell, D.A. (1999). **Ecotourism: An Introduction**. New York : Routledge.
- Khadka, D. and Nepal, S.K. (2010). **Local Responses to Participatory Conservation in Annapurna Conservation Area Nepal**. (Online). Available : <http://proquest.umi.com/pqdweb?index=0&did=1962194251&SrchMode=1&sid=8&Fmt=2&VInst=PROD&VType=PQD&RQT=309&VName=PQD&TS=1283331415&clientId=47904>. 20 August 2012.
- McIntosh, R.W. and Goeldner, C.R. (1986). **Tourism principle Practise Philosophies**. New York : John Wiley and Sons.
- Mill, R.C. (1990). **Tourism The International Business**. New Jersey : Prentice Hall.
- Pond, K.L. (1993). **The Professional guide: Dynamics of Tour Guiding**. New York : Van Nostrand Reinhold.
- Young, R.A. and Flowers, M.L. (1982). **Users of Patterns Satisfactions and Recommendations**. USA : Illinois.

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

รายนามผู้ทรงคุณวุฒิ

1. ว่าที่ ร.ต.เอกชัย กิจเกษมเจริญ	รองผู้อำนวยการสำนักวิจัยและพัฒนา
มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี
2. ผู้ช่วยศาสตราจารย์จิตติมา สิงห์ธรรม	อาจารย์ประจำหลักสูตรบริหารธุรกิจ
มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี
3. ผู้ช่วยศาสตราจารย์กฤตศักดิ์ดา เรือนนาค	อาจารย์ประจำหลักสูตรศิลปกรรม
มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี
4. นางวิภากรณ์ บุญเปล่ง	ครูชำนาญการ ระดับ 2
โรงเรียนบ้านแก้ว
5. นายทรงพล พุทธเจริญทอง	ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ 10
ต.บางกะจะ อ.ท่าใหม่ จ.จันทบุรี

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

แบบสอบถาม

เรื่อง “รูปแบบการจัดการเรียนรู้แหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน: พื้นที่ตำบลบางกะจะ จังหวัดจันทบุรี”

คำชี้แจง แบบสอบถามชุดนี้แบ่งเป็น 2 ส่วน คือ

ส่วนที่ 1 บริบทชุมชนในพื้นที่ตำบลบางกะจะ จังหวัดจันทบุรี

ส่วนที่ 2 รูปแบบการจัดการเรียนรู้การท่องเที่ยวโดยชุมชน พื้นที่ตำบลบางกะจะ จังหวัดจันทบุรี

ส่วนที่ 1 บริบทชุมชนในพื้นที่ตำบลบางกะจะ จังหวัดจันทบุรี

1. สภาพทั่วไป

.....
.....

2. สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ

.....
.....

3. สภาพสังคม

.....
.....

4. ภูมิปัญญาท้องถิ่น

.....
.....

5. ความต้องการจัดการรูปแบบการเรียนรู้กับแหล่งท่องเที่ยวของชุมชน

.....
.....

6. แหล่งท่องเที่ยวและสถานที่ที่น่าสนใจ สภาพปัญหาและความต้องการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว

.....
.....

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

ส่วนที่ 2 รูปแบบการจัดการเรียนรู้การท่องเที่ยวโดยชุมชน พื้นที่ตำบลบางกะจะ จังหวัดจันทบุรี

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

ขอขอบพระคุณที่กรุณาตอบแบบสอบถาม

ภาคผนวก ค
ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

ตาราง 9 คะแนนดัชนีความสอดคล้อง

จุดประสงค์	หัวข้อสัมภาษณ์	ระดับความสอดคล้อง					รวม	หมายเหตุ
		1	2	3	4	5		
1.เพื่อศึกษาบริบทชุมชนในพื้นที่ตำบลบางกะจะ จังหวัดจันทบุรี	1.สภาพทั่วไป	+1	+1	+1	+1	+1	1	ใช้ได้
	2.สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ	+1	+1	+1	+1	+1	1	ใช้ได้
	3.สภาพสังคม	+1	+1	+1	+1	+1	1	ใช้ได้
	4.ภูมิปัญญาท้องถิ่น	+1	+1	+1	+1	+1	1	
	5.ความต้องการจัดการรูปแบบการเรียนรู้กับแหล่งท่องเที่ยวของชุมชน	+1	+1	+1	+1	+1	1	ใช้ได้
	6.แหล่งท่องเที่ยวและสถานที่ที่น่าสนใจสภาพปัญหาและความต้องการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว	+1	+1	+1	+1	+1	1	ใช้ได้
2.เพื่อศึกษารูปแบบการจัดการเรียนรู้การท่องเที่ยวโดยชุมชนพื้นที่ตำบลบางกะจะ จังหวัดจันทบุรี	ใช้วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling)	+1	+1	+1	+1	+1	1	ใช้ได้
	ใช้วิธีระดมสมอง (Brain storming) โดยให้ตัวแทนชุมชนนำเสนอแหล่งเรียนรู้ของตนเอง							

ประวัติย่อผู้วิจัย

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

ประวัติย่อผู้วิจัย

ชื่อ นามสกุล	นางสาววราภรณ์ แพทย์รังษี
วัน เดือน ปีเกิด	13 พฤศจิกายน 2526
สถานที่เกิด	อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	29 ม.9 ต.เขาบายศรี อ.ท่าใหม่ จ.จันทบุรี
ตำแหน่งหน้าที่ปัจจุบัน	ธุรกิจส่วนตัว
สถานที่ทำงาน	29 ม.9 ต.เขาบายศรี อ.ท่าใหม่ จ.จันทบุรี
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ. 2541	ชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น
	โรงเรียนท่าใหม่พูลสวัสดิ์ราษฎร์นุกูล จังหวัดจันทบุรี
พ.ศ. 2544	มัธยมศึกษาตอนปลาย
	โรงเรียนศรียานุสรณ์ จังหวัดจันทบุรี
พ.ศ. 2549	วิทยาศาสตร์บัณฑิต วท.บ.
	(คหกรรมทั่วไป) มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี
พ.ศ. 2556	บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต บธ.ม.
	(การบริหารธุรกิจ) มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี